

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки
Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ЯК СУБ'ЄКТА САМОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

XII-ї Всеукраїнська науково-практична конференція
здобувачів вищої освіти та молодих науковців
(за міжнародною участю)

24-25 листопада 2022 року

м. Хмельницький – 2022

Редакційна колегія:

Гомонюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету;

Карпова Д.Є. – доктор філософії з психології, доцент кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету,

Головний редактор: Гомонюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету;

Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору. Матеріали XII-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих науковців (за міжнародною участю) (Хмельницький, 24-25 листопада 2022 року / За ред. проф. О.М.Гомонюк / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, каф. психол. та педагог. – Хмельницький: Каф. психол. та педагог., 2022. – 168 с.

До збірника включено матеріали XII-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих науковців (за міжнародною участю) що відбулася 24-25 листопада 2022 року у м. Хмельницькому на базі Хмельницького національного університету на кафедрі психології та педагогіки.

У збірнику містяться публікації студентів за напрямками: формування особистості як суб'єкта самотворення та самозбереження; питання адаптації, дезадаптації та психокорекції в процесі самореалізації майбутніх фахівців; зміст, форми і методи підготовки фахівців; особливості психоемоційного розвитку особистості в процесі навчання; психологічні засади підготовки молоді до сімейного життя; стратегія і тактика самозбереження здоров'я молоді в кризових та екстремальних умовах. У них висвітлені актуальні проблеми медичних, педагогічних, соціальних та психологічних наук.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Збірник матеріалів конференції підготовлений кафедрою психології та педагогіки Хмельницького національного університету.

Хмельницький, 2022.

ЗМІСТ

<i>ДЬОМІНА О.</i> ВПЛИВ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ	5
<i>ЗОРИНА К.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	8
<i>КАЧАН І.</i> ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІК	10
<i>КРАВЧЕНКО Д.</i> МІФ І ЧАС: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ	12
<i>ЛЕВЧЕНКО К.</i> ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	15
<i>МАКАРУК І.</i> САМОТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ	17
<i>ПРОКОПЕНКО О.</i> ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ДИСФУНКЦІЙ	22
<i>РОМАНЕНКО У.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ОСНОВИ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	24
<i>СТЕЦЬ К.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ	27
<i>ТУЙЧЕВА А.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ	30
<i>ФЕДУРУК Л.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	32
<i>ХОПТЯНА О.</i> МОТИВАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	35
<i>ЦЕБЕНЬ Є.</i> РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ШКОЛЯРІВ	38
<i>ШАТАЛОВА А.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДЕРЖАВИ	40
<i>ШЕВЧЕНКО Р.</i> ФЕНОМЕН ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВОЛОНТЕРІВ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ	43
<i>ШЕВЧЕНКО О.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КАЗОК ДЛЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ	45
<i>ШЕВЧУК С.</i> ПРОФЕСІЙНА САМООЦІНКА ЯК ПРОЯВ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА	47
<i>БАРАНОВСЬКА О.</i> ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ, МАЙБУТНІХ ФАРМАКОБІОТЕХНОЛОГІВ, ДО УМОВ НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ	50
<i>ГАПЧИЧ К.</i> ГЕНДЕРНІ ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	52
<i>МАСЬСЬКА В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ	54
<i>СЛІСАРЕНКО А.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ	60
<i>ШЛІНЧАК Т.</i> ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО З РІЗНИМ СТАЖЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	62

<i>БІДА О., ВІЗАВЕР В., СИРОЄЖКО О.</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	66
<i>БОЙЧУК В., ФУ ГУАН</i> ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНЬО- МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН	68
<i>ГЛУХМАНЮК О.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ	75
<i>ГОЛИК А.</i> АКсіОЛОГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	77
<i>ЗАВРОЦЬКА Т.</i> ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВАХ	80
<i>КУЧАЙ О., ГУТТЕРЕР Є.</i> «SMART-ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	82
<i>МАЙБОРОДА А.</i> ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	85
<i>МАКОГОНЧУК О.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	88
<i>ПОВОЛОЦЬКА Д.</i> ПРОЄКТУВАННЯ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З БАТЬКАМИ УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	89
<i>ПОТАПКИНА Л.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	92
<i>РАПУН К.</i> РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИБОРІ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ ВИПУСКНИКАМИ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	94
<i>РАТУШНЯК Н.</i> РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	96
<i>РЯСНИЙ Ю.</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	99
<i>ТКАЧУК К.</i> СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА	102
<i>ХАРЧЕНКО Ю.</i> СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	105
<i>БАЗАВЛУК І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ (6-12 РОКІВ) ВПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	107
<i>БОДЮ С.</i> ДЕТЕРМІНАНТИ СТРЕСУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	110
<i>ВАСИЛЕНКО Л.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	112
<i>ГОЛЕЦЬ І.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК НАГАЛЬНА ПОТРЕБА НА СЬОГОДНІ	115
<i>ГУЛЯЄВ А.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	117
<i>ГУРДЖІАН О.</i> АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	

ОСОБИСТОСТІ	120
<i>ДАЦЮК-ПОЛИЩУК Ю.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	123
<i>РИМАРЬ Н.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОВЕДІНКОВИХ РОЗЛАДІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	126
<i>СЕВЕРИН К.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	128
<i>БЕЗВЕРШКО М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА	133
<i>ГАЙДУК О.</i> СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ОСНОВНІ ПРИЧИНИ	135
<i>МАГДИЧ О.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ ФЕНОМЕНА ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗЬКОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ	137
<i>МОСКАЛЮК В.</i> ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ	139
<i>ПОЛУПАНОВ М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ	142
<i>ТЕЛЯЧА Н.</i> РОБОТА ПСИХОЛОГА З ФОРМУВАННЯ У ЖІНОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА	146
<i>АБДРАХМАНОВА М.</i> СТИЛЬ ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ СИЛ	149
<i>БАНДОЛЬКО Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ	151
<i>БАХОЛОВ В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ КЕРІВНИКА ПРИКОРДОННОГО ПІДРОЗДІЛУ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ПІДЛЕГЛИХ	153
<i>БІНЬКОВСЬКИЙ О.</i> ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЬМ, ЩО ПЕРЕЖИВАЮТЬ ПОДІЇ ВІЙНИ	157
<i>КАПУСТИНА В.</i> ДЕПРЕСИВНІ СИМПТОМИ У ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	159
<i>ЛЕНЯ К.</i> МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	161
<i>МІРОШКІНА О.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ	163
<i>ФІРСТОВА О.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЖІНОК-ПЕРЕСЕЛЕНОК ЗА КОРДОНОМ ЯК АКТУАЛЬНА ЗАДАЧА СЬОГОДЕННЯ	166
<i>МИХАЙЛОВСЬКИЙ О.</i> КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У СИСТЕМІ ПІДЛІТКОВИХ ВІДНОСИН.....170	

СЕКЦІЯ 1. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА САМОТВОРЕННЯ ТА САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

УДК 376.018.32

ДЬОМІНА О.

здобувачка вищої освіти групи ПВШ-2021д,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. М.В. Яцюк

ВПЛИВ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Приголомшливі факти жорстокої агресії росії на Україну, а саме щоденний обстріл десятками ракет українських міст, зруйновані історичні пам'ятки культури, закатовані та вбиті наші люди, осиротілі діти, вимушено переселені українці, які залишилися без помешкання і засобів для існування, загалом ослаблена війною наша економіка й енергетика, понівечені мрії про безпечне та мирне майбутнє, спонукають психологів звертатися до проблеми національних цінностей, як основи життєвої стійкості українця. Збереження і зміцнення національної ідентичності дасть нам сили вистояти в ці непрості часи. Тому вивчення психологічних особливостей національної приналежності та розвиток національної ідентичності є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні мислителі та громадські діячі у різні часи зверталися до питання формування національної ідентичності (В. Антонович, М. Драгоманов, М. Козловець, М. Костомаров, П.Куліш, В. Кремень, І. Огієнко, М. Пирогов, Г. Сковорода, Т. Шевченко, П.Юркевич та ін.), досліджували й формували структури самого поняття (О.Майборода, Л. Нагорна, О. Картунов, В. Лісовий, С. Makeєв, Р. Сирінський, Б.Попов, П. Римаренко та ін.). Національна ідентичність досліджувалась і в працях зарубіжних вчених - Е. Еріксона, Р. Мертона, Е. Гоффмана, П. Бергера, А. Маслоу, Ж. Лакан, Ю. Габермас, Г. Алмонда, С. Верби, Е. Фрома, Е. Д. Сміта та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Наша увага звернена до уточнення змісту поняття національної ідентичності українців, яка трансформується в умовах війни, та моделювання ефективних шляхів її формування.

Формулювання цілей статті. Мета публікації полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні уточненого поняття «національної ідентичності українців у воєнний час». Метод, що використовується у дослідженні, – аналіз літературних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що існують різні визначення поняття, як «ідентичність», «національна ідентичність», «етнічна ідентичність» та ін..

Професор Ентоні Д. Сміт визначає національну ідентичність як «підтримування й постійне відтворення певного набору цінностей, символів, спогадів, міфів і традицій, що утворюють специфічну спадщину нації, та впливають на самоідентифікування індивіда з цією неповторною спадщиною та відповідними цінностями, символами, споминами, міфами і традиціями» [1, с.182].

Сучасний український вчений, доктор філософських наук, професор М. Козловець у своєму дослідженні «Національна ідентичність у контексті глобалізації» визначає «ідентичність як прояв тотожності та відмінності, раціонального й ірраціонального, профаного і сакрального, емоційного й семантико-міфологічного, що характеризується динамічністю та процесуальністю, укорінюється у свідомості людей, моделях поведінки, соціальному позиціонуванні особистості тощо. У свою чергу, суб'єктивне почуття тотожності людини, як і об'єктивна здатність самототожності соціального суб'єкта зі спільнотами, формують колективну ідентичність. Остання презентується різними типами – родова, етнічна, національна, релігійна, регіональна, цивілізаційна та ін., які, перебуваючи в суперечливій єдності, актуалізуються залежно від умов, потреб, інтересів, перспектив соціального розвитку» [1, с. 182].

В своїй статті Вонсович С.Г. описує процес становлення ідентичності і підхід до національної ідентичності, як динамічний процес, який зазнає постійних змін, адаптації та конструювання [2].

Ентоні Д. Сміт в книзі «Національна ідентичність» писав, що кристалізації й зміцненню етнічної ідентичності сприяють такі сили, як державотворча, військова мобілізація, організована релігія і війна. Отже, реалії сьогодення значною мірою впливають на самоідентичність кожного українця. Події 2022 року гостро поляризували суспільство, змусили визначитися щодо власної приналежності, цінностей та соціальної відповідальності.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз наукових досліджень дозволяє визначити поняття «національної ідентичності українців у воєнний час» як колективну ідентичність українців, що спільно переживають національно-визвольну боротьбу проти держави агресора, усвідомлюють безкомпромісне ставлення до територіальної цілісності України та беруть участь у творенні духовних цінностей нації. Перед нами стоїть завдання подальшого експериментального вивчення умов формування національної ідентичності українців.

Список використаних джерел:

1. Дудник Н. Формування національної ідентичності майбутніх педагогів у контексті російсько-української війни / Н. Дудник // Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín «Věda a perspektivy». – 2022. – № 7(14). – С. 178-189.
2. Вонсович С.Г. Поняття національної ідентичності: український дискурс / С.Г.Вонсович // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. –

3. Саніна Т.О. Дослідження національної та етнічної ідентичності: теоретичний огляд / Т. О. Саніна // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Соціол. науки. – 2005. – Т. 46. – С. 22-26.

УДК 378

ЗОРИНА К.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМ22-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. О. В. Варгата

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема зміцнення здоров'я та здоровий спосіб життя – одна з найбільш актуальних у психології здоров'я, про що свідчить зростаючий інтерес дослідників до цієї тематики. Зміна людиною своєї поведінки для мінімізації ризику розвитку проблем зі здоров'ям стає одним з найважливіших завдань ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблематики здорового способу життя нині викликана збільшенням навантажень на організм людини, зміною їх характеру у зв'язку з ускладненням суспільного життя, збільшенням ризиків техногенного, екологічного, психологічного, політичного і воєнного характеру, що провокують негативні зміни в загальному стані здоров'я [1].

За даними ВОЗ, здоров'я людини на 50-55 % визначається умовами і способом життя, на 25 % – екологічними умовами, на 15-20 % – спадковими факторами і лише на 10-15 % – діяльністю закладів охорони здоров'я [2].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Залишаються недостатньо вивченими психологічні складові здорового способу життя у підготовці майбутніх психологів, що обумовлюється їхніми віковими соціально-психологічними особливостями, а також специфікою навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, який розгортається у спеціально створеному соціально-виховному середовищі.

Формулювання цілей. Питання психологічних складових здорового способу життя у підготовці майбутніх психологів потребує подальшого розвитку теоретичних, технологічних та організаційних основ соціально-педагогічної роботи з студентами вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Здоровий спосіб життя визначається як спосіб життя окремої людини з метою профілактики хвороб та зміцнення здоров'я. Поняття «здоровий спосіб життя» досі не має однозначного тлумачення. Представники філософсько-соціологічного напрямку (П. Виноградов, Б. Брасов, О. Мільштейн, В. Пономарчук, В. Столяров та ін. [2]) розглядають здоровий спосіб життя як

глобальну соціальну проблему, складову життя суспільства в цілому. У психолого-педагогічному напрямку (Г. Аксенов, В. Бальсевич, М. Віленський, Р. Дітлс, І. Мартинюк, Л. Кобелянська та ін. [2]) здоровий спосіб життя розглядається з точки зору свідомості, психології людини, мотивації. Існують й інші точки зору (наприклад, медично-біологічна), однак чіткої межі між ними немає, адже усі вони спрямовані на вирішення однієї проблеми – зміцнення здоров'я людини.

Психологічні складові здорового способу життя у підготовці майбутніх психологів:

Фізична – складова, що визначає фізичний (тілесний) стан людини, її розвиток. Це можливість виконувати певні дії: рухатися, працювати, пристосовуватися до змін довкілля.

Соціальна – складова, що окреслює ефективну взаємодію людини із соціальним середовищем. Відповідний соціальний статус людини, вміння спілкуватися з навколишніми дає змогу створити належні умови для формування і зміцнення здоров'я.

Емоційна – здатність розуміти почуття, висловлювати і контролювати їх. Важливо комфортно почуватися, беручи до уваги емоції людей, що оточують.

Інтелектуальна – здатність сприймати, засвоювати та аналізувати інформацію, творчо її використовувати для прийняття відповідних рішень щодо поліпшення стану свого організму.

Духовна складова – основа здоров'я, що показує самовдосконалення і духовний розвиток особистості, який виявляється у розумінні сутності довкілля, набутті унікальної властивості вибору власної віри [3].

Базовими складовими здорового способу життя є: безпечне та сприятливе навколишнє середовище, знання про вплив на здоров'я оточуючих предметів; відмова від шкідливих звичок; харчування, що відповідає фізіологічним потребам організму, інформованість про якість вживаних продуктів; фізично активне життя з урахуванням вікових та фізіологічних особливостей, включаючи спеціальні фізичні вправи; дотримання правил особистої і громадської гігієни, володіння навичками першої допомоги та самопомоги; загартування.

Формування здорового способу життя здійснюється на трьох рівнях:

- соціальний: пропаганда через засоби масової інформації, інформаційно-просвітницька робота;

- інфраструктурний: конкретні умови в основних сферах життєдіяльності;

- особистісний: включає систему ціннісних орієнтацій людини відносно власного здоров'я і формується під впливом перших рівнів [3].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Провівши теоретичні дослідження, ми дійшли висновку, що незважаючи на певну кількість наукових праць із проблеми психологічних складових здорового способу життя у підготовці майбутніх психологів, вона розроблена недостатньо. Адже, у психології існують альтернативні погляди на дану проблему, де акцент зроблено на різні домінуючі компоненти даного феномену.

Перспективи подальших розвідок вбачасмо у науковій розробці методичних підходів до розвитку психологічних складових здорового способу життя у підготовці майбутніх психологів.

Список використаних джерел:

1. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / кол. авт. К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. Вип. 48. 223 с.
2. Яременко О. О., Левін Р. Я. Ідеологія і основні принципи теорії формування здорового способу життя // Український соціум. 2005. № 4. С. 61-75.
3. Субота Н. Здоров'я через освіту // Науковий світ; Атестаційний вісник. 2007. № 4. С. 20-21.

УДК 159.9

КАЧАН І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМ-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. Є. М. Потапчук

ВПЛИВ СІМІ НА ФОРМУВАННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією із важливих умов виховання цілісної особистості є розвиток її самосвідомості та виховання позитивної «Я-концепції», що впливатиме не лише на самосприйняття, самооцінку, самоповагу, підтримку, а й на її ефективну діяльність та взаємодію в соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із перших психологів, хто досліджував феномен «Я концепції» був американський вчений В. Джеймс. Проведений теоретичний аналіз наукової літератури засвідчує, що «Я-концепція» – це складна динамічна система уявлень людини про саму себе, яка формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників та є основою саморегуляції поведінки людини, через яку остання буде відносити з оточуючими.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. «Я-концепція» виконує ряд важливих функцій в житті людини, а саме: сприяє визначенню самоїдентичності, успішної адаптації, формує і зберігає структуру цінностей людини, забезпечує особисту цілісність і стійкість зовнішніх поведінкових проявів.

За сутнісними властивостями Я-концепції дослідники поділили її на позитивну, негативну та амбівалентну.

Процес становлення «Я-концепції» особистості носить соціальний характер і починає формуватися ще в ранньому дитинстві, а оскільки сім'я є

первинним соціальним інститутом в житті людини тому і являється одним із перших та головних чинників, який має вплив на формування Я- концепції ще з раннього дитинства. Через відношення батьків до дитини та їхню взаємодію, діти формують перші уявлення про себе та навколишніх, здобувають свій первинний досвід соціалізації.

Активного формування та змін «Я – концепція» набуває саме в період підліткового віку під впливом зовнішніх чинників, які є стимулами та внутрішніх чинників, які являються джерелом розвитку особистості. До *зовнішніх* чинників можна віднести: сім'ю та сімейне виховання, вулицю та суб'єктне довкілля загалом, зовнішність підлітка, а також ситуативне і поведінкове свідчення щодо сприйняття іншими. До *внутрішніх* чинників належать: власний досвід, самоочікування, самоаналіз, самопорівняння, самосприйняття, переживання внутрішніх станів та оцінка результатів своєї діяльності. Психологи описують даний період, як один із складних та важливих періодів в житті особистості та всієї сім'ї в цілому. Причиною цього є нормативна сімейна криза, яку переживає сім'я в цілому та криза ідентичності, яку переживає підліток особисто. У цей період дитина прагне автономії, самостійності й самоствердження, до активної соціалізації долучаються інші інститути, які також мають вплив на формування «Я-концепції», проте більшість психологів дотримуються погляду, що важливою передумовою для позитивного розвитку складових «Я концепції» залишається взаємодія дитини із сім'єю, яка ґрунтується на довірі, прояві любові, підтримці та зацікавленості батьків в інтересах дитини. Науковці уточнюють, що душевне тепло і підтримка від матері розвиває відчуття самоцінності у дитини, а від батька впливає на формування самооцінки в аспекті компетентності та ефективності. Також батьки безпосередньо впливають на «Я-концепцію» дитини своєю моделлю поведінки, зокрема ставленням до дитини та один до одного; застосуванням ефективних методів виховання; створенням та підтриманням позитивної морально-психологічної атмосфери в сім'ї вони роблять внесок в соціальний та емоційний розвиток підлітка (самооцінка, ідентифікація, автономність), виступають як рольові моделі, чию поведінку підлітки спостерігають та наслідують. Це ж стосується і загальної системи сімейних цінностей, передаючи дитині певні знання, свій досвід, батьки сприяють соціалізації дитини та організації її життя і діяльності. Набутий дитиною в родині досвід зберігається нею протягом всього життєвого шляху, саме тому жоден із соціальних інститутів не може зрівнятися за значущістю і тривалістю впливу на особистість з сім'єю.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на важливість сімейного виховання та гармонійних взаємин в період активного формування «Я-концепції», на нашу думку, проблема виховання підлітка сім'єю потребує пошуку шляхів формування готовності батьків до реалізації виховної функції.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с
2. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування Київ ДП «Видавничий дім «Персонал» 2011 с. 111-134
3. Потапчук Є. М., Серга О.О. Реалізація сім'єю з підлітками функції виховання як психологічна проблема. *Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. Вип. 21, 2021. С. 183 – 187.
4. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: Реалії та Перспективи 2016. 96-116 с.
5. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навчальний посібник. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2015. 136 с

УДК 159.942.5

КРАВЧЕНКО Д.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти групи 6М-П,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
Наук. кер. – д. філософ. наук, проф. В.І. Афанасенко

МІФ І ЧАС: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ

Постановка проблеми в загальному вигляді. У статті «Міфологія» О. Лосев фактично виокремлює два можливі типи міфології: фетишистську й анімістичну. У праці «Діалектика міфу» веде мову про «абсолютну міфологію». Під останньою розуміє поєднання всіх можливих принципів діалектики. Лосев мав намір присвятити «абсолютній міфології» окрему розвідку, але, як відомо, обставини цьому зашкодили. Тому й текст радше скидається на штіц, аніж на розлоге дослідження. Однак із написаного видно, що всі ті риси, які описуються автором як негативні риси міфології, риси, на котрих вона закінчується (віра, мистецтво, мораль тощо), входять у тіло «абсолютної міфології».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Особливий ідеальний світ, – пише О. Лосев, – є діалектичною необхідністю; і якщо дати свободу діалектиці і не встромляти їй палиці в колеса, то вона вимагатиме саме цього. Отже, вже з одного цього, Бог, з точки зору діалектики принаймні може існувати. Однак оскільки є час, то, є і вічність (як є чорний колір, то є десь і якое – білий); якщо є відносне, то є абсолютне; і якщо є безмежне, то є межа. Крім того, доведено, що для кожної речі принципово має бути адекватна їй свідомість, бо якщо її немає, то, можливо, що й про річ нічого – ані сказати, ані помислити, тобто можливо, що її геть немає. Але для всякого буття, взятого загалом, з усім його минулим, сьогоденням і майбутнім, як і для будь-якого буття, має бути адекватна йому

свідомість. Якщо є така вселенська свідомість, то ніщо не заважає їй бути і певною субстанцією, тобто суб'єктом» [2].

Продовжуючи думку О. Лосева, можна завважити, що абсолютно міфологічним виступатиме будь-яке вчення, котре включатиме безкінечність і конечність часу та простору, ідеальність і конкретність постання в історії. «Абсолютна міфологія містить у собі і під собою всі свої принципи, а не тільки деякі з них, і [те], яким методом ці принципи об'єднуються між собою» [1].

Міф – це чудо, пише О. Лосев. Міф – синтез ідеального та відчутного. Ізраїльський народ чудесний, ідеальний і відчутний як втілення Бога. Християнська Церква чудесна, ідеальна та відчутна як втілення іпостасі Бога – Христа. Усі ці характеристики має й народ, раса чи соціальна група, якщо їх мислити одвічними та вічними, ідеальними та конкретними.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Поряд із історичною міфологією, міфологізаторством минулого є й міфологія майбутнього. Вона проявляється як телеологія. Це не простий пошук сенсу в майбутньому, не вульгарне очікування щасливої нагоди, слушної миті, а життя з відчуттям, що кожна сучасна мить є сходинкою до певної вершини. Причому ця вершина чітко уявлювана. Це міфологія дежавю. Майбутнє перестає бути невідомим. Майбутнє фактично мислиться як уже минуле, те, що вже відоме, те, що вже відбувалося: все нове в цьому світі – це добре забуте старе. Однак міфолог вважає, що він якраз і не забув, якраз добре пам'ятає все минуле-грядуще. Він крокує сьогоденням, наче вулицями міста, в якому колись був. У цьому місті немає нічого оригінального, нічого несподіваного. Усе на своїх місцях, пам'ять не зраджує.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Застосована з усією послідовністю діалектика, на думку Лосева, веде до постання міфічної картини. Простежуючи, як із беззастережно застосованого діалектичного методу випливає, принаймні, можливість існування Бога як субстанції чи навіть суб'єкта, виводячи аналогічним чином і поняття Церкви, таїнств, вчення про безсмертя душі тощо, Лосев показує, що всі ці діалектичні розгалуження поєднуються в «абсолютній міфології». Остання має предметом «організм» – синтез усього можливого, всіх можливих протилежностей. Синтез, що, однак, не потребує зняття (як заперечення) протилежностей. Якщо синтезом буття й небуття є становлення, якщо синтезом одиничного й множинного є ціле або число, якщо синтезом страждання та задоволення є «серце», то це ще не означає, ніби немає жодного буття чи небуття, а є лише становлення, немає одиничного та множинного, а є лише ціле, немає страждання та задоволення, а лише «серце». «Абсолютна міфологія» передбачає і протилежності, і їхні синтези, і буття, і небуття, і становлення одночасно, і одиничність, і множинність, і цілісність одночасно, і страждання, і задоволення, і «серце» одночасно. Такий абсолютноміфологічний організм реалізується, звісно ідеально й конкретно – в історії.

Будь-яке буття розпочинається із самоусвідомлення. І акт, і буття, за великим рахунком, є не чим іншим, як рефлексією, нескінченною, безперервною рефлексією. Спершу постає Я. Наступний крок – з'ясування не-Я. Відкриття тих

речей, які є протилежними Я, є іншими. Третій крок розгортання діяльності: виявлення в колі іншого – не-Я-для-мене. Виявлення тих речей, які ми називаємо цінностями. Четвертий крок: визначення однієї із цінностей як мети, тобто перетворення цінності на потребу. П'ятий крок: віднаходження засобів досягнення мети, способів реалізації потреби. Шостий: безпосередня дія, себто вчинок – визначене цілло застосування засобів. Така структура будь-якої діяльності.

У міфі, пише М. Савельєва, на відміну від діалектичної логіки, не впливають, не зумовлюються, не розвиваються одна з одною, вони просто слідуєть одна за одною. Відтак вони не залежать від волі та свідомості персонажів. «У міфі немає рефлексивного супроводу подій, тому, хоча так і буває, що одна подія призводить до появи іншої (наприклад, прокляття роду Лая призвело до страждань Едіпа), це не причинно-наслідковий зв'язок, а доля» [3, с. 51].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, людському мисленню властиве й уявлення про час як «вічне повернення» – повторюваність подій (природних та історичних), цикли цивілізацій, цикли народжень, смертей і знову народжень. Попри панування в нашій культурі розуміння часу як векторного руху, елементи уявлення про циклічність часу також мають місце. Найпоказовіша форма циклічного мислення про час – це міф. Наша культура сповнена міфами: про власний етнос, культуру, стать, рід, і звісно ж, кожна людина конструє персональний міф про сенс власного життя. У чому принципова несумісність міфу (й імпліцитно присутнього в ньому уявлення про циклічний час) із уявленням про векторний час, то це в тому, що міф відкидає концепцію становлення. Міф фіксує й інтерпретує реальність у сталому вигляді. Міфічна субстанція – це сформована, вічна субстанція. Міфічна субстанція – це абсолютне буття, тобто те, що є, те, що проявляється, але не перебуває в становленні. І в той момент, коли ми наділяємо певну субстанцію (річ, дещо, або, скажімо, власне Я) такими предикатами як вічність, коли ми відзначаємо в певних подіях ту чи ту невідворотність, кажемо про закономірність подій і явищ, – ми вдаємося до явного чи прихованого міфологічного способу мислення.

Список використаних джерел:

1. Лосєв А. Ф. Діалектика міфа / А. Ф. Лосєв // Лосєв А. Ф. З ранніх творів. – К.: Правда, 1990. – 655 с. – С. 393–599.
2. Лосєв А. Ф. Міфологія / А. Ф. Лосєв. // Філософська енциклопедія: В 5-ти т. – Т. 3. – К.: Енциклопедія, 1973. – С. 457–467.
3. Савельєва М. Ю. Лекції з міфології культури / М. Ю. Савельєва. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2018. – 272 с.

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інформатизація та комп'ютеризація потребують від людини нових знань, умінь та навичок, які мають бути адаптованими до нових умов. Далеко не останнє місце в даному процесі відіграє всесвітня мережа Інтернет. Сьогодні Інтернет є одним з найголовніших засобів не тільки для розповсюдження інформації та спілкування людей, навчання а й для створення власного бізнесу. Але, в той же час, таке активне використання всесвітньої мережі призводить до виникнення певної адикції, а саме – Інтернет-залежності. Впродовж історії людства люди завжди страждають від якихось залежностей. Із розвитком нових технологій починають з'являтися нові види залежностей, серед яких актуальними є залежності, що пов'язані з комунікаційними мережевими технологіями. Люди почали не тільки використовувати Інтернет для благих намірів, а й марнувати свій час та псувати здоров'я навіть не задумуючись над цим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення даної адикції зробили такі зарубіжні вчені, як К. Янг, Р. Девіс, А. Войсунський, Д. Грінфілд, А. Єгоров, та інші. Серед українських фахівців, що в різних аспектах досліджують феномен інтернет-залежної поведінки, відзначилися Н. Бугайова, Г. Пілягіна, О. Чабан, Л. Юр'єва та ін.

Кімберлі Янг, досліджуючи дану тему, писала, що інтернет-залежність виникає через побутові проблеми, непорозуміння в сім'ї тощо. Вона вважає, що люди «ховаються» у мережі від щоденних рутин. Також, науковець зазначає, що великий відсоток користувачів жадають знайти віртуальних друзів, які завжди зможуть підтримати по той бік екрану. Вирішенням даної проблеми Кімберлі Янг вважає налагодження стосунків у родині та проведення більше часу зі своїми сім'ями. Автор називає такі ознаки інтернет-залежності:

- 1) нав'язливе бажання перевірити e-mail;
- 2) постійне очікування наступного виходу в Інтернет;
- 3) скарги оточуючих на те, що людина проводить занадто багато часу в Інтернеті [1, с. 19].

Вперше інтернет-залежність почав розглядати у 1995 році А. Голдберг, який присвятив даному феномену цілу низку ґрунтовних досліджень. Він вважає, що діагностичні критерії даного розладу цілком відповідають критеріям DSM-IV для нехімічних залежностей: а) використання комп'ютера слугує антистресом; б) використання комп'ютера завдає шкоди фізичному, психологічному, міжособистісному, сімейному, економічному та соціальному статусу [2].

На думку Дж. Суллера, «коли реальне життя відділене від віртуального – це проблема»[3]. Значення цієї тези, вважає професор в тому, що вона може бути

застосовна і для діаметрально протилежного сценарію. Деякі критикують Інтернет, не розуміючи і не приймаючи його. Це демонструє нездатність і небажання здійснювати інтеграцію. І це теж проблема.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати інтернет-залежність як нагальну проблему сучасності та визначити можливості профілактики даної адикції.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Мережа Інтернет – це джерело найрізноманітнішої інформації. Зокрема, Інтернет найчастіше використовують не тільки для навчальних та пізнавальних цілей, але й для проведення часу в соціальних мережах. Люди молодого віку не можуть уявити свого життя без Інстаграму, Фейсбуку або Тік-току, вони витрачають години на те, щоб просто «полистати» оновлення. Також, не можна не зазначити, що однією із найбільш популярних та бажаних професій, пов'язаних із соціальними мережами, серед молоді є блогерство. Блогери кожного дня демонструють фоловерам своє життя та це пагубно впливає на ще несформовану дитячу психіку. Після переглядів такого ідеального життя діти починають думати що їм не потрібна освіта, ґрунтовні знання, а достатньо мати телефон з камерою щоб знімати своє життя та отримувати за це гроші. З іншого боку, є блогери які ведуть свій блог в навчальних та пізнавальних цілях і це дійсно якісний контент. На нашу думку, наразі відбувається процес діджиталізації, і тому відмовитись від використання Інтернет-ресурсів повністю неможливо. Для профілактики інтернет-залежності, можна рекомендувати такі дії: фільтрувати інформацію та використовувати Інтернет-ресурси з користю; проводити більше часу з реальними людьми та з сім'єю, а не спілкуватись виключно по різні боки екрану; намагайтесь відновити стосунки зі старими друзями, ходити частіше в гості, відвідувати суспільні місця; у випадку, якщо людина працює в домашніх умовах, спробувати зіграти на своїй ощадливості: скільки грошей доведеться сплатити за додатковий час перебування в мережі і витрачену електроенергію; спробувати зайнятися чимось глобальним, що здатне змінити весь розклад дня, наприклад, почати займатись йогою; якщо і вищеперераховані методи не допомагають вберегти себе від Інтернет-залежності, можна завести домашнього улюбленця а краще – кількох, щоб виділяти час для догляду за ними (годування, вигул, прибирання, походи до ветеринара на вакцинацію тощо).

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, на підставі аналізу наукових праць, ми дійшли висновків, що широке розповсюдження Інтернету та його зростаючих можливостей має не тільки позитивні наслідки як для всього людства, так і кожної окремої людини, але й досить вагомі недоліки. Зокрема, все частіше піднімається проблема Інтернет-залежності, яка характеризується патологічною пристрастю людини до проведення часу у всевітній мережі. Тому виникає нагальне питання пошуку методів і засобів профілактики та боротьби з даною адикцією.

Список використаних джерел:

1. Янг К.С. Діагноз – Інтернет-залежність // К.С. Янг. Мир Інтернета. – М., 2000. – № 2.
2. IvanGoldberg MD WebPublishing 1996–1999 // IvanGoldberg електронний ресурс <https://www.psycom.net/>
3. Сулер Дж. Комп'ютерна та інтернет-залежність / електронний ресурс <http://cyberpsy.ru/articles/suler-cyberaddiction/>

УДК 159.9

МАКАРУК І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. Л. О. Подкоритова

САМОТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема самотності тісно пов'язана із запитанням людини про сенс свого буття, свою потрібність. Залежно від знайдених відповідей особа може вийти на новий рівень свого розвитку або впасти у депресію і навіть здійснити суїцид. Таким чином, важливо розуміти зміст, причини та види самотності для надання вчасної психологічної допомоги особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній психології виявлено низку теоретичних підходів до дослідження самотності: психодинамічний; феноменологічний; екзистенціально-гуманістичний; соціологічний; інтеракціоністський; когнітивний; інтимний; теоретико-системний.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Прихильники кожного з вище зазначених підходів не завжди досягають повної згоди між собою. Відзначається фрагментарність більшості теоретичних положень про самотність. Кожна психологічна школа пропонує свій підхід щодо пояснення причин виникнення самотності [6].

Формулювання цілей статті. Представити теоретичний аналіз самотності як предмету наукових досліджень у зарубіжній психології.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів Розглянемо підходи до дослідження самотності у зарубіжній психології.

Психоаналітичний підхід (З. Фройд, Г. Зілбург, Г. Салліван та ін.). Самотність – наслідок нарцисизму, манії величчя й агресивності особистості. Усамітненість є цілком нормальним явищем, яке переживається, коли людина потребує спілкування з певною особистістю, проте з часом це минає. Самотність має постійний характер і є непереборним відчуттям. Пов'язана з нестачею, втратою або острахом втрати взаємин, які формуються на певних етапах особистісного розвитку [4].

Феноменологічний підхід (К. Роджерс). Самотність – прояв слабкої пристосованості особистості до соціуму. Причина – феноменологічна невідповідність уявлень індивіда про власне «Я» [5].

Соціально-психологічний підхід (К. Боумен, Д. Рісмен, Ф. Слейтр). Самотність – продукт дії соціальних сил, нормативний і статистичний показник, що характеризує суспільство. Має хворобливий характер переживання, хоча є природним атрибутом людського буття і результатом соціальних явищ. Додаткове джерело самотності особистості – індивідуалізм [2, с. 23–25].

Інтераціоналістський підхід (Р. Вейс). Самотність – епізодичне гостре відчуття занепокоєння і напруги, пов'язане з прагненням людини мати близькі стосунки. Причина – недостатність соціальної взаємодії індивіда. Є продуктом поєднання чинників особистості та ситуації. Це «нормальне», буденне явище, причинами якого є поточні події в житті особистості. Визначено два типи самотності: емоційна ізоляція і соціальна ізоляція [1; 7].

Когнітивний підхід (А. Бек, М. Міцелі, Б. Морощ). Самотність настає тоді, коли індивід сприймає та усвідомлює невідповідність між бажаним і досягнутим рівнем власних соціальних контактів. А сама самотність – це складне почуття, що охоплює особистість в цілому – її відчуття, думки, вчинки [2; 5].

Екзистенційно-гуманістичний підхід (А. Маслоу, К. Мустакас, Е. Фромм та ін.). Самотність є цілком необхідним і природним явищем; це творчий стан людини. Людям не потрібно долати страх самотності, думати, як її позбутися, а навпаки – думати, як навчитися продуктивно її використовувати [3].

Загальносистемний підхід (С. Фландерс та ін.) Самотність – потенційно патологічний стан, який водночас і корисний механізм зворотного зв'язку, що може сприяти успішному розвитку індивіда й суспільства [5; 7].

Міждисциплінарний підхід (У. Садлер та ін.). Самотність – гостре комплексне почуття, що виражає певну форму самосвідомості з одного боку, а з іншого, демонструє розкол мережі відносин і зв'язків у внутрішньому світі особистості [5; 7].

Інтимний підхід (В. Дерлега й С. Маргуліс). Самотність – це нормальний досвід особистості, що обов'язково наявний в індустріальному та постіндустріальному суспільствах та, водночас, є своєрідним індикатором відхилення від оптимального психологічного балансу особистості [5; 7].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Узагальнюючи огляд вище наведених підходів до проблеми самотності у зарубіжній психологічній науці, можна зазначити наступне:

- 1) самотність визначається переважно як комплексне почуття, що має різні причини і розглядається більше як нормальне для людини явище;
- 2) серед причин самотності визначають: особистісні особливості (нарцисизм, манія величі, агресивність, індивідуалізм); нестача, втрата, страх втратити стосунки; протиставлення внутрішнього і соціального «Я» особи; незадоволена потреба у спілкуванні; брак соціальної взаємодії; брак задоволення соціальних запитів; суперечливість між бажаним і набутих рівнем контактів;
- 3) психологічне значення самотності: індикатор відхилення від оптимального психологічного балансу особистості, зокрема у сфері її значущих

соціальних зв'язків; механізм зворотного зв'язку, що може сприяти розвитку особистості; творчий стан, у якому людина може здійснювати самопізнання, самовдосконалення, самоактуалізацію.

Список використаних джерел:

1. Бедан В. Автономність і переживання самотності: емпіричний пошук співвідношення їх показників / В. Бедан // Проблема сучасної психології особистості: мат. наук.-практ. конф. – Одеса: Ледарук, 2015. – 109 с.
2. Бедан В. Співвідношення між показниками екзистенційних ресурсів та переживанням самотності. / В. Бедан. Одеса, 2013. – 104 с.
3. Варава Л. Особливості переживання особистістю почуття самотності: автореф. дис.канд. психол. наук: спец. 20.00.01 / Л. Варава. – Київ, 2009. – 80 с.
4. Голота Б. Самотність у життєвому світі особистості: соціокультурний вимір: дис. канд. філос. наук: спец. 09.00.04. / Б. Голота. – Харків, 2004. – 87 с.
5. Гребенюк А. Динаміка почуття самотності у підлітковому віці / А. Гребенюк. – Херсон : Херсонський державний університет, 2020. – 62 с.
6. Гусейнова Н. Самотність як суб'єктивне переживання. / Н. Гусейнова – Київ, 2013. – 94 с.
7. Попелюшко, Р. П. Самотність – як проблема соціалізації особистості в суспільстві / Р. П. Попелюшко // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна. – (2). – (2013). – С. 212-216

УДК 159.923

МИХАЙЛОВСЬКИЙ О.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти групи МАПСЗ,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У СИСТЕМІ ПІДЛІТКОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема поведінки людини в конфлікті є однією із найважливіших у системі гуманітарних наук, тому конфлікт як предмет наукового дослідження фігурував у таких науках, як соціологія, соціальна філософія та психологія. Останнім часом проблему конфліктів стали вивчати такі науки як педагогіка, менеджмент, історія, етика тощо.

Навчальна діяльність учня підліткового віку є тим середовищем, яке породжує велику кількість конфліктних ситуацій, що обумовлено самою специфікою відносин фахівця з оточенням. Суспільне життя та процеси, що в ньому відбуваються, так чи інакше знаходять своє безпосереднє відображення у психологічно-педагогічному процесі. Сучасні форми поведінки, в тому числі й

конфліктні, займають значну частину нашого життя та вимагають здобуття конкретних знань про закономірності конфліктної взаємодії, вміння керувати конфліктом, робити його конструктивним, уміння володіти своїми емоціями для гармонізації зовнішнього та внутрішнього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчаючи психологічну літературу, можна знайти багато різноманітних класифікації конфлікту. Так, у працях Д. Бернарда, М. Дойча, Л. Коузера, А. Рапопорта та інших вчених в основу типології конфлікту покладено характер об'єктивної ситуації протиріччя і розуміння цієї ситуації сторонами, згідно чого виділяють такі різновиди як: справжній, випадковий, умовний, зміщений, невірно приписаний, латентний (прихований) та помилковий конфлікт [1-4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Деструктивний вплив конфліктів на підлітків, які навчаються, свідчить про недостатню конфліктологічну грамотність деяких суб'єктів освітнього процесу, що створює необхідність вживання заходів для підвищення їх рівня розвитку конфліктологічної культури.

Формулювання цілей статті. Метою наукової публікації є обґрунтування конфлікту як соціально-психологічного феномену в системі взаємовідносин підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Нині існує безліч спроб пояснити та надати визначення поняттю конфлікт, наприклад, в тлумачному словнику В. Шапара слово *конфлікт* позначає стан взаємовідносин, для якого характерні [4]:

- орієнтованість у часі, просторі за певних умов, причин і обставин;
- наявність сторін взаємодії, функціонування яких у процесі конфлікту може бути дезорганізоване, припинене, активізоване чи мобілізоване;
- потенційно пошуковий, орієнтований на вирішення чогось, напр., характеру взаємодії.

В. Ратніков схиляється до думки, що *конфлікт* є якісною взаємодією між людьми (або елементами внутрішньої структури особистості), яка виражається в протиборстві сторін ради досягнення своїх інтересів та цілей [3, с. 43]. У визначенні М. Пірен конфлікти виступають як динаміка, джерело змін у суспільних та особистісних відносинах [1, с. 38]. При аналізі визначень науковців прослідковується, що конфлікт тісно переплітається з багатьма сферами життя людини та має вплив не лише на майбутню діяльність, а іноді на події світового значення [2, с. 144].

Варто відзначити, що існують й інші різновиди конфліктів, такі як [3, 4]:

- *позиційний конфлікт* (спрямований на зміну взаємин учасників конфліктного спілкування);
- *справжній конфлікт* (існує об'єктивно та сприймається адекватно);
- *внутрішньоособистісний конфлікт* (протиборство тенденцій у самій особистості; йому властиві амбівалентність, суперечливість цілей, мотивів усередині особистості).

➤ «*зміщений конфлікт*» (за яким ховається певний прихований конфлікт, що лежить в основі явного);

➤ «*випадковий або умовний конфлікт*» (існування цього типу конфлікту залежить від легко змінюваних обставин, він, зазвичай, не усвідомлюється сторонами).

Результати досліджень науковців дозволяють розглянути явище конфлікту у таких трьох його формах, як: *внутрішньоособистісний конфлікт*, що являє собою зіткнення між приблизно рівними за силою, але протилежно спрямованими інтересами, потребами, потягами тощо; *міжособистісний конфлікт*, що визначається як ситуація, коли діючі особи або групи переслідують несумісні цілі та реалізують суперечливі цінності, або одночасно, в конкурентній боротьбі прагнуть до досягнення однієї й тієї ж мети, що може бути досягнута лише однією зі сторін; *міжгруповий конфлікт*, має місце за умов коли конфлікуючими сторонами виступають соціальні угруповання, що переслідують несумісні цілі й перешкоджають один одному на шляху їхнього здійснення. Фактично й у цьому випадку спостерігається прагнення конкретизації поставленого завдання і розгляду тільки частини проблеми в конкретних умовах взаємодії [4].

Узагальнюючи наведені дані можна сказати, що *конфлікт* – це складне і комплексне явище, для опису якого необхідно виділити коло понять, які найбільш повно характеризують даний феномен. При всьому різноманітті трактувань конфлікту всіх їх об'єднує уявлення про структуру конфлікту, яку М. Міріманова визначає як «сукупність характеристик, що забезпечують цілісність, тотожність самому собі, відмінність від інших явищ соціального життя. Без наявності цих компонентів зв'язків конфлікт не може існувати як динамічно взаємозалежна система і процес».

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, аналіз психологічної літератури дозволяє зробити висновок, що сучасні вітчизняні та західні дослідники розглядають конфлікт як норму суспільних відносин, де він є процесом і способом людської взаємодії. Конфлікт виступає як соціально-психологічний феномен, що має складну структуру і кілька стадій свого розвитку, основу якого становить зіткнення інтересів, потреб, думок, поглядів сторін, що представляють різні позиції. Конфліктна діяльність обумовлена особистісними особливостями учасників конфлікту, їх сприйняттям і ставленням до конфлікту, а також використаними стратегіями.

Список використаної літератури:

1. Dolynnyi, Serhii Personality Psychology in the Context of Conflict Interpretations. Science and Education, 2021. – 2(CLXXXVII). – P. 15–19. Режим доступу <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/index.php/arkhiv/vipuski-2021>.

2. Візнюк І., Поліщук А. Features of professional training of future masters in the field of education / І. Візнюк, А. Поліщук // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2021. – № 1(22). – С. 27- 33 DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22>

3. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. / А. М. Гірник. К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 222 с.
4. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. / В. С. Орлянський. К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.

УДК 159.974

ПРОКОПЕНКО О.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти групи БПСЗ
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ДИСФУНКЦІЙ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема підвищеної конфліктності особистості з кожним роком стає все актуальнішою, оскільки швидкі та часом непередбачувані суспільні зміни, економічна нестабільність, ринкові відносини та розширення інформаційного простору ведуть до дестабілізації внутрішнього світу особистості. Це зумовлено різними формами невідповідності внутрішніх очікувань людини та зовнішніх можливостей для їх реалізації. Своєрідність кожної особистості у поєднанні з украй насиченими емоціями й переживаннями, які дедалі частіше виникають з огляду на події останніх років, невміння адекватно сприймати та інтерпретувати конфлікти, використання непродуктивних форм реагування на конфлікти – все це у своїй сукупності спричинює конфліктогенність особистості, середовища та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо активно проблему розбіжностей інтересів у соціумі та конфліктність особистості почали досліджуватися в другій половині ХХ ст., здебільшого в працях видатних зарубіжних соціологів Т. Парсонса, Е. Мейо, Л. Козира, Р. Дарендорфа, А. Гаулднера; психологів та спеціалістів з управління Дж. Г. Скотта, Р. Фітера, У. Юрі, Я. Українського, Н. Грішиної, Х. Корнелюса, Ш. Фейра та інших. В. Журавльов, зазначає, що ситуації, які пов'язані з неблагополуччям у побуті, впливають на конфліктність студентів. До таких ситуацій вчений відносить: недосипання, перевтому, втому, тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. В сучасних умовах до ситуацій неблагополуччя можна віднести і дистанційну форму навчання, адже відсутність безпосередньої взаємодії та спілкування значно впливає на психоемоційний стан студентів, майбутніх фахівців, спричинюючи стрес та негативні емоційні стани та реакції. Значне збільшення кількості стресових ситуацій у майбутніх фахівців викликає перенапруження життєво важливих систем організму, вони часто не в змозі

адаптуватися до них, внаслідок чого спостерігається схильність до соматичних і психологічних розладів.

Формулювання цілей статті. *Метою тези є обґрунтування проблеми підвищеної конфліктності у сучасному суспільстві в аспекті розвитку психосоматичних дисфункцій.*

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Дослідження конфліктної проблематики характеризується зміною уявлень про конфлікт: від негативної оцінки конфлікту як «хвороби» людських стосунків у межах теорії функціоналізму (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Е. Мейо) до визнання його в якості необхідного та природного моменту розвитку соціальної системи у межах соціології конфлікту (Р. Дарендорф, Л. Козер, К. Боулдінг). Становлення конфліктологічної парадигми у теорії конфліктів наголошує на позитивно-функціональній ролі конфлікту у гармонізації соціальних стосунків та принциповій можливості управління ними [1].

Самі по собі конфлікти не є ні добрими, ні поганими, ні прогресивними, ні реакційними. Вони з однаковим успіхом можуть бути джерелом хаосу і порядку, руйнування і будівництва, дезінтеграції й інтеграції. Все залежить від типу суспільства, політичного режиму, намірів сторін, що конфліктують, тощо. В демократичному, правовому суспільстві конфлікт є відкритим і безперервним, складним і суперечливим, але в абсолютній більшості випадків – природним і мирним. Часто можна почути таке твердження, що свобода і демократія – це політика існування в конфлікті, це – безперервний конфлікт. Термін «*конфлікт*» походить від латинського слова «*conflictus*», що в точному перекладі означає «*зіткнення*», а в довільному – «*протидія*», «*протиборство*». В сучасній літературі налічується близько 70 різних визначень конфлікту. Всі вони мають право на існування, адже кожне акцентує увагу на якійсь одній чи кількох рисах цього надзвичайно багатогранного, багатовимірного та мінливого феномена [1, с. 73].

3. Фройд за допомогою концепцій істеричної конверсії й органічного еквівалента тривожних станів під час конфліктної взаємодії намагався пояснити виникнення психосоматичних розладів та визначити функцію і значення «патологічних соматичних процесів» у переживаннях і поведінці хворого. Він зараховує конверсію до витіснення, а соматичний еквівалент тривоги – до більш примітивного захисного механізму проєкції. Загальним для обох концепцій є те, що органічна симптоматика розглядається не як просте порушення фізіологічних функціональних зв'язків, а як наслідок розладу переживань і поведінки. Однак, відмінність полягає в тому, що при конверсійній симптоматиці це порушення є наслідком несвідомого психічного конфлікту між інстинктивним бажанням і захистом Я, у той час як причиною органічної симптоматики актуального неврозу, як припускає З. Фройд, є психічний конфлікт, що не відбувся [1, с.76].

Психосоматичний симптом виникає, за М. Шуром, коли при сильному навантаженні психодинамічної рівноваги відбувається раптовий прорив несвідомого матеріалу у формі преєдипальних чи едипальних інстинктивних бажань, і механізми захисту «Я» не спрацьовують. Наслідком є регрес до рівня

афектів, до раних стадій інстинктивного життя і захисних механізмів, що виявляються винятково на соматичному рівні Загальний момент усіх форм психосоматичних розладів М. Шур бачить у «нарцисичній регресії», що виявляється в органічній симптоматиці. Нарцисична регресія веде до переміщення лібідо з об'єкту на «Я» [1, с.70].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, навчання та підготовка майбутніх фахівців характеризуються високою стресовістю через високі вимоги, частий дефіцит часу та часті внутрішні та міжособистісні конфлікти. На сучасному етапі життя, коли навчання здійснюється у дистанційній формі, значна кількість стресорів, збільшення кількості конфліктогенів, а відповідно і підвищення конфліктності особистості, негативно впливають на психологічне здоров'я майбутнього фахівця. Переживання негативних психоемоційних станів, та невираженість емоцій призводять до збільшення кількості випадків захворюваності психосоматичними недугами. В той же час невисока ефективність традиційного лікування, часом низька якість життя особливо актуалізують необхідність дослідження впливу підвищеної конфліктності на появу психосоматичних розладів у майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Візнюк І., Поліщук А. Психологічні детермінанти булінгу особистості у соціометричному вимірі / І. Візнюк, А. Поліщук. Харків: Психологічне консультування та психотерапія, 2021. – № 14. – С. 67-80. DOI: 10.26565/2410-1249-2020-14-06

УДК 37.048.4(072)

РОМАНЕНКО У.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет,
Наук. кер. – канд. психол. наук, доцент Н. А. Сургунд

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ОСНОВИ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. У прагненні підтримати чи посилити когнітивні, емоційні та фізичні ресурси психолога, використання емоційного інтелекту є сучасним інструментом ефективного розвитку, який дозволяє окремій особі координувати великою кількістю клієнтів, що часто являють собою специфічний (унікальний) набір ролей. Крім того, емоційні та особистісні компетенції є двома основними факторами, які, як доведено, безпосередньо пов'язані із продуктивністю (результативністю) в робочих умовах, що робить їх ідентифікацію та аналіз необхідними для ефективного менеджменту, введення психологічної діяльності й так само як і для зростання

розвитку людського капіталу організації (збільшення професіоналізму). Усі емоції зближують людей, їх можна ділити як хороші емоції і погані, але в будь-якому випадку це допомагає краще зрозуміти один одного. Коли людина виражає якусь емоцію вона завжди намагається довести до іншої інформацію. У професійній діяльності психолога дуже важливо слухати і переживати (бути компетентним), як погані, так і хороші емоції, бо в кожній закладена дія до зближення і розуміння з метою надання допомоги. Це важливо враховувати як психологу, щоб краще відчувати клієнтів, так і клієнту, щоб відчувати психолога, бо саме так утворюється надважливий і корисний симбіоз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості емоційного інтелекту та його рівнів є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, Д. Гоулман, який написав більше десяти книг та безліч статей, більшість з яких на тему дослідження й важливості емоційного інтелекту (1995-2022), С. Подофей дослідив емоційний інтелект особистості й особливості його становлення (2019), С. Могиляста провела аналіз теоретичних підходів до дослідження емоційного інтелекту особистості (2018), Е. Ільїн в своїй роботі приділяє високу увагу поєднанню емоцій та почуттів і вправному умінню їх проявляти (2017), К. Максом розкриває необхідність удосконалення управління особистості власними емоціями, що є одним зі структурних компонентів емоційного інтелекту, визначає значущість впливу емоційного інтелекту на комунікативні навички людини [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. За наявності великої кількості різноманітних досліджень, які присвячені емоційному інтелекту в цілому, емоційний інтелект та визначення його основних рівнів у майбутніх психологів (студентів) ще не досліджувалось раніше.

Високий рівень емоційного інтелекту є дуже важливою умовою щодо компетентності майбутнього психолога у своїй психологічній діяльності та правильного розуміння емоційних станів клієнтів. Як стверджує Г. Березюк – «Складність і різнобічність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання його системних змін зумовлюють гостру потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту людини задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації. За таких умов зростає науково-психологічний інтерес до проблеми EQ» [1].

Таким чином, стає зрозумілим, що високий рівень емоційного інтелекту позитивно і якісно впливає, як і на саму особистість, так і на її майбутню професійну діяльність. Що є безумовно надважливим саме у роботі психолога із клієнтами і потребує додатково дослідження.

Мета статті– з'ясування щодо наявності високих рівнів емоційного інтелекту майбутніх психологів як основи їхньої професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів.

В емпіричному дослідженні, спрямованому на аналіз рівнів емоційного інтелекту майбутніх психологів, як основи їхньої професійної компетентності, загалом було досліджено 47 студентів, а саме:

- в першому тестуванні 23 особи, з яких переважна більшість жінки і лише 2 чоловіки;

- в другому тестуванні 24 особи, з яких 5 чоловіків.

Дослідження проходили особи віком від 18 до 28 років (середній вік – 23 роки). Для проведення аналізу застосовується два тестування з результатами стосовно рівнів EI – низького, середнього та високого. Перший тест «Тест для визначення рівня Емоційного Інтелекту» надає інформацію про рівень емоційного інтелекту: до 21 бали – низький, від 22 до 27 – середній та від 28 до 36 – високий рівень EI.

Результати досліджень по першому тесту свідчать, що низький рівень EI відсутній, тому далі приводимо порівняння рівнів EI (високий та середній) серед учасників дослідження. Отже, можна побачити значне переважання кількості середнього рівня емоційного інтелекту серед протестованих студентів психологічного напрямку навчання (14 середнього рівня та 9 високого рівня EI). Відсутність низьких рівнів EI є найбільш позитивним індикатором психологічної стабільності, емоційної обізнаності та якісної основи для їхньої майбутньої професійної компетентності у психологічній сфері (по першому тесту).

Наступним кроком є порівняння рівнів емоційного інтелекту по кількості отриманих результатів в другому тесті. Є значне переважання кількості високих рівнів EI серед усіх протестованих (13 результатів високого рівня, 8 середнього рівня та лише 3 низького рівня EI), що безумовно є позитивною статистикою та сигналізує про чудову результативність серед студентів психологічного напрямку навчання, а також про їхню якісну майбутню професійну компетентність у якості психолога.

Серед жіночих результатів переважає високий рівень EI, наступним є середній, а останнім – низький. Це теж позитивна динаміка серед протестованих майбутніх психологів. Серед чоловічих результатів динаміка ідентична – переважає високий рівень EI, за ним – середній і взагалі відсутній низький.

Загалом при другому тестуванні отримано 13 результатів (54,2%) з високим рівнем EI з усіх учасників 24 (100%), середнього рівня – 8 (33,3%) та 3 (12,5%) низького.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений порівняльний аналіз результатів емпіричного дослідження рівнів емоційного інтелекту майбутніх психологів дає можливість зробити наступні висновки. Помітно позитивну динаміку із значним переважанням високого рівня EI серед усіх досліджуваних здобувачів вищої освіти, що є позитивним показником професійної компетентності майбутніх психологів.

Порівняльний аналіз результатів, проведений за гендерною ознакою, свідчить, що у групі жінок та групі чоловіків ідентично переважає високий рівень емоційного інтелекту, що також дає підстави прогнозувати особистісну професійну ефективність досліджуваних у майбутній психологічній професійній діяльності, незалежно від їх статевої приналежності.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному теоретичному аналізі феномену емоційного інтелекту та його рівнів у майбутніх

психологів, проведенні емпіричного дослідження та розробці відповідних практичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості / Г. Березюк // Психологічні студії Львівського ун-ту. – 2002. – С. 20–23.

2. Могиляста С. М. Аналіз теоретичних підходів до дослідження емоційного інтелекту особистості. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI : Психологія обдарованості. Вип. 14. Київ ; Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 362–369. (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 159.9.07

СТЕЦЬ К.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти групи МСРЗ,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування в напрямі гуманізації сучасної системи освіти досить гостро порушує питання готовності першокласників до навчання у школі, оскільки це важливий крок у доросле життя, і від того, яким він буде, залежить здатність дитини адаптуватися до нових умов і реалізувати власні потенційні можливості. Нова українська школа (НУШ) презентувала вимоги до взаємин «учні – батьки – вчителі – школа». Пріоритетами в них є педагогіка партнерства, нові підходи до навчання учнів, формування в них ключових компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти психологічної готовності до школи активно досліджуються сучасними українськими вченими: А. Богуш, Н. Варенцова, М. Вашуленко, Н. Дзюбишина, Н. Дурова, Л. Журова, Н. Зеленко, К. Крутій, В. Лихолетенко, Н. Орланова, Н. Невська, Н. Скрипченко, Н. Старшинська, О. Прищепа, О. Хорошковська, Л. Шелестова та інші [1 – 2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Реформування в напрямі гуманізації сучасної системи освіти досить гостро порушує питання готовності першокласників до навчання у школі, оскільки це важливий крок у доросле життя, і від того, яким він буде, залежить здатність дитини адаптуватися до нових умов і реалізувати власні потенційні можливості.

Формулювання цілей статті.

Метою статті є емпіричне дослідження психологічної готовності дітей до навчання в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Для досягнення поставленої мети, використовувався комплекс методів, вибір та поєднання яких залежить від змісту обраної теми. Теоретичні: аналіз, систематизація, узагальнення з проблеми дослідження психологічні особливості готовності першокласників до нової української школи. Використано такі психодіагностичні методики: «Методика готовності до школи» Йєрасика-Керна, «Четвертий зайвий» (автор: упоряд. Н. Чуб); тестові завдання для перевірки інтелектуальної готовності дитини до навчання у школі за С. Банковим; для діагностики та роботи з агресією методика «Вулкан» І. Млодик та проєктивна методика «Кактус» М. Панфілова.

Експериментальною базою дослідження упродовж початку навчального року 2022 р. була Ладжинської школи №4.

Участь брали діти першого класу, 82 опитуваних віком від 6 до 9 років. За результатами дослідження готовності дітей до НУШ.

За тестом Йєрасика-Керна «Діагностика готовності до школи» маємо такі дані: 50% дітей мають високий рівень готовності до школи, 40% – середній рівень готовності та 10% дітей з низьким рівнем готовності.

За тестовим завданням на перевірку *інтелектуальної готовності дитини до школи за С.А. Банковим* маємо такі результати: 68% досліджуваних мають високий рівень готовності до школи, середній рівень готовності до школи мають – 23% досліджуваних та низький рівень готовності – 9% дітей.

Проходячи тест «Четвертий зайвий» діти показали такі результати: 10% дітей мають підвищений рівень здатності до абстрагування в невербальній формі; 70% дітей мають звичайний розвиток; 15% дітей мають дещо знижений рівень розвитку; 5% дітей мають знижений рівень розвитку.

За методикою «Кактус» М. Панфілова екстравертованість присутня у 50% дітей. Учні, які мають цю якість, дуже товариські. Так і кактус у дитини-екстраверта буде оточений іншими рослинами.

Інтровертованість (50% дітей) відображає зовсім протилежну характеристику. Відповідно, кактус на аркуші буде тільки один.

Тяга до домашнього захисту (17% осіб) характеризується наявністю у дитини почуття сімейної спільності на малюнку, де зображений кактус у квітковому горщику.

Відчуття самотності (2%) свідчить про наявність на малюнку пустельного, дикоростучого кактусу.

Як бачимо (рис. 1), методика «Кактус» дозволяє на основі одного малюнка зробити конкретні висновки про емоційний стан першокласника. Іноді це дуже важливо, адже не всі діти відкрито йдуть на контакт з дорослими.

За методикою «Вулкан» І. Млодика у 60% дітей вулкан є типовим. Вулкан, що займає 2/3 аркуша і більше, служить ознакою високої емоційності: людина переживає інтенсивні емоції, володіє сильною внутрішньою реакцією на події, що відбуваються. У 20% дітей розміри малюнку менше за 1/3 листа, що вказує або на невисоку емоційність і незначне відображення зовнішніх подій у внутрішньому житті

дитини, або на наявність «психологічного обмеження» на емоції.

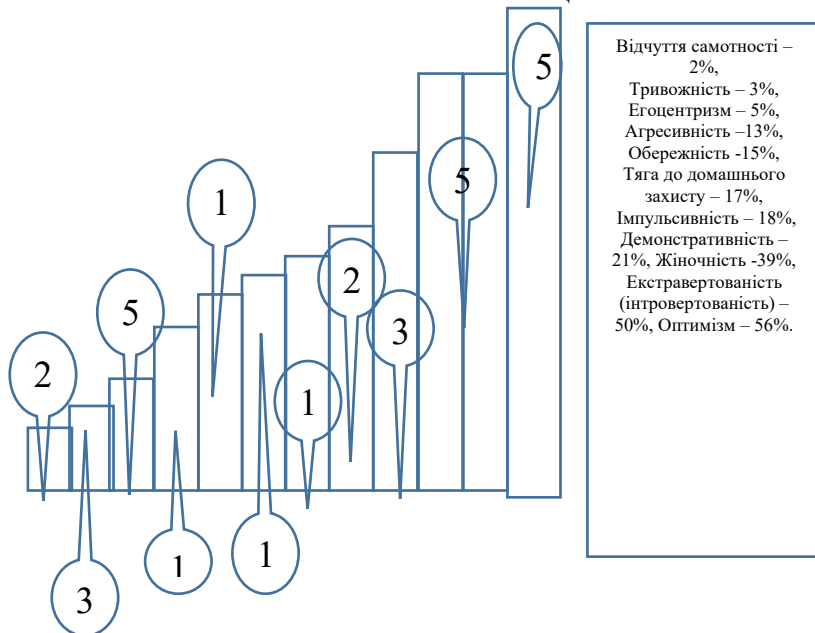

Рис. 1. Результати за методикою М. Панфілова «Кактус»

Отже, створення сучасного освітнього простору в умовах нових стандартів освіти, за результатами нашого дослідження, полягає у встановленні емоційної компетентності учнів. Педагогічна діяльність початкової школи проходить в режимі створення нового освітнього середовища, в якому кожна дитина залучається до постійної діяльності. Вже більше двох років тому в Україні стартувала реформа початкової освіти. Окрім більш традиційних методів: спілкування державною та іноземними мовами, знання математики, культурного розвитку на уроках «нушівців» розвиваються вміння вчитися впродовж усього життя, підприємливість та інформаційно-цифрова компетентність.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, за умов навчання НУШ учні поринули в світ нових вражень та піднесеного настрою: придумували, загадували, будували, руйнували, пізнавали оточуючий світ, знаходили нових друзів, звалили до класу, ставали справжніми школярами. Особливо дітям подобається «Ранкове коло» на свіжому повітрі, що об'єднує та запалює енергією на цілий день. Учні переконалися, що олівець робить письмо комфортнішим, без стресу, що виховує бажання виправитись – бути кращим.

Список використаних джерел:

1. Гільбух Ю.З. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання / Гільбух Ю.З. – Початкова школа, 2008 – С. 5-18.
2. Візнюк І. М. Соціально-психологічні рекомендації учасникам освітнього процесу в умовах online-навчання / І. Візнюк // Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. – С. 29-32.

УДК 378.147

ГУЙЧЕВА А.

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти групи МАПСЗ,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підготовка майбутнього фахівця, як головна складова людського капіталу, є основоположним елементом конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. На превеликий жаль, сучасна Україна має значну кількість спеціалістів, які неспроможні ефективно виконувати професійні завдання. Однією з важливих складових підготовки професіоналів є формування професійної мотивації, ключовою складовою якої є професійна спрямованість. Наявність розвиненої професійної спрямованості робить професійний вибір майбутнього фахівця обґрунтованим та зрілим.

Проблема формування професійної спрямованості майбутнього фахівця є актуальною та потребує свого вирішення, адже спрямованість на професію, яка формується впродовж навчання як у школі, так і в вищому навчальному закладі, дає можливість молодому фахівцю реалізуватись у професійному колективі, сприяє активізації зусиль щодо постійного професійного самовдосконалення, що, в свою чергу, дозволяє відчувати особисту самодостатність та конкурентоспроможність на ринку праці. Особливо актуальною та злободенною є проблема вибору педагогічної професії, формування професійної педагогічної спрямованості майбутнього вчителя, з огляду на сучасний стан українського суспільства, зміни в змісті та структурі освіти, її гуманізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми спрямованості особистості присвячені дослідження таких науковців, як: І. Візнюк, Л. Божович, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Слассьонін та інші. Багато вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів (Б. Анасьєв, С. Архангельський, Г. Гілфорд, Дж. Голланд, Е. Еріксон, Е. Зеєр, А. Поліщук, Л. Шевченко, С. Яремчук та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Особливості сучасного розвитку освіти в Україні обумовлюють необхідність підготовки професійно компетентного, успішного та конкурентоздатного фахівця-педагога, який відповідав би вимогам та викликам сьогодення. Virішення багатьох складних освітянських проблем пов'язані не стільки з модернізацією процесу навчання, скільки з підготовкою якісно нового вчителя, в основі компетенції якого прослідковується професійно-педагогічна спрямованість, любов до дитини, готовність до інноваційної діяльності. Вважаємо, що формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх вчителів забезпечить якісні зміни в навчально-виховному процесі сучасної загальноосвітньої школи.

Формулювання цілей статті. *Метою публікації є аналіз понять «особистісна спрямованість», «професійна спрямованість», а також визначення основних компонентів, що формують професійну спрямованість особистості майбутнього фахівця.* На основі аналізу психолого-педагогічної літератури дійшли висновку, що єдиного підходу до розуміння суті поняття спрямованості особистості не існує, оскільки існує безліч його визначень і тлумачень.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Згідно з дослідженнями Л. Божович, *«спрямованість»* можна розуміти як систему стійко домінуючих мотивів. Б. Ананьєв розглядає *«спрямованість»* як властивість особистості, основою якої є сукупність ціннісних орієнтацій, динамічних відносин, мотивів поведінки [1, с. 28]. У гуманістичній психології, представниками якої є А. Маслоу, К. Роджерс та ін., *«спрямованість особистості»* пов'язана з категорією *«самоактуалізації»*. Отож *«спрямованість особистості»* розглядається як прагнення до самоактуалізації, тоді як остання визначається у відповідності людини власній природі, прагненні до актуалізації закладеного в ній потенціалу [2, с. 210].

Ми вважаємо змістовним підхід до розуміння суті поняття спрямованості особистості Е. Зеєра, який вважає, що *«загальна спрямованість особистості»* відображає людські, громадянські позиції, розуміння нею сенсу життя, свого місця в ньому, особливості світогляду, життєвих ідеалів, потреб, прагнень та служить передумовою розвитку професійної спрямованості. Слід зазначити, що вчені виділяють різні види спрямованості особистості, наприклад [1, 2]: загальну спрямованість, ділову спрямованість, спрямованість на взаємодію, пізнавальну спрямованість особистості, професійну спрямованість та інші.

Проаналізувавши теоретичні наукові джерела та емпіричний досвід науковців-дослідників, визначили, що вчені ще не мають загальноприйнятої класифікації видів спрямованості особистості, а також універсальних критеріїв її типологізації. У свою чергу, це сприяло тому, що у психолого-педагогічній науці питання співвідношення й взаємозв'язку загальної і професійної спрямованості розуміється неоднаково. Одні вчені вважають професійну спрямованість підсистемою загальної спрямованості, яка здатна модифікувати і суттєво трансформувати загальну спрямованість, інші – вважають професійну спрямованість формою виявлення загальної спрямованості особистості у сфері певної діяльності і самовизначення тощо. Але вчені мають спільну думку

стосовного того факту, що «*професійна спрямованість*» базується на загальній спрямованості особистості [1, 2].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проблема вивчення *професійної спрямованості* особистості є доволі складною, оскільки перебуває на стику психології розвитку і психології особистості, психології праці, педагогіки та педагогічної психології. Саме тому *професійну спрямованість особистості* розглядаємо як доволі усвідомлену та емоційно виражену орієнтацію особистості на певний вид професійної діяльності. Як уже зазначалося вище, цій проблемі присвячено дослідження багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних психологів та педагогів.

Ґрунтуючись на вже наявних трактуваннях поняття *професійної спрямованості особистості*, ми розуміємо його як інтегроване поняття, яке є компонентом загальної спрямованості особистості, безпосереднім чином пов'язане з мотиваційною сферою людини, яка формує вибіркоче позитивне ставлення до професії, особистісне прагнення застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії та самореалізуватися в ній про, що йтиметься в подальших дослідницьких перспективах.

Список використаної літератури:

1. Візнюк І., Поліщук А. Features of professional training of future masters in the field of education / І. Візнюк, А. Поліщук // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2021. – № 1(22). – С. 27- 33 DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22>
2. Сковорчевська Є. Особливості динаміки учбової мотивації та професійної спрямованості студентів на різних курсах навчання / Є.Сковорчевська // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Серія «Психологія». – Київ, 2015. – Вип. 50. – С. 206-214.

УДК 159.9

ФЕДОРУК Л.

Здобувач вищої освіти групи ПКО,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. І. С. Зозуля

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема покращення умов та вироблення ефективних технологій соціалізації дітей із особливими потребами останнім часом набуває особливої актуальності. Процес особистісного формування дітей із особливими потребами ускладнений одним або кількома несприятливими чинниками біологічного, соціального, психологічного та педагогічного характеру, які поглиблюють проблему соціально-культурної

дезадаптації дитини дітей із особливими потребами, перешкоджають засвоєнню основного репертуару соціальних ролей, що є важливою умовою та базовим критерієм соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних моделей та практичного досвіду соціалізації дітей із особливими потребами був представлений Н. А. Москвичовою. Педагогічні, психологічні та соціальні проблеми соціалізації дітей із особливими потребами як ключової складової реабілітації розглядалися в роботах Е. М. Александрової, В. Л. Багрицького, С. А. Белічевої, Н. Б. Берхіна, Л. С. Волкової, Л. М. Кобриної, Р. І.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Не менш важливим чинником актуальності теми дослідження є слабка теоретична розробленість зазначеного аспекта проблеми. Як доводить практика, методи традиційної психології, що сформовані на іншій методологічній базі й апробовані на соціальних групах у нормативних умовах, не здатні вповні вирішити проблему подолання наслідків переживання тривожних станів дитиною з обмеженими можливостями.

Формулювання цілей статті. Визначення ефективності технології подолання наслідків тривожних станів у дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Тривожність – індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами, фрустрацією. Важливо, що мова йде про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека. Такими ситуаціями можуть бути: деякі конфлікти, порівняння людиною себе з тими, хто має певну перевагу, змагання з такими людьми [2].

Передумовою розвитку підвищеного рівня тривожності є висока чутливість (сензитивність) нервової системи, а це не обов'язково виявляється в кожній людині. У структурі особистості дитини молодшого шкільного віку із особливими потребами рівні розвитку пізнавальних здібностей представлені як залежні від ступеня зрілості відповідних функціональних систем, що визначається за ступенем включеності функціональних, операційних і регулюючих механізмів.

На першому рівні протікання психічного процесу забезпечується лише функціональними механізмами, воно не пов'язане з іншими процесами і діяльністю, і, отже, його ефективність невисока. На другому рівні підключаються довільна увага і пізнавальна діяльність, тобто, психічні процеси стають більш опосередкованими, але переважну роль відіграють зовнішні засоби. На третьому рівні пізнавальна діяльність набуває інтегрованого характеру розвиваються регулюючі механізми у вигляді внутрішнього контролю, що програмують і контролюючі дії, і т. ін. У тісному зв'язку з розвитком моторики в процесі онтогенезу дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами необхідно розглядати найважливіші психологічні проблеми формування дитини в цілому: мотивації, інтелекту, оволодіння новими видами поведінки та саморегуляції [2].

Тривожність дитини дошкільного віку характеризується складною будовою і зачіпає фізіологічний, філософський і психологічний рівні життєдіяльності дошкільника. У зв'язку з цим найбільш доцільно розглядати її як цілісне, системне, інтегроване явище з урахуванням перехідного стану і його динаміки. Водночас можна констатувати той факт, що значної інтеграції в теорії та дослідницькій стратегії вивчення тривожності на сьогоднішній день не спостерігається. Основною причиною цього є структурна складність самого стану тривожності та множинність назв її компонентів. Кожна наукова дисципліна, у свою чергу, прагне врахувати ті аспекти, які впливають з її теоретичних побудов. Разом з тим число наукових праць, присвячених вивченню тривожності, неухильно зростає, а рішення проблем тривожності дитини дошкільного віку з комплексних позицій належить до гострих і значущих завдань сучасної психології. У зв'язку з цим особливого значення набуває проведення системних міждисциплінарних досліджень, що дозволяють проаналізувати процес виникнення і закріплення тривожності як результату складної взаємодії різнорівневих чинників: філософських, фізіологічних, психофізіологічних, особистісних, соціальних тощо [2]

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість, що полягає в підвищеній схильності випробовувати неспокій в різних життєвих ситуаціях. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку з особливостями розвитку характеризується порушенням формування рухової, емоційно-вольової сфер особистісної, її пізнавальної діяльності. Перед фахівцями, які працюють із цими дітьми, постає важливе завдання профілактики і корекції цих порушень.

Проблема подолання тривожних станів у дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами постає дуже актуальною та потребує обов'язкового введення дієвої системи корекційної роботи. Для дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами технологія соціально-психологічної реабілітації – один з основних шляхів подолання тривожних станів, активного включення в життя суспільства, оскільки в ній обґрунтовані структурні компоненти соціалізації дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами. Логіка представленої технології забезпечує досягнення кінцевої мети.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць. / За заг. ред. П.М. Таланчука, Г.Ф. Нікуліної. Київ: Університет «Україна», 2016. Вип. I (3). 574с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. К.: Центр навчальної л-ри, 2006. 272 с.
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Київ: Центр навч. літератури, 2005. 624 с.

МОТИВАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. У теперішніх ситуаціях у світі, швидкому темпу життя, активному професійному становленні студент-психолог стикається з багатьма проблемами на своєму шляху, які в свою чергу відкладають негативний відбиток на психологічному та фізичному здоров'ю молоді людини. І часто для покращення стану свого здоров'я у сучасного українського студента немає сил, внутрішніх ресурсів і, головне, мотивації. З кожним днем здоров'я погіршується, при такому стресовому ритмі життя у військовому стані країни, і в кінці-кінців з'являються хронічні стани, невиліковні хвороби, апатія, депресія, наркоманія, алкоголізм тощо. Безліч досліджень свідчать, що у студентські роки важливість мотивації самозбереження здоров'я молоді часто зводять на нівець. Молодим людям здається, що ресурс їхнього особистісного здоров'я невичерпний. Проблема сучасної молоді, - це відсутність мотивації до дій, до покращення свого життя, відсутність знань та навичок догляду за собою, присутність ліній, які заважають бути здоровими й щасливими. Дана проблема мотивації як умови розвитку самозбереження у студентів-психологів є актуальною, адже майбутній психолог-професіонал має бути вмотивованим доглядати за своїм здоров'ям, покращувати якість життя та поширювати свої навички самозбереження серед майбутніх клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми самозбереження здоров'я приділяється значна увага науковців. Так, зокрема, дослідженню загальнотеоретичних питань мотивації самозбереження здоров'я присвячені роботи В. Козлова, О. Варгатої, О. Василенко, Т. Комар тощо. Проблеми формування мотиваційної сфери та закономірностей її формування присвячені роботи Т. Гоббсу, А. Маслоу.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Враховуючи дослідження мотивації загалом та як умови розвитку самозбереження, вважаємо за необхідне розглянути даний психологічний феномен з боку комплексного підходу для подальшої роботи з студентами-психологами враховуючи психологічний зміст та особливості мотивації до самозбереження й оздоровлення студентів-психологів в університеті.

Формулювання цілей. Здійснити розкрити психологічний зміст та особливості мотивації як умови розвитку самозбереження у студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У наукових підходах є достатня кількість визначень

поняття «самозбереження». До прикладу в академічному тлумачному словнику української мови це означає прагнення зберегти своє життя, застерегти себе від загибелі. Якщо ж розглядати це поняття як цілісний процес, то «самозбереження — прагнення системи або живого організму залишатися в чинній активній формі. У живих істот цим поняттям описується поведінка в разі виникнення небезпеки, дії з порятунку себе від цієї небезпеки [4].

Питання самозбереження здоров'я висвітлив в своїй праці вчений-філософ Т. Гоббс. Він писав: «... найбільший із всіх благ є самозбереження, бо природа влаштована так, що всі хочуть собі добра, але щоб кожен зміг досягнути його, необхідно бажати жити і бути здоровим, а також мати гарантії збереження цих благ в майбутньому» [2].

З кожним днем в нашому сучасному і стресовому світі зростає потреба у кваліфікованій вищій освіті, компетентності психолога у майбутній професійній діяльності.

Питання стресу розкриті у працях О. Варгатої та Т. Комар, які визначили його як фізичну та психічну реакцію організму фахівця соціономічного профілю, на стресову ситуацію, що виникає під впливом деструктивних, негативних емоцій і об'єктивно-суб'єктивних психологічних факторів при виконанні професійних завдань, створюючи потенційну небезпеку для реалізації ефективної професійної діяльності та психічного здоров'я фахівців соціономічного профілю [1].

Практична робота часто вимагає цілісність професійної підготовки, а також й високий рівень здоров'я як необхідної умови виконання людиною різноманітних соціальних функцій. Ось чому і потрібно розглядати феномен самозбереження в університетах саме як фундамент підготовки психолога, яке дозволить формувати усвідомлення здорового способу життя та розуміння важливості застосування результатів навчання в повсякденній роботі.

В теперішній науці мотивація як психічне явище трактується по-різному: це і сукупність факторів, які визначають поведінку, це і цілісність мотивів, це й спонукання до дій, що викликає активність особистості і визначає її направленість. В розумінні функцій мотивації дослідники ще не мають єдності у роздумах. Науковці поділяють визначення мотивації на дві групи: перша група аналізує мотивацію зі сторони структурних позицій (як сукупність факторів і мотивів); друга - описує мотивацію як динамічне явище. В працях ці два поняття уподібнюються [3].

У ході дослідження мотивацію самозбереження можна розглядати як процес психічної регуляції конкретної роботи над своїм станом або спільна система процесів, які відповідають за спонукання до свого оздоровлення. На нашу думку, мотивація до самозбереження є динамічним процесом формування мотиву до покращення себе.

Мотивацію як умову самозбереження можна структурувати. В якості прикладу структурування мотивів часто використовується ієрархічна модель класифікацій мотивів, запропонована американським психологом А.Маслоу, яку можна ототожнити до даної проблеми:

1. Фізіологічні потреби.

2. Потреби безпеки.
3. Потреби у соціальних зв'язках.
4. Потреби самоповаги.
5. Потреби самоактуалізації.

Перші потреби вважаються за дослідником низькими потребами, а п'яті - вищими потребами [3].

Спираючись на подані мотиви, можна дійти висновку, що мотивація формування навичок самозбереження має направляти студентів-психологів від особистих важливих мотивів до соціально значущих, від низьких потреб – до високих. Саме така модель роботи зможе постійно підтримувати на фундаментальному рівні мотивацію студентів до покращення свого стану.

В роботі вишів зі студентами-психологами для самозбереження варто враховувати мотивацію як умову цілісного процесу роботи над своїм психічним комфортом і фізіологічним здоров'ям, а також духовним і соціальним благополуччям.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, проблема мотивації, як умови розвитку самозбереження у студентів психологів є важливою для їх повноцінного становлення в професійній і життєвій діяльності, а також є основною передумовою до ефективного оздоровлення. Важливо розуміти, якщо буде підтримуватись мотивація до самозбереження, то буде і постійний розвиток бажання досягти високого рівня якості здоров'я, студент буде активно самостійно поглинати інформацію з даного питання й ефективно проводити корекційно-розвивальну роботу свого стану здоров'я. **Перспективи подальших розвідок вбачаємо** у повноцінному дослідженні проблеми самозбереження студентів-психологів та проведення просвітницьких робіт з проблеми у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. О. Варгата, Т. Комар. Наукові підходи до сутності поняття професійного стресу у соціономічному дискурсі // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4–5 лютого 2022 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2022. С. 139-141.
2. О. Василенко, Н. Калинюк. Студент як суб'єкт самозбереження здоров'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/dqngt>
3. В. Козлова. Проблеми формування мотивації студентів на здоров'язбереження. «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-04/11kvathp.pdf>

4. Словник української мови: У 20 т. Т. 1. А-Б / Голов. наук. ред. В. Русанівський, наук. ред. Н. Озерова; уклад.: Л. Шевченко та ін. К.: Наукова думка, 2010. 911 с.

УДК 37.048.4

ЦЕБЕНЬ С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ПП-19-2, Хмельницький національний університет
Наук.кер. - канд. психол.наук, доц. Н.А.Сургунд

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ШКОЛЯРІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Усе життя кожної людини сповнене емоцій, подій, стресів, розмов та вражень: позитивних і негативних. Зрозуміти походження цих почуттів часом важко, проте цілком можливо. Ми відчуваємо емоції цілодобово, але лише невелика частина людей вміють їх аналізувати та контролювати. Особливо чудово це стало помітно, коли в країні розпочалась повномасштабна війна. Хоча, формування навички вміти розпізнавати і контролювати свої почуття, що є компонентами нашого емоційного інтелекту, допомагає досягти успіху у багатьох сферах життя, а також адаптуватися до нових умов існування.

Школярі та їх батьки змушені працювати та навчатися у нових для себе умовах, використовуючи новітні технології. Так як діти знаходяться в таких умовах досить довгий період часу, то замість паніки, страху та розчарування на заміну прийшли: прийняття ситуації - звуки повітряної тривоги сприймаються як щось буденне, а дистанційне навчання - як можливість економії часу та використання учнями всіх комфортних умов навчання для кожного індивідуально.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони [1]. Головною перевагою цієї навички є вміння контролювати свої емоції, конструктивно оцінювати ситуацію незалежно від обставин, в яких знаходиться людина.

Розробник теорії емоційного інтелекту (EQ), всесвітньо відомий американський психолог-науковець Пітер Саловей виділив його базові навички:

Усвідомлювати свої емоції (самопізнання)- тобто мати змогу назвати те що ми відчуваємо, розуміти, чому ті чи інші емоції виникають в певний момент, про що вони сигналізують, яка їхня функція в конкретний момент.

Управляти своїми емоціями (саморегуляція) – тобто володіти собою в певних ситуаціях, вміти при потребі, визначити рамки свого впливу, заспокоїти себе, справитися з тривогою чи гнівом.

Самотивація – вміння управляти власними імпульсами, тобто при потребі, відкладати задоволення і приборкувати моментні бажання, щоб досягнути більшого в майбутньому.

Емпатія – здатність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, навичка слухати і чути, дивитися і бачити емоційні стани, потреби інших людей.

Соціальні навички – побудова здорових стосунків, вміння зацікавити людей, привабити їх на свою сторону, працювати в команді, вирішувати конфлікти, бачити сильні сторони людей і допомагати їм у реалізації цілей і планів, вміння створити в команді атмосферу довіри, вислухати, прийняти різні точки зору, знайти спільні точки дотику, вміння будувати довготривалі, здорові стосунки в парі [1].

Нами було визначено основні завдання нашого наукового дослідження:

1) Емпіричним шляхом дослідити рівні розвитку емоційного інтелекту в школярів.

2) Розробити програму розвитку емоційного інтелекту для учнів з низьким його рівнем.

В дослідженні взяло участь 25 осіб Шаровечківської ЗОШ I-III ступенів, учні 9 та 10 класів. Для емпіричного дослідження нами було використано методика «Діагностика емоційного інтелекту» (автор Н.Холл) [2].

За результатами дослідження виявлено, що серед учнів 9 класу 60% мають високий рівень емоційного інтелекту, 30% учнів мають середній рівень і визнають незначну проблему з управлінням власними емоціями та лише 10% мають низький рівень емоційного інтелекту. З огляду на отримані нами результати нами було підготовлено і проведено бесіду на тему: «Вчимось управляти власними емоціями з елементами тренінгу».

За тією ж діагностичною методикою серед учнів 10 класу було виявлено у 65% - високий рівень емоційного інтелекту, 30% - середній і лише 5% - низький, а також було з'ясовано, що проблемним питанням для учнів 10 класу стало питання щодо самотивації, тому нами було розроблено тренінгове заняття для них на тему «Мотивація як запорука власного успіху» [3].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження показало, що в умовах сьогодення значна частина досліджуваних мають проблеми з управлінням власними емоціями, які посилюються в більшості випадків через ситуацію в країні. Але, не зважаючи на це, школярі продовжують навчатися, прагнуть розвиватися, щоб підвищувати власний рівень емоційного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Саловей П., Карузо Д. Емоційний інтелект керівника. 4 базові навички. Київ, Самміт-Книга. 2016. 296 с.

2. URL: <https://www.sens.lviv.ua/shho-take-emoczijnyj-intelekt-ta-yak-jogo-rozvyvaty>/URL: <https://budni.rabota.ua/ua/career/emotsiynny-intelekt-scho-tse-take-i-yak-yoho-trenuvaty>

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
П-43 групи Інституту управління, психології та безпеки
Львівський державний університет внутрішніх справ
Наук. кер. – д-р пед. наук, доц. Г. М. Лялюк

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Країни повинні розуміти, що психічне здоров'я відіграє важливу політичну роль і є важливою частиною національної безпеки, а захист психічного здоров'я має бути пріоритетом національної політики, у тому числі у сфері охорони здоров'я. Саме тому психологічне здоров'я громадян є актуальним питанням у будь-який час.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Ключову роль у збереженні і підтриманні психологічного здоров'я відіграє якість життя. Якість життя визначається багатьма факторами. Багато з них безпосередньо пов'язані з психічним здоров'ям. Людина живе емоційним, фізичним і соціальним життям, тому слід навчитися розпізнавати ознаки погіршення психічного здоров'я та реагувати на них див. рис. 1 [2].

Рисунок 1 Ознаки порушення якості життя

Окремо ці ознаки можуть характеризувати тимчасове відхилення від норми, але разом вони можуть бути свідченням погіршення психічного здоров'я. Якщо ці ознаки присутні більше двох тижнів, їх слід вважати симптомами можливого психічного захворювання. Два тижні – це критичний період, після якого запитання більше не можна відкладати.[1]

На психічні розлади припадає 12% глобального тягаря захворювань у всіх країнах світу. За прогнозами експертів, а саме, Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 2020 року на них припадатиме 15% років життя, втрачених через психічні розлади. Визначено, що найбільший тягар психічних розладів лягає на плечі молоді, найбільш продуктивної групи населення. Економічний тягар які несуть в собі психічні порушення характеризується часткою втрат, що значно перевищують прямі витрати на їх лікування.

Слід зазначити, що існує багато негативних наслідків для психічного здоров'я певних груп населення та суспільства загалом. Макросоціальні та макроекономічні фактори, такі як бідність, урбанізація, бездомність, безробіття, низький рівень освіти тощо. Водночас у багатьох країнах світу питанням психічного здоров'я не приділяється належної уваги, будь то національна, соціальна чи медична безпека. Україна не є винятком.

Які показники захворюваності на психічні розлади фіксуються в Україні?

За даними 2021 року загальна захворюваність становила 232 на 100 тис. населення. Перше місце – граничні, непсихотичні розлади - близько 70%, друге місце - органічні розлади - 17-18%, розумова відсталість - 11-12%. Це офіційна статистика МОЗ України, тобто враховує лише тих, хто звернувся за психіатричним лікуванням, але, на жаль, цей показник не відображає реальної ситуації в суспільстві. Якщо, за офіційними даними, під наглядом психіатра перебуває 2,7% населення України, то дані епідеміологічного дослідження 2000 року показали, що кожен третій протягом життя потребуватиме психіатричної допомоги. Але оскільки чинна законодавча база обмежує певні дії, які люди можуть виконувати, звертаючись за психіатричною допомогою, багато пацієнтів, які потребують психіатричної допомоги, намагаються вирішити свої проблеми іншим шляхом.[2]

В Україні існують доволі серйозні проблеми в наданні психіатричної допомоги, а саме:

1. Недостатнє національне та суспільне усвідомлення того, що психічне здоров'я та психічне здоров'я є найважливішою передумовою високої якості життя.

2. Стигма, дискримінація та соціальна ізоляція, які роблять жертвами психічних розладів.

3. Законодавча база регулювання діяльності психіатричної служби та реалізації пріоритетів профілактики є недостатньою та недосконалою.

4. Недостатнє та неадекватне кадрове забезпечення (недостатня участь психологів, психотерапевтів, соціальних працівників у наданні психіатричної допомоги).

5. Недоліки існуючої вищої освіти та системи атестації кадрів.

6. Сучасна практика надмірної госпіталізації, коли люди з психічними вадами лікуються у великих психіатричних лікарнях.

7. Недостатнє фінансування галузі.

Щоб тримати себе в стабільному психологічному стані, особливо під час війни, необхідно пам'ятати про психологічну гігієну і дотримуватись певних рекомендацій.

- По-перше, необхідно розібратися в новинах. Якщо ми постійно спостерігаємо негативний фон, наш розум може швидко стати нестабільним і його буде важко привести в належний стан. Тобто вранці можна почитати книгу, почитати новини, а о 1 годині дня взагалі не читати перед сном. Слідкуйте за офіційними сповіщеннями повітряної тривоги. Але не проводьте в інформаційному просторі більше півгодини-години на день.

- По-друге, не будемо забувати про обов'язкову роботу по дому. Паніка виникає, коли ми зовсім не робимо того, до чого звикли. Тому треба звертатися до тих речей, які людина робила до війни. Якщо є можливість працювати – працюйте

- По-третє, якщо люди навколо вас психічно слабкі, діти, які не можуть контролювати свої емоції, або занадто емоційні люди, незалежно від того, наскільки ви налякані, злі чи агресивні, намагайтеся контролювати свої емоції, тому що тоді буде більше корисний. Не тільки ти.

- Відволікайтеся на хобі: малювання, спів, прослуховування музики, фізичні навантаження, зарядка, гімнастика, перегляд улюблених фільмів. це розвантажує нервову систему, читайте книги.[3]

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У висновку треба зазначити що країна повинна розуміти, що психічне здоров'я відіграє важливу політичну роль і є важливою частиною національної безпеки, тому захист психічного здоров'я має бути пріоритетом у національній політиці, зокрема у сфері охорони здоров'я. Щодо соціальної сторони, багато соціологічних досліджень показали, що суспільство готове приймати людей із психічними розладами та жити з ними. Відсутність об'єктивної інформації про хворобу, прикордонні стани, варіанти лікування та психіатричну допомогу призводить до того, що люди на ранніх стадіях захворювання замість того, щоб звертатися за допомогою, відсторонюються від себе і погіршуються. Країна і суспільство повинні прийняти цих людей і створити умови для покращення якості їхнього життя, а тому ЗМІ мають поширювати більше позитивної інформації. У телеканалів має бути консультант, який підкаже баланс позитивної та негативної інформації про таких людей.[2]

Список використаних джерел:

1. Тіна Берадзе лікар, психіатр, психотерапевт та клінічний психолог, для BBC News Україна 10 жовтня 2019

2. Устінов О.В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки Видавництво «МОРІОН»

3. Як зберегти психічне здоров'я під час війни. Рекомендації психологів Марія Савицька, Тетяна Мілякіна 23 квітня, 2022

УДК 316.6

ШЕВЧЕНКО Р.

аспірант кафедри психології та соціальної роботи,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

ФЕНОМЕН ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВОЛОНТЕРІВ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. В період всесвітньої економічної, політичної і наукової кризи, а в нашій країні – ще й військового конфлікту та соціальної нестабільності, тема травматизації населення є більш ніж актуальною. Ще кілька років тому, доки в Україні не розпочалися військові дії, про посттравматичний стресовий розлад (далі ПТСР) і гострий стресовий розлад (далі ГСР) знали лише окремі фахівці, що спеціалізувалися у психотерапії психічної травми. Травматичні події, стреси, кризи провокують, переважно, страждання. Варто відмітити, що погляд на страждання як на щось, що має позитивні наслідки, є не таким уже й новаторським, якщо звернутися до філософії та релігії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема страждань як чогось, у чому можна віднайти сенс і, що робить людину сильнішою, червоною ниткою проходить через історію християнства, ісламу, буддизму, індуїзму, проявляється у філософії А. Шопенгауера, С. К'єркегора, Ф. Ніцше тощо. Наразі розлади, пов'язані зі стресом та травмою, є добре відомі українським психологам, психіатрам, психотерапевтам, і хоча нам все ще бракує системного навчання й добору літератури, ця прогалина поступово заповнюється хоча б за рахунок роботи Психологічної Кризової Служби, Інституту психічного здоров'я, Інституту когнітивно-поведінкової терапії, Асоціації EMDR-Україна тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Разом з тим, фокусуємось на розладах і їх терапії, ми ризикуємо у кількох напрямках: стигматизувати, автоматично наклеюючи ярлик «ПТСР» до кожної людини, яка пережила травму, і застосовуючи інтервенції, які або хибні, або узагалі непотрібні; не помітити й не підтримати тих позитивних змін, які відбуваються в житті людини, як то переосмислення свого місця у світі, більшого цінування життя чи появи почуття вдячності до людей тощо; втратити віру у здатність психіки зцілюватися за наявності соціальної та психологічної підтримки з боку близьких людей, громади та держави; взяти на себе завеликий тягар відповідальності за психологічний добробут іншої людини, не володіючи достатніми ресурсами, щоб такий тягар витримати, а відтак – емоційно згоріти. Отож, існує необхідність брати до уваги іншу сторону пережиття травми –

зростання – стає очевидною, і наукові дослідження, які вже багато років проводяться по всьому світі, доводять це.

Виникає потреба у виявленні та конкретизації феномену посттравматичного зростання в контексті формування позитивного досвіду волонтерів в інформаційному середовищі.

Формулювання цілей статті. *Темою статті є обґрунтування феномену посттравматичного зростання волонтерів в аспекті формування позитивного досвіду.*

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Результати проведення військових дій на сході України негативно відзначаються на здоров'ї людей та мають дезадаптаційний вплив на стан оптимального функціонування організму у добровольців. Критичними є події, що відображають результат цілеспрямованої, нерідко злочинної діяльності (терористичні акти, диверсії, тортури, бойові дії, масове насильство, смерть близьких, попадання в «ситуацію заручника», руйнування власного будинку тощо). Тому вкрай необхідною є ефективна система забезпечення профілактики, психологічної корекції та реабілітації у волонтерів.

Психіатр С. Міщук *психотравму* виділяє як поетапний, розтягнутий у часі процес переживання неприродного порушення усталеної життєвої організації, психічних процесів, психоемоційного та психосоматичного балансу людини, який виникає через раптовий вплив особистісно значимого, стресогенного чинника та призводить до розвитку якісно нових елементів світогляду, ефективних способів включення у життєві процеси або ж спричиняє фіксацію на травматичних подіях чи прогресує, повторюючи етапність (ретравматизація) [1, с. 65].

Наявність постійних впливів надмірних стресових чинників (військовий конфлікт, внутрішнє переміщення, посттравматичні стресові розлади у найближчого оточення тощо) призводить до виникнення психотравм. Психотравма, у свою чергу, спричиняє значні порушення життєвої організації дитини та особливим чином позначається на її емоційному, когнітивному, поведінковому та тілесному вимірах [1, с. 25]. Такі зміни спостерігаються у загальній тенденції фізичного нездоров'я волонтерів, і у значних порушеннях комунікації і у втраті спонтанної адаптивної креативності (неможливість ставити перед собою мету і самостійно досягати результату) та у неможливості втілити власний життєвий сценарій тощо.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Визначення особистісного потенціалу волонтера щодо його життєстійкості та особистісних якостей, які б сприяли збереженню психосоматичного здоров'я людини, готовності до змін, особистісного становлення і саморозвитку в волонтерській діяльності є актуальним для розкриття феномену *посттравматичного зростання волонтерів в аспекті формування їх позитивного досвіду* та побудови корекційної моделі розвитку резильєнтності особистості в контексті здійснення волонтерської діяльності засобами ІКТ в перспективах.

Список використаних джерел:

1. Візнюк І., Долинний С. Organization of Social and Pedagogical Work With Children and Young People in the Territorial Community / І. Візнюк, С. Долинний //

Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. – С. 24-26.

2. Міщук С. Згуртування як провідна умова подолання психотравми: традиційний та сучасний контексти / С. Міщук // Актуальні проблеми психології Т. III : Консультативна психологія і психотерапія. – К. : Логос, 2018. – Вип. 14. Консультативна психологія і психотерапія. С. 64–77.

УДК 159.924.924

ШЕВЧЕНКО О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. –д-р психол. наук, проф. Т.В. Комар

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КАЗОК ДЛЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Чарівні казки є свідченням багатства душевного і духовного життя, яке в своєму цілісному вигляді людям безпосередньо недоступне. Науково-психологічне дослідження казок відкриває шлях до глибин несвідомого знання. Аналіз казок, як і снів, дослідники вважають спробою долучитися до пласту несвідомого - скарбниці внутрішньо - психічної образної системи особистості. Саме в казках концентрований невичерпний запас символізованого емоційного знання, вічної мудрості, а розумінням казкових смислів розкриває глибинний зміст психічного життя. Від К.Г. Юнга відомо, що несвідоме – не просто місце, в якому зберігаються пригнічені або витіснені спогади. Його дослідження людської душі привели до розуміння того, що все створене-вигадане є продуктом несвідомого, невичерпним джерелом психічного і духовного життя, а теми казок носять перш за все універсальний, ніж індивідуальний характер, так як і мова, використовувана для їх вираження, складена із символічних образів, типових для несвідомої сфери. Казки ж відображають базисні паттерни людської психіки, долаючи безліч культурних нашарувань ясно і чітко, тому що включають значно менше специфічного культурного матеріалу. У казках різних народів виявляється присутність внутрішнього психічного життя людини з його особливою логікою і специфікою динамічного розвитку. Саме тому в контексті вікової психології актуальною проблемою постає дослідження впливу казок на розвиток особистості, зокрема, на розкриття творчих здібностей дитини.

Аналіз тематичних досліджень і публікацій. Науковий інтерес до чарівних казок вперше виявили у 18 столітті І. Вінкельман, І. Гаман, І. Гердер. Деякі вчені надавали їм поетичної інтерпретації. І. Гердер вважав, що казки несуть в собі відображений в символах відбиток древніх, давно забутих вірувань. В. Пропп розробив основи структурного аналізу казки. Згідно із В. Беттельгеймом, із чарівних казок діти можуть більше дізнатись про внутрішні проблеми людських істот і про адаптативні вирішення. Аспекти розвивальної

ролі казок, знайшли глибоке осмислення у творчості Г. Сковороди, І. Франка, С. Русової, Н. Забіли, О. Іваненко. Проблеми розвитку дитячої творчості у вихованні школярів розглядає В. Сухомлинський.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Аспект складної і впливової ролі казок в творчому розвитку особистості дитини на основі досягнення своєрідності дитячого світорозуміння характеризує як дитячий міфологізм, залишається недостатньо висвітленим у наукових дослідженнях вікової психології.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення результатів наукової рефлексії проблеми особливостей психологічного ресурсу чарівних казок у розвитку творчого потенціалу особистості в онтогенезі.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Для дітей характерною є безпосередня інтуїція, живе, переконливе сприйняття живої природи, наповненої внутрішнім багатим життям. Такий стан інтегрованості з природою, зі зростанням процесів ейктивації, потребує інтелектуального оформлення і казки якраз і відповідають цій потребі дитини. Окрім цього, активна робота дитячої фантазії у взаємозв'язку і емоційною чутливістю орієнтована на пошук образів, щоб виразити в них живі почуття. Перші казки, як це справедливо відзначають дослідники, пов'язані з особистістю самої дитини. У цих казках мимоволі розповідається про те, що переживає дитя; казка ніби втілює в образі те, що є в душі дитини. У казковому матеріалі виступають люди, тварини, речі, знайомі дитині, і ці казки звучать для дитини, як розповідь про щось цілком реальне. Справедливо зазначає Г. Селлі, що для дітей слова мають глибокий і таємничий зв'язок з речами, назвою яких вони є: діти дивляться на слова як на символи речей, вони бояться деяких слів, вірують в чарівну силу інших. В світі казки немає нічого неможливого для дитини. Тут дійсне і чарівне сплітаються одне з одним, оскільки сама дійсність розуміється міфологічно.

У казках постійно в наявності несподівані зміни, стрибки, перетворення; однак, чисто комбінаторна фантазія виявляється в казках залежно від дитячої фантазії. Дуже часто в казках знаходимо перебільшення або зменшення - це один з улюблених прийомів казкової поетики. Згідно з психологічними дослідженнями, своєрідна казкова установка може простежуватися вже на початку третього року життя. Для характеристики казкового світу дитини важливе значення має мало ще вивчена власна казкова творчість дитини. Перші казки, що складаються дітьми, не мають нічого спільного з особистістю дитини і це ніскільки не суперечить вказаному вище типу перших казок, які розповідають дитині. Навколишнє доросле життя мимовільно наближає казку до світу внутрішніх переживань дитини, бо без цього дитя не може зацікавитися казкою. Власні казки дітей представляють розповіді про дітей, про тварин, яким вкладаються такі ж почуття, які переживає сама дитина. Власна казкова творчість починається на 4 році життя, а новий тип казок про самого себе («коли я буду великий...») починається біля 5 років. Проте, фантастичні розповіді про себе (без своєрідного казкового стилю) зустрічаються і раніше.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Казки цілком пов'язані з розвитком фантазії, в ній об'єктивуються почуття. Казкові образи суголосні образам в сновидіннях, які пов'язані з рівнем розвитку емоційної сфери. У процесі опанування мовленням відбувається іменування навколишнього світу та своєрідне поживлення світу-міфологічне одухотворення дійсності дитиною. Це міфологічне розуміння є вираженням зростання інтелектуальної сили, пов'язане з втіленням творчого потенціалу особистості. Перспективним для подальших психологічних розвідок є аспект індивідуальної унікальності міфологізації суб'єктивної реальності казковими образами.

УДК 159.923

ШЕВЧУК С.

здобувач другого (магістерського) рівня МСРЗ групи,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

ПРОФЕСІЙНА САМООЦІНКА ЯК ПРОЯВ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підвищений темп життя сьогодення ставить перед ЗВО підвищені вимоги до особистостей викладачів і студентів, вимагаючи ретельного дослідження психологічних особливостей самооцінки студентів, яка є ключовим утворенням психоструктури особистості і невід'ємною складовою її самосвідомості та відіграє вкрай важливу роль в організації діяльності особистості майбутнього фахівця. Вивчення психологічного змісту професійної діяльності фахівця та якостей, що складають його професіограму, не може не зачепити проблематику професійної самосвідомості суб'єкта праці. Більшість психологів визначають професійну самооцінку саме як прояв професійної самосвідомості фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика змісту, структури та механізмів формування самооцінки професійної діяльності набула значущості завдяки фундаментальним працям таких психологів як А. Захарова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, А. Реана, Є. Рогова, В. Сафіна та ін. Для вітчизняної психологічної науки вивчення психологічного змісту поняття професійної самооцінки є актуальним в умовах пошуку і запровадження шляхів удосконалення професійної підготовки фахівців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Існує чимало таких робіт, які встановлюють зв'язок самооцінки, її висоти та інших особливостей за результативністю студентів у вигляді успішності, так і з більш частковими сторонами поведінки й окремими її видами. Однак залежність самооцінки від особливостей діяльності та поведінки студентів існує мало досліджень.

Формулювання цілей статті. *Метою статті* є обґрунтування професійної самооцінки в аспекті прояву самосвідомості майбутнього психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз сучасної літератури з психології показує, що серед з великої кількості робіт, які присвячені вивченню особистісних особливостей студентів, лише окремі з них приділяють серйозну увагу особливостям такого істотного компонента особистості студента, як відношення до себе та його проявлення у вигляді самооцінки. Важливим чинником регуляції діяльності, в тому числі навчальної, є таке особистісне утворення, як *самооцінка*. По-перше, самооцінкою називають компонент самосвідомості, який включає поряд зі знаннями про себе оцінку людиною самої себе, своїх здібностей, моральних якостей та вчинків. За іншим джерелом, самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Це вияв оцінного ставлення людини до себе. Самооцінка є результатом передусім розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу. Отже, *самооцінка* – це оцінка особистістю само себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей [1, с. 25].

Самооцінка може бути оптимальною і неоптимальною. При оптимальній, адекватній самооцінці суб'єкт правильно співвідносить можливості і здібності, достатньо критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою реальні цілі, яких можна досягнути на ділі. До оцінювання досягнутого він підходить не тільки зі своїми мірками, але й прагне передбачити, як до цього будуть ставитися інші люди. Іншими словами, адекватна самооцінка – результат пошуку реальної міри, тобто без переоцінки, але й без надмірної критичності. Така самооцінка найоптимальніша для конкретних умов і ситуацій [1, с. 30].

До *оптимальної самооцінки* відносять «високий рівень» і «вищий середнього рівня», коли студент заслужено поважає себе, задоволений собою, а також «середній рівень», коли студент поважає себе, але знає свої слабкі сторони і прагне до само-вдосконалення, саморозвитку. Але самооцінка може бути і неоптимальною – занадто завищеною або занадто заниженою [1, 2].

На основі *неадекватно завищеної самооцінки* в студента виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ своєї особистості і можливостей, своєї цінності для оточуючих, для спільної справи. В таких випадках суб'єкт ігнорує невдачі заради збереження звичної високої оцінки самого себе, своїх вчинків і справ. Відбувається гостре емоційне відштовхування «всього», що порушує уявлення про себе. Сприйняття реальної дійсності спотворюється, ставлення до неї стає неадекватним – суто емоційним. Раціональне зерно оцінки випадає повністю. Тому справедливе зауваження починає сприйматися як чіпляння, об'єктивна оцінка результатів роботи – як несправедливо занижена. Неуспіх сприймається як наслідок певних підступних дій чи несприятливих обставин, що жодною мірою не залежать від дій самої особистості.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, вплив на становлення самооцінки під час навчання у ЗВО найбільш продуктивно здійснювати через відповідну йому провідну

діяльність. З переходом до нового вікового періоду самооцінка збагачується різним змістом, змінює структуру у зв'язку зі зміною типу провідної діяльності. Таким чином, в результаті включення в суспільне життя і трудову діяльність формується розгорнута система соціально-моральних самооцінок, завершується розвиток самосвідомості та складається образ «Я».

Список використаних джерел:

1. Візнюк І., Поліщук А. Features of professional training of future masters in the field of education / І. Візнюк, А. Поліщук // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2021. – № 1(22). – С. 27- 33 DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22>
2. Візнюк І., Долинний С. Organization of Social and Pedagogical Work With Children and Young People in the Territorial Community / І. Візнюк, С. Долинний // Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. – С. 24-26.

СЕКЦІЯ 2. ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ, ДЕЗАДАПТАЦІЇ ТА ПСИХОКОРЕКЦІЇ В ПРОЦЕСІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

УДК 378

БАРАНОВСЬКА О.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фармакобіотехнологія»,

Національний авіаційний університет Наук. кер. - канд. фіз. мат. наук,
доц. кафедри біотехнології ФЕБІТ НАУ Л. С. Чубко

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ, МАЙБУТНІХ ФАРМАКОБІОТЕХНОЛОГІВ, ДО УМОВ НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЇ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Пріоритетом бажань багатьох випускників закладів загальної середньої освіти є вступ і навчання у престижних вітчизняних і закордонних закладах вищої освіти. З цією метою кожен із нас завчасно, відповідно до наших нахилів і здібностей, ґрунтовності оволодіння системою тих чи інших наук, обирає майбутній фах, готується до випускних випробувань. Наші намагання успішно втілюються в результати ЗНО, підсумкових тестових вимірювань, достатніх для вступу до бажаного вишу. Однак значна кількість щойно зарахованих абітурієнтів зазнає розчарування, особливо під час навчання на першому курсі, втрачає інтерес до обраної спеціальності, знижується їхня мотивація до освітньої діяльності. Причина виникнення цієї проблеми пов'язана з адаптацією першокурсників до умов навчання в освітній системі оволодіння професією, яка структурно й змістово відрізняється від освітньої системи закладу загальної середньої освіти.

Проблема адаптації першокурсників була предметом дослідження вчених. Так, Л. Бондар, Л. Зданевич, М. Коць, М. Макаренко, Н. Любченко, В. Петрук, Т. Свистун довели, що адаптація – це процес пристосування студента до мінливих умов освітнього середовища. Воно завжди супроводжується низкою негативних явищ, невпевненості в собі, психічним напруженням, підвищенням рівня тривожності.

Мега тез полягає в здійсненні характеристики проблем, які виникають у процесі соціальної адаптації студентів першого курсу й запропонувати шляхи їх вирішення.

Викладення основного матеріалу. Після вступу до закладу вищої освіти студент-першокурсник долучається до різних сфер його життєдіяльності: навчальної, дозвілдової, побутової. Кожна з них має свою функцію і зміст, які відрізняються від попереднього життя й навчання людини. І до цих змін вона має адаптуватись. Учені виокремлюють *професійну адаптацію* (процес долучення студентів до професії, набуття знань, вироблення умінь і навичок); *дидактичну*

адаптацію (приспособування до умов навчання); *оперативну адаптацію* (пов'язана з порівнянням методів навчання у ЗВО і ЗЗСО); *соціально-психологічну* (приспособування до групи, стосунків у ній, вироблення стилю поведінки).

Бесіди з викладачами, які забезпечують навчання майбутніх фармакобіотехнологів, анкетування і спостереження за першокурсниками дозволили нам отримати такі результати. Студент із перших днів навчання у ЗВО прагне досягнути хоча б обриси обраного фаху, однак більшість із нас, не розуміючи причину свого стану, відчуваємо розчарування, оскільки не знаходимо дисциплін фахового змісту у розкладі. Це питання перестає бути проблемним після спілкування із старшокурсниками, з викладачами. Виявляється, що в Україні бакалаври навчаються 4 роки, на перших курсах вони вивчають гуманітарні й загальнонаукові дисципліни. Їхній зміст – це основа, фундамент для подальшого ґрунтовного оволодіння спеціальними знаннями; виховання в собі полікультурної, національної ідентичності.

У цей період першокурсник може опинитись у стані інформаційного стресу, адже доводиться працювати з великим обсягом наукової різнопланової інформації, обробляти, аналізувати її, готувати презентації й виступи. Подолати й цю проблему можна, завчасно виконуючи завдання й чітко розставляючи пріоритети.

Першокурсники – це молоді люди переважно 17-18 років. Учені – психологи вважають, що їм властиві «кризи 17 років». Одна з них пов'язана із суперечністю: студент ніби й самостійний, але ця самостійність не повна, адже він є фінансово залежний від батьків. І з цієї ситуації є вихід. Ми маємо право поєднувати навчання з трудовою діяльністю: погодинно, неповний робочий день у сфері послуг, у дитячих, позашкільних закладах. Головне – дбати про своє психічне здоров'я й шукати те, що нам потрібно.

До криз 17 років в умовах дистанційної форми навчання першокурсників додалась проблема дефіциту спілкування з ровесниками. Ми розуміємо, що це явище тимчасове. Зараз не час для дозвілля. Ми можемо спілкуватись, займаючись волонтерською діяльністю, допомагаючи пораненим у госпіталі, переселеним з тимчасово окупованих територій, дітям у притулках, пристарілим в інтернатах.

Висновок. Адаптація першокурсників до нових умов, що склались у зв'язку зі вступом до закладу вищої освіти для оволодіння професією, властива всім вступникам. Кожен із нас має пройти через це випробування. Його складність чи легкість залежить від особливостей сприйняття ситуації і рівня активної участі в ній. Спроможність адаптуватись, долати труднощі є важливим чинником динамічного розвитку молодого людини, майбутнього фахівця.

Список використаних джерел:

1. Бойко Г. В. Адаптація студентів-першокурсників до вищого навчального закладу / Г. В. Бойко, І. В. Ротарева // Соціальна перспектива і регіональний розвиток. – 2007. – Випуск 2.

2. Голубенко Т., Діордіца І., Сіра Л. Особливості психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Журнал «Наукові інновації та передові технології» № 6(8), 2022, С. 112-123

3. Гамов В.Г. Психологічні особливості адаптації студентів / Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. 6. Вип. 8. 2004. С. 84–90.

4. Рогачова Т. Психологічні проблеми студентів на першому році навчання у внз: причини виникнення та можливості подолання / Психологія і особистість. 2016. № 2 (10) Ч. 2. С. 228-236.

УДК 159.9

ГАПЧИЧ К.

здобувач вищої освіти групи П-43 Інституту управління, психології та безпеки,

Львівський державний університет внутрішніх справ
Наук. кер. – ст. викл. кафедри практ. псих. Н. М. Калька

ГЕНДЕРНІ ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Агресивність властива для всіх живих істот і еволюційно виконує важливу функцію виживання виду. У людей агресивність перебуває під контролем свідомості та морально-етичних норм.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Так, згідно психоаналітичної теорії агресивність біологічно притаманна людині, як і іншим живим істотами. Вона тісно пов'язана з лібідозною енергією індивіда. Всі агресивні дії несвідомо спрямовані на саморуйнування і живляться енергією Танатоса (смерті) [2].

Доброякісна агресивність (інструментальна агресивність) не пов'язана із негативними тенденціями у проявах, а як правило, виступає «агресією оборони», проте може виступати пусковим механізмом для справжніх агресивних проявів.

Злоякісна агресивність (ворожа агресивність) неадаптивна форма агресивності притаманна людині і має соціальне коріння та проявляється у різноманітних формах жорстокості і насилля. Здебільшого характеризується руйнівною і деструктивною поведінкою.

З точки зору біхевіористського підходу агресивність обумовлена і виправдана природою життєвих процесів і є нормальною реакцією на визначені шкідливі подразники, в кінцевому результаті сприяє збереженню виду.

У рамках гештальт підходу агресивність вважають біологічною функцією організму (Ф. Перлз). Він проводить паралелі між психічними і фізіологічними процесами і вважає, що кожен повинен бути відповідальним за прояв власної агресивності, адже «...уникаючи агресивності, ми вносимо у своє життя страх» [2].

Транзакційний аналіз Е. Берн вважає агресивну силу, з якою особа виявляє свою любов або ненависть.

Першоджерелами агресивності є вороже сприйняття світу, егоїзм і надмірна вразливість. Агресивність може бути наслідком неправильного виховання, внутрішнього конфлікту чи комплексів.

Теорія соціального навчання розглядає агресивність як якість, що сформована у процесі соціального навчання.

У фрустраційній теорії агресивність розглядають не з позицій еволюційного, а ситуативного процесу. Агресивність відповідно трактується як реакція на фрустрацію, спроба перебороти перешкоду на шляху задоволення потреб, досягнення задоволення та пошуку емоційної рівноваги.

Сучасні дослідження доводять, що жінки характеризують таким же рівнем агресивності, як у чоловіків, а подекуди і вище. Американський вчений Дж. Уайт вважає, що «...навіть у тому випадку, якщо біологія все ж збільшує готовність чоловіків до агресії, очевидно, що чинники середовища можуть діяти так, щоб звести до мінімуму або ж, навпаки, довести до максимальної величини будь-яку статево відмінність».

Жіноча агресивність частіше пасивна та вербальна, причинами її також можуть бути перевтома, депресивність та придушення негативних емоцій. Щодо гормональних причин то часто пов'язані із проблеми щитовидної залози або клімаксом.

На думку П.Ковальова для осіб чоловічої статі більш притаманні пряма і непряма фізична агресія і пряма вербальна, а для жінок – непряма вербальна агресія [2].

За результатами наукових досліджень чоловіки характеризуються фізичною агресією, а вже потім вербальною, що супроводжується негативізмом і роздратованістю. В той час у жінок не настільки виражена фізична агресія і негативізм. Для жінок характерне переживання почуття провини та страху після агресивних дій реалізованих ними у взаємодії з іншими. Жінки здатні придушувати свої агресивні тенденції, а почуття провини та тривоги блокує прояв агресивності на різних рівнях і відповідно у різних формах [2].

Узагальнюючи формування агресивності у представників обидвох статей можна виокремити сукупність причин, а саме порушення чи проблеми органічного походження, часто це бувають проблеми пов'язані із порушенням функцій ЦНС, гормональні зміни, хронічні захворювання, проблеми пов'язані із девіаціями, а також ряд причин психологічного характеру, серед яких нездатність керувати власними емоціями, невроз, дитяча травма, авторитарний стиль виховання в сім'ї, депресивність та ще ряд проблем з якими особа стикається у житті.

Діяльнісно, служба у Національній поліції тісно пов'язана із високим рівнем відповідальності, напруженістю, значними психологічними і фізичними навантаженнями, несенням служби в складних та інколи навіть небезпечних для життя умовах.

Працівники Національній поліції зобов'язані володіти певним ступенем агресивності, щоб мати можливість протистояти порушникам. Проте надмірний

вияв агресивності може провокувати появу конфліктності нездатність визначати розумні межі подолання опору [1].

Специфічне змістове наповнення діяльності призводить до зміни професійної мотивації, виснаження, зростання втоми, обмеження комунікативних зв'язків і відповідно до появи професійної деформації. Особливість професійної деформації у жінок - поліцейських або у військових гарнізонах формується через виснаження фізичне та моральне, емоційне вигорання та напруженість діяльності [3].

У сімейних стосунках такі жінки стикають із труднощами щодо реалізації себе у ролі дружини та матері, часто навіть окреслюючи це словами «погана дружина», «ледарка», «погана мама», тому через невдоволення собою часто можуть появлятися у сімейному та повсякденному житті жорстокість, агресивність.

Агресія у жінок поліцейських як показник проявляється у відсутності прагнення враховувати почуття, права та інтереси інших людей, небажання проявляти емпатію, прихильності, та у бажанні підпорядкування з боку інших осіб.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Узагальнюючи дану теоретичну думку агресивні дії чи прояв агресії виступає засобом досягнення мети, способом психологічної розрядки, можливість задоволення потреби в самореалізації та самоствердженні.

Список використаних джерел

1. Андрушко Я.С., Довгань Х.П. Агресивність працівників поліції: статеві аспекти дослідження. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. Випуск 2. 2017. С.16-24.
2. Дзвінчук Д.І., Качмар О. В. Агресіологія: міждисциплінарні засади. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2019. 300 с.
3. Кісіль З.Р. Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ України: історіографія та феноменологія. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2014. Вип. 2.

УДК 331.108

МАЄВСЬКА В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ПП-мз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доцент. О. В. Кулешова

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним з основних показників оцінювання впливу професійного стресу на персонал є рівень

емоційного вигорання. Всесвітня організація охорони здоров'я проголосила burnout, тобто емоційне, професійне вигорання сучасною епідемією 21-ого сторіччя, так як це захворювання поширене серед представників різних професій. [1, с.204].

Терміном «вигорання» називають явище, що відзначається стійкістю, поступовим зростанням негативних емоцій, втому; у людини з'являються демотивуючі установки щодо своєї професійної діяльності. Характерними проявами даного неприємного явища визначено емоційну виснаженість, деперсоналізацію та редукцію професійних досягнень. Власне поняття «burnout» (емоційне вигорання), було введено американським психіатром Х. Фрейденбергером, котрий детально описав дане явище в своїй статті «Staff burnout» («Вигорання персоналу») [2, с.159].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синдром емоційного вигорання досліджували К. Маслач, А. Ленглі, С. Джексон, А. Пайнз, Е. Арансон, К. Чернісс. Серед вітчизняних науковців явище вигорання почали вивчати в 90-их роках ХХ сторіччя. Найбільш відомими вітчизняними науковцями, що вивчали явище емоційного вигорання є В. Бойко, Є. Страченков, В. Орл, Н. Водоп'янова, Т. Ронгінська, Н. Гришина. Дослідник В. Бойко обґрунтував, що характер емоційного сприймання навколишньої дійсності формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. В. Бойко наводить такі зовнішні фактори, що сприяють появі вигорання:

- тривала емоційно-затратна діяльність. Усе це представлено у роботі банківського працівника. Консультація клієнтів в його роботі включає й їх навчання (щоб клієнт наступного разу знав де можна знайти потрібну інформацію на сайті банку або в онлайн-банкінгу), терпляче ставлення, роз'яснення незрозумілих для клієнта нюансів, вирішення різного роду складностей фінансового характеру, що виникають у клієнтів (наприклад, проблеми при створенні або зарахуванні платежів, зняття обмежень по рахункам клієнтів, зміна різних лімітів по картам, тощо) [3, с.472].

- висока особиста відповідальність за професійні функції та виконувані операції. Основний зміст професійної діяльності банківських працівників зводиться до постійної підтримки зв'язку з клієнтом, емпатійне ставлення до нього.

- розбалансована психологічна атмосфера робочого середовища. Такого роду атмосфера забезпечується конфліктністю по вертикалі (керівник-підлеглий) з одного боку і по горизонталі («колега-колега») з іншого боку.

- психологічно важкий типаж клієнтів з якими взаємодіє працівник. У банківській сфері - це часом токсичні та грубі клієнти.

До внутрішніх чинників, які сприяють розвитку синдрому емоційного вигорання, належать:

- емоційна ригідність;
- посилена інтеріоризація умов робочої діяльності;
- низька емоційна віддача у роботі;

- ціннісна та екзистенційна дезорієнтація особистості.

Дослідниця Ю. Піонтковська зазначає, що чинниками розвитку емоційного вигорання серед банківських працівників виступають мультизадачність сфери діяльності. Співробітникам банків, крім основної роботи консультування клієнтів, потрібно також виконувати роботу з документацією, готівкові операції та продаж нових банківських продуктів. Подібні навантаження супроводжуються великою концентрацією уваги, необхідністю швидко реагувати, переключати увагу на інші важливі моменти [4].

Згідно досліджень Н. Самоукіної, багато банківських працівників нарікають на головні болі, ознаки артеріальної гіпертензії, неприємні відчуття в області серця. Відчуття роздратування виливається в агресивність, або навпаки, працівник стає мовчазним і самозаглибленим [5, с.123].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже підсумовуючи, існують зовнішні і внутрішні чинники, котрі сприяють виникненню синдрому вигорання. Також, дослідники виявили прямий зв'язок між рівнями вигорання керівників і їх підлеглих. До організаційних факторів, що понижують вигорання персоналу, можна віднести: демократичний стиль управління; постійний рівень підтримки працівників з боку керівництва; чіткі, прозорі вимоги та очікування до персоналу, залучення працівників у прийняття рішень щодо покращення умов їх праці й організаційних процесах. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є вивчення організаційної культури компаній з багаторічною історією, яким вдається успішно боротись з синдромом емоційного вигорання у своїх працівників.

Список використаних джерел:

1. Шауфелі В.Б., Лейтер М.П., Маслач К. Вигорання: 35 років досліджень і практики. Міжнародний розвиток кар'єри, том 14 номер 3, 2009, с.204-220.
2. Фройденбергер, Х. Я. Вигорання персоналу. Журнал соціальних питань. 1974. Том 30. Номер 1. С. 159–165
3. Бойко В. В. Енергія емоцій у спілкуванні: погляд на себе та інших. М.: Інформаційно-видавничий дім «Філін». 1996. 472 с.
4. Піонтковська Ю. А. Проблема емоційного вигорання банківських службовців. Журнал наукових публікацій аспірантів і докторантів. 2020.
5. Самоукіна Н. В. Робота соціального психолога в банківській системі. Питання психології. 2000. № 4. С. 123-127.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ІІІ-мз-21-1, Хмельницький національний університет
Науковий керівник – канд. психолог. наук, доц. Н. П. Берегова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогоднішній день війна в Україні торкнулася всіх без виключення сфер життя, в тому числі, освіти. Актуальною проблемою є необхідність забезпечення швидкої та успішної адаптації студентів-першокурсників до системи навчання та соціальних відносин, які склалися під час війни.

В зв'язку з початком війни в Україні адаптаційний період студентів до навчального процесу у ЗВО став складнішим, що зумовлено необхідністю швидко вирішувати проблеми та приймати рішення. Підготовка до активної професійної діяльності в таких умовах передбачає не лише набуття певних знань, умінь та навичок, а й розуміння нової системи цінностей та норм, що визначають сучасне життя. Саме тому час, впродовж якого може адаптуватися здобувач вищої освіти, та рівень його адаптації впливають на успішне засвоєння освітнього процесу, психологічний комфорт, задоволеність професійним вибором та в цілому на ефективність функціонування системи вищої освіти [4].

Психологічну адаптацію розглядають як один із провідних способів і необхідну умову соціалізації особистості. Це процес пристосування індивідуальних та особистісних якостей до життя й діяльності людини в змінених умовах існування. Адаптація – це не лише передумова активної діяльності, а й необхідна умова її ефективності [1].

Розпочинаючи навчання в умовах воєнного стану, студенти зіткнулися з багатьма труднощами, вирішення яких залежить від рівня їх адаптивності, тобто здатності пристосовуватися до життя.

Частими є випадки, коли першокурсник не знає, до кого звернутися в ситуації психоемоційного стресу, міжособистісних конфліктів, неможливості налагодити контакт з однокурсниками, елементарного психологічного дискомфорту. Саме тому надзвичайно важливого значення набуває робота фахівців психологів та створення на базі вищого навчального закладу соціально-психологічної служби.

Психолого-педагогічна адаптація студентів до освітнього процесу під час війни має особливості, які на неї впливають. Це її етапність, залежність від ставлення до майбутньої діяльності, індивідуально-психологічних особливостей здобувача вищої освіти та рівня мотивації.

Психолого-педагогічна адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану проходить в декілька етапів:

- активізація психічних процесів, яка є відповідною реакцією на нові умови існування під час війни. Цей етап адаптації завершується орієнтовно в середині першого семестру [2];

- формуванням нового динамічного стереотипу і розвиток психічних процесів на іншому якісному рівні. Цей період характеризується нестійкими пристосувальними механізмами та значними коливаннями психічних процесів навіть в тих студентів, які навчалися успішно. Орієнтовний термін завершення цього етапу – середина другого семестру;

- стійка адаптація. Другий етап характеризується завершенням формування пристосувальних механізмів та нових динамічних стереотипів. Якщо адаптація проходить нормально, стабілізується успішність здобувача вищої освіти, знижується втома, виробляється високий рівень самостійності та ініціативності, активізується науково-дослідна, громадська діяльність тощо.

Досліджуючи питання адаптації до освітнього процесу в нових умовах, більшість науковців схильні до думки, що на неї впливає ставлення здобувача освіти до майбутньої діяльності.

Безумовно адаптація залежить і від індивідуально-психологічних особливостей здобувача вищої освіти:

- здібності здобувача вищої освіти, від яких залежать його успіхи в тому чи іншому виді діяльності. Якщо людина має природні або вроджені здібності, то це впливає на процес пізнання та навчання. Відповідно, адаптація до освітнього процесу проходитиме значно легше та швидше;

- темперамент, від якого залежить реакція студента на зміни в навколишньому світі, в тому числі в навчанні, яке проходить в нових умовах воєнного часу. Темперамент об'єднує в собі силу, напруженість, швидкість на зрівноваженість перебігу психічних процесів;

- характер, який відповідає за вчинки щодо інших людей. Якщо говорити про навчання, то він визначає взаємодію студентів між собою та з викладачами, яка в умовах війни відбувається переважно дистанційно. Якщо викладач знає особливості характеру студентів, йому простіше налагодити роботу;

- вольові якості являють собою прагнення студента до поставлених цілей. Від них багато в чому залежить адаптація студентів до навчання в умовах війни;

- емоції мають важливе значення, адже саме вони можуть спонукати студента до навчання чи, навпаки, відвернути його від нього [3].

Високий рівень сформованості мотивації характеризується внутрішньою позитивною стійкою мотивацією до навчальної діяльності, високою академічною успішністю («відмінно» та «добре»), самостійністю та професійною спрямованістю мислення, участю у громадській роботі.

Середній рівень характеризується ситуативним проявом аналогічних характеристик при педагогічному супроводі викладача, якщо він спонукає до цього студента.

Низький рівень передбачає низьку успішність, відсутність самостійності та професійної спрямованості мислення студентів, незацікавленість у громадській діяльності. Необхідно зазначити, що студенти з низьким рівнем сформованості мотивації до адаптації показують недостатні знання, що призводить до відрахування чи переведення на інші факультети.

Таким чином, внутрішня позитивна стійка мотивація до навчання є основою їх швидкої адаптації до нових умов отримання освіти, оволодіння професійними знаннями, розвитку спеціальних та професійних умінь в умовах війни.

Отже, головними особливостями психолого-педагогічної адаптації до освітнього процесу в умовах війни є її етапність, залежність від ставлення до майбутньої діяльності, індивідуально психологічних особливостей та рівня мотивації здобувачів вищої освіти.

Під час адаптації у здобувачів освіти виникають проблеми – пізнавальні, соціально-психологічні та професійні. Їх можна вирішити шляхом організації консультаційних центрів для студентів, проведення систематичних бесід та заходів, формування професійної готовності до майбутньої діяльності, підвищення рівня мотивації, оптимізації навчального процесу, організації навчальної діяльності з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості студентів тощо. Це забезпечить успішну адаптацію до навчання в умовах війни, що, в свою чергу, позитивно вплине на успішність освітнього процесу та сприятиме майбутній професійній діяльності студента.

Список використаних джерел:

1. Бойко Г.В. Адаптація студентів-першокурсників до вищого навчального закладу / Г. В. Бойко, І. В. Ротарева // Соціальна перспектива і регіональний розвиток. – 2007. – Випуск 2.
2. Голубенко Т., Діордіца І., Сіра Л. Особливості психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Журнал «Наукові інновації та передові технології» № 6(8), 2022, С. 112-123
3. Гамов В.Г. Психологічні особливості адаптації студентів / Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. 6. Вип. 8. 2004. С. 84–90.
4. Рогачова Т. Психологічні проблеми студентів на першому році навчання у ВНЗ: причини виникнення та можливості подолання / Психологія і особистість. 2016. № 2 (10) Ч. 2. С. 228-236.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – д-р філософ. наук, проф. В.І. Афанасенко

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. У більшості країн світу останніми роками констатується неухильне зростання депресивних розладів у громадян. Уже до кінця ХХ століття поширення депресії набуло характеру «великої епідемії» і визнане однією з глобальних проблем світової спільноти. На цій основі депресії та тривожні розлади вважають найпоширенішими психічними розладами особистості. Згідно з розрахунками та прогнозом Гарвардської школи охорони здоров'я, заснованих на матеріалах ВООЗ та Світового Банку, депресія у 1990 р. за тяжкістю провідних причин посідала 4 місце, а за базовим сценарієм розвитку до 2020 р. вийшла на 2 місце після ішемічної хвороби серця. Широке коопероване дослідження ЕСА (Epidemiological Catchments Area – статистичні дані центрів медичного обслуговування населення), показало, що ймовірність розвитку впродовж життя людини хоча б одного депресивного нападу (за критеріями DSM – III) становить 4,4 – 18%.

Депресії стають важким тягарем для психічного, фізичного та економічного життя самої людини, її близьких людей, родичів та суспільства загалом. Активно дискутується питання про економічну плату суспільства за депресію: згідно аналітичних висновків низки дослідників – «одну з найдорожчих хвороб». Але найстрашнішим наслідком депресії є суїцид, який вчиняє близько 15% осіб у депресивному стані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку ХХ століття вважалося, що депресія є хронічним або навіть довічним захворюванням, яке потребує постійного лікування. Нові підходи до розуміння та психотерапії депресії запропонував S. Stoder. У дослідженнях, проведених Вертоградовою О. психопатологічна структура затяжних ендогенних депресій проаналізована з позицій неоднорідності власне афективної ланки депресії, виділено типи депресій відповідно до характеру переважаючого елементарного афекту - туги, тривоги чи апатії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Традиційно дослідження проблеми депресивних станів зосереджується на виявленні клінічних чинників і терапії антидепресантами. Проблема виявлення особистісних факторів депресії перестає бути предметом виключно академічної науки, стає популярною темою прикладних психологічних досліджень і передбачає розробку саме психологічного інструментарію особистісної терапії.

Формулювання цілей статті. Висвітлення характерних особливостей депресивного стану, аналіз особистісних чинників депресії.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Наукові дослідження [2] засвідчують, що початок депресивного стану у певної категорії осіб може розвиватися гостро: з вираженою тривогою у поєднанні з пригніченим настроєм. Впродовж 3 тижнів – 1,5 місяців порушується сон, пропадає апетит, виникають напади тахікардії, знижується працездатність, формуються ідеї малоцінності, безперспективності. Дещо пізніше приєднується почуття безвиході, що може супроводжуватися суїцидальними думками та висловлюваннями. Для іншої категорії осіб характерний поступовий розвиток психопатологічної симптоматики. У такому варіанті впродовж 2,5 - 4 місяців знижувався апетит, з'являлися дратівливість, підвищена стомлюваність, плаксивість, головний біль, розлади сну, з частими і ранніми пробудженнями (що не приносить відчуття відпочинку), а потім безсонні ночі. Епізодично виникає почуття напруги та невмотивованого хвилювання. Людина не може зосередитись, погіршується пам'ять, з'являється невпевненість у своїх силах. Зниження настрою супроводжується сльозливістю, дратівливістю, переважають тужливі переживання, що періодично супроводжуються тривогою. Відзначаються також такі симптоми, як пітливість, напади тахікардії, запори, біль у ділянці серця та за грудиною, зменшення маси тіла, зниження лібідо.

Психологічні чинники - безпорадність і самокритицизм (або їх поєднання) – обґрунтовані науково-теоретично на основі практичного досвіду як достатні умови для виникнення депресії та одночасного розвитку низки особистісних розладів.

Поняття «безпорадність» у підході L. Benjamen [1] трактується як синонім поступливості і залежності. Безпорадність/поступливість та самокритицизм, у свою чергу, формуються під впливом ранньої взаємодії з батьками та значущими іншими. На думку L. Benjamen, безпорадність/поступливість формується в контексті занедбаності чи зневаги з боку батьків. Надмірна батьківська домінантність та контроль також можуть сприяти цьому. Самокритицизм розвивається в умовах запеклої критики та нападів з боку батьків та значущих інших.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, взаємозв'язок депресії та особистісних розладів детерміновані присутністю загального каузального фактора в онтогенетичному розвитку. Можливість внутрішніх змін в бік продуктивного розвитку особистості забезпечується рефлексією. Рефлексія забезпечує можливість подолання безпорадності/поступливості та самокритицизму, сформованими під впливом ранньої взаємодії з батьками та значущими іншими. У процесі рефлексії особистість набуває власної ідентичності. Внутрішня трансформаційна активність особистості супроводжується трансформованим сприйняттям певних проблем і оригінальними варіантами їх вирішення, появою ентузіазму в слідуванні своїм інтересам.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень з депресії. Facing, understanding, and managing depression - 2004 - Vol. 7 - № 26
2. Benazzi F. Bipolar II depression with melancholic features. Ann Clin. Psychiatry 2000 Mar; 12 (1): 29 – 33.

УДК 159.942.5

ШЛИНЧАК Т.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. О.Б. Ігумнова

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО З РІЗНИМ СТАЖЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Педагогічна діяльність в сучасних закладах вищої освіти супроводжується ускладненням та розширенням кола вимог до викладачів, активним багатостороннім спілкуванням, впровадженням новітніх комунікаційно-інформаційних технологій, збільшенням навантаження у щоденній роботі, що є сприятливими умовами формування хронічного стресу, виснаження когнітивної та емоційної сфери, зниження фізичної активності, погіршення професійної ефективності і розвитку емоційного вигорання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням емоційного вигорання та його складовим займалися С. Машак, К. Маслач, О. Мірошніченко, Н. Олійникова; особливості прову та розвитку емоційного вигорання у працівників освіти розглянуто у роботах І. Анненкової, С. Белякової, Н. Мирончук, Л. Карамушка, Т. Ковалькової, Н. Коновчук, Л. Колеснікова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Емоційна сфера поступово втрачає здатність адекватно реагувати на ситуації професійної взаємодії і стан емоційного вигорання виступає механізмом психологічного захисту, який дозволяє повністю або часткового знизити інтенсивність емоції у відповідь на психотравмуючі впливи та економно витратити енергетичні ресурси. Розробка та застосування профілактичних впливів потребує з'ясування особливостей розвитку емоційного вигорання у викладачів в залежності від стажу педагогічної діяльності.

Формулювання цілей статті. Дослідити прояви емоційного вигорання викладачів ЗВО з різним стажем педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Міжнародний класифікатор хвороб «вигорання» визначається як синдром, який є результатом хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося впоратися. Він характеризується трьома основними симптомами: почуття виснаження енергії або виснаження; підвищена розумова

віддаленість від роботи або почуття негативізму чи цинізму, пов'язані з роботою; і зниження професійної ефективності.

С. Меламед з колегами розглядали вигорання як багатомірне явище, що включає в себе емоційне виснаження, а також втому на фізичному та когнітивному рівнях, які в сукупності формують ядро вигорання [5, с. 327–353].

Ф.Дж. Сторлі визначає вигорання, як процес, який важко помітити, оскільки він починається всередині особистості, як наслідок конфронтації з реальністю, в якій людина виступає проти обставин, які вона не може змінити [1, с. 164].

Н. Олійникова вважає, що передумовами виникнення «емоційного вигорання» у викладачів можуть бути: організаційні проблеми (робоче навантаження, недостатнє оцінювання, відсутність значимості виконуваної роботи) та особистісних характеристик викладача (низька самооцінка, тривожність та ін.), що впливають на розвиток синдрому. Найбільшому ризику виникнення «емоційного вигорання» схильні викладачі, які пред'являють високі вимоги до себе [3, с. 6].

Дослідники В. Perlman & Е. Hartman виділяють групи факторів, які впливають на розвиток емоційного вигорання: рольовий (рольова невизначеність), організаційний (зміст діяльності, який тяжко вимірюється) і особистісний (незадоволеність професійним зростанням) [2, с. 64].

Емпіричне дослідження емоційного вигорання викладачів ЗВО здійснювалось на базі Хмельницького національного університету. До участі у дослідженні було залучено 32 викладача, що відрізнялися за стажем педагогічної діяльності та були розподілені на три групи: з досвідом роботи до 10 років (9 чоловік); з стажем педагогічної діяльності від 11 до 20 років (11 чоловік) та група учасників з понад 20 років стажу (12 чоловік).

З метою дослідження емоційного вигорання були використані методика «Діагностика професійного вигорання» Maslach & Jackson (Maslach Bournout Inventory, MBI) та методика «Діагностика ризику синдрому емоційного вигорання» Б. Поттера [4].

Дослідження рівня емоційного вигорання за усією вибіркою викладачів свідчить, що високий рівень емоційного виснаження виявляється у 62,4% та середній рівень – у 20,1% викладачів. Тобто 76,5% опитаних викладачів відчують «перенасиченість» роботою, незадоволеність життям в цілому, емоційну лабільність, втрату інтересу до оточуючих. У 65,7% викладачів виявляються високий та середній рівень деперсоналізації, що характеризується деструктивними взаєминами з оточуючими, відстороненням, байдужістю, формальному виконанні професійних обов'язків. Низький рівень редуції професійних досягнень у 47,1% свідчить про зниження самооцінки професійної діяльності викладачами, відчуттям низького рівня самореалізації у професійній сфері, негативізм відносно службових обов'язків.

Наступним кроком було дослідження поширеності емоційного вигорання у викладачів з різним стажем науково-педагогічної діяльності. Аналіз результатів дослідження свідчить, що найбільший відсоток викладачів з емоційним вигоранням спостерігається у викладачів зі стажем роботи 11-20 років: високий

рівень емоційного виснаження виявляється у 54,5%, високий рівень деперсоналізації – у 40,2% та низький рівень професійних досягнень – у 43,4% викладацької, наукової та методичної роботи припадає на цей віковий період. Викладачі зі стажем роботи 1-10 років характеризуються середнім рівнем емоційного виснаження – 51,3%, низьким рівнем деперсоналізації – 44,1% та високим рівнем редукції самооцінки професійних досягнень – 39,1 %, що свідчить про середній рівень психічної виснаженості та емоційної лабільності, незадоволеністю собою як особистістю та професіоналом, зняття з себе відповідальності, уникнення складних ділянок роботи. Результати дослідження фахівців зі стажем роботи понад 20 років показали переважання середніх рівнів емоційного виснаження (41,2%) та деперсоналізації (47,2%) та високого рівня (39,4%) редукції професійних досягнень, тобто прослідковується виражений процес росту професійної ефективності, відчуття власної компетентності, стабільний рівень соціальної адаптації, раціональне ставлення до проблем у викладацькій діяльності та відносинах з колегами, зниження рівня нервово-психічної напруженості.

Наступною у дослідженні була використана методика «Діагностика ризику синдрому емоційного вигорання» Б. Поттер. Результати опитування за методикою Б. Поттера свідчать, що основними зонами ризику у викладачів є зона негативних емоцій (72%), міжособистісні проблеми (53%) та виконання роботи нижче своїх здібностей (44%).

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дослідження проявів емоційного вигорання викладачів з різним педагогічним стажем свідчать про необхідність розробки та впровадження у ЗВО системи профілактичних дій, засобів, умов та основними мішенями профілактичної роботи має виступати робота з формування емоційної, міжособистісної компетентності, розвиток навичок резиліентності. Перспективним напрямком подальших розвідок є дослідження та врахування особистісного потенціалу викладача, що дозволить виокремити найефективніші засоби профілактики та подолання емоційного вигорання на різних етапах викладацької діяльності.

Список використаних джерел :

1. Колтунович Т. Синдром професійного вигорання в історичній ретроспективі: Період наукового осмислення феномена / Колтунович Т. // Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Київ. – 2013. – С. 160–167.
2. Мирончук Н.М. Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії // Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи: зб. наук.-метод. праць / за ред. О.А. Дубасенюк // Житомир: Вид-во Євенок О.О. – 2017. – С. 62-67.
3. Олійникова Н. Д. Методичні рекомендації щодо профілактики та зниження шкоди синдрому професійного вигорання у педагогічних працівників:

посібник для фахівців психологічної служби, педагогічних працівників / Н.Д. Олійникова // Первомайськ. – 2011. – 52 с.

4. Maslach, C. Burnout: A multidimensional perspective / C. Maslach // Professional burnout: Recent developments in the theory and research / Ed. W.B. Schaufeli, C. Maslach and T. Marek. – Washington D.C : Taylor & Trancis, 1993. – P. 19–32.

5. Melamed S., Shirom A., Toker S., Berliner S., Shapira I. Burnout and risk of cardiovascular disease: evidence, possible causal paths, and promising research directions // Psychol Bull. – 2006. – Vol. 132 (3). – P. 327–353.

СЕКЦІЯ 3. ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

УДК 37. 378.17

БІДА О.
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології,
Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ВІЗАВЕР В.,
викладачка української мови,
Навчально-консультаційний центр ім. Егана Еде
СИРОЄЖКО О.,
асистент кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Особливістю сучасної соціально-економічної та соціокультурної ситуації в державі є зміна якісних вимог до фахівця будь-якого профілю, що забезпечують його затребуваність на ринку праці, успішну та кваліфіковану професійну діяльність, просування по службі, соціальну захищеність і плідну життєдіяльність в цілому.

Для задоволення сучасних вимог до спеціаліста необхідний новий підхід до проблем виховання особистості нової формації, здорового, мобільного, конкурентоспроможного, морально зрілого, професійно-культурного, готового до активної життєдіяльності в умовах сучасних соціокультурних реалій, які складаються ще в процесі навчання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми здоров'язбережувальної діяльності присвячено в останні роки чимало спеціальних досліджень. У числі таких робіт слід виділити дослідження загального плану (Ю. Андрєєв, О. Бабінець, В. Віленський, В. Пономарчук та ін.), а також більш спеціалізовані, присвячені збереженню і зміцненню здоров'ю в системі професійної освіти (Р. Ахтаова, О. Науменко, С. Лапшина, С. Сергєєв, М. Хакунов і ін.). Однак тільки останнім часом почали розкриватись особливості здоров'язбережувальної діяльності і педагогічні умови їх формування стосовно подальшої професійної діяльності майбутніх фахівців у працях С. Коровіна, Є. Пожарської, А. Смирнова, Л. Татарнікової, А. Цоя та ін. Зауважимо, що більшість дослідників дану проблему трактують в аспекті професійної фізичної підготовки. Зазначені моменти визначають актуальність і перспективність даного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Проблеми, що стосуються здоров'язбережувальної діяльності молоді, не відірвані від економічних і політичних явищ, в яких яскраво відображаються протиріччя нашого суспільства. Забезпечити майбутнє фахівця, у тому числі і за рахунок ціннісного ставлення до здоров'я і оволодіння ним основ

здорового способу життя стосовно вимог до професійної діяльності – одне з найважливіших завдань педагогічної науки [1].

Мета статті. Висвітлити умови, що забезпечують здоров'язбережувальну діяльність

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Актуальність проблеми збереження і розвитку духовного й фізичного здоров'я молодого покоління української нації постійно зростає.

Визначаючи педагогічні основи здоров'язбережувальної діяльності студентської молоді у освітньому процесі вищої школи, було встановлено, що виявлені при аналізі недоліки в підготовці кадрів доречно об'єднати в три групи: 1) залежні від загально педагогічних аспектів організації навчального процесу в цілому; 2) залежні від особливостей змістовного, методичного, програмного забезпечення спеціальної підготовки і професіоналізму викладачів; 3) залежні від установок студентів, їх відносини і залучення в педагогічний процес.

Недоліки першої групи відображають особливості освоєння курсу, насамперед з психологічної позиції, усунути їх не можливо тільки силами викладачів.

Складові другої групи обумовлюються недоліками організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу. Все це відображається на якості самостійної підготовки і виробленні установки на самовдосконалення в процесі навчання і виховання, що грає не останню роль в освоєнні пропонованого програмою курсу навчального матеріалу. До того ж рівень самопідготовки є запорукою більш успішної роботи безпосередньо на заняттях [2].

Збереження і зміцнення здоров'я студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу та їх здоров'язбережувальна діяльність, вміння у практичній діяльності передати ці вміння учням, є визначальною основою всебічного і гармонійного розвитку особистості студента, його способу життя і життєвої позиції. Ретроспективний аналіз літератури і власні спостереження показують, що найбільш важливою причиною низької ефективності освітнього процесу в навчальних закладах є недостатня розробленість варіативного компоненту навчальних програм, покликаною враховувати професійний профіль вищого навчального закладу, місцеві, регіональні та національні умови і традиції розвитку. Цільово ж орієнтація, програмно-методичне й практичне забезпечення академічних занять, регламентованих базовим змістовним компонентом освіти, спрямовані в основному на вирішення поточних задач оптимізації статусу студента, що не створює умов для ефективної реалізації потенціалу засобів для здоров'язбережувальної діяльності молоді людини, його потреби до регулярних занять оздоровчої та рекреаційної спрямованості, розвитку професійно значущих кондицій і збереження рівня здоров'я. Це зумовлює необхідність вдосконалення педагогічної майстерності викладачів паралельно з установою у практику роботи сучасного програмно-методичного забезпечення навчального процесу[3].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Здоров'язбережувальна діяльність є визначальною основою всебічного і гармонійного розвитку особистості студента, його способу життя і

життєвої позиції. Це зумовлює необхідність вдосконалення педагогічної майстерності викладачів паралельно із введенням у практику роботи сучасного програмно-методичного забезпечення навчального процесу, на що буде спрямована подальша наша робота.

Список використаних джерел:

1. Кучай А. В. Формирование информационной компетенции – одна из ведущих задач подготовки будущего учителя / А.В. Кучай // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – Серия: “Педагогика и психология”. – 2010. – № 1(1). – С. 23-25.
2. Лапшина С.В. Система організації здорового способу життя студентів гуманітарно-педагогічного інституту/ С.В. Лапшина // Проблеми освіти.– 2006.–№45.–С. 213-217
3. Сало В.М. Роль навчальних закладів у формуванні здорового способу життя молоді / В.М. Сало // Проблеми освіти. – 2006. –№ 45. – С. 217-222

УДК 004.42:001.895:378.14

БОЙЧУК В.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського
ФУГУАН
аспірант кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. Реалії сучасної освіти вимагають регулярного перегляду узгодженості між підготовкою фахівців і вимогами до їх знань під час працевлаштування. Високі технології в усіх галузях професійної діяльності людей відіграють важливу роль і є підґрунтям економічного зростання. Більшість професій вимагають від фахівця знання комп'ютерної техніки і застосування різних її можливостей.

Професійна підготовка, яка формує професійно-педагогічну компетентність майбутніх викладачів художньо-мистецьких дисциплін (далі – МВХМД), вбирає історичні здобутки вітчизняної та світової тенденції. Теоретико-методологічний компонент системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю зумовлює зміни в цілях, меті, принципах, функціях, методиці професійно-художньої освіти, що гарантує

реалізацію в професійно-педагогічній діяльності її потенціалу та спрямованість на поступове накопичення компонентів інноваційності студентів.

Під інноваційним розвитком ми розуміємо впровадження нововведень, необхідних для збільшення інноваційного потенціалу в професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців художнього профілю. Ці інновації ефективно покращуватимуть результати професійної підготовки МВХМД в галузі художньо-естетичного виховання, вдосконалюючи освітні, виховні та дидактичні аспекти педагогічної системи, стимулюючи впровадження вискоелективних освітніх технологій. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес у вищій школі, оцінювання його результатів та управління навчально-творчою діяльністю суттєво впливає на підвищення якості вищої освіти, прискорення соціальної і професійної адаптації майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки педагогів розглядали О.Абдуліна, В. Андрущенко, А. Алексюк, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Пехота, В.Семиченко, С. Сисоєва, М. Скаткін, В. Чайка, В. Шахов, І. Якиманська та ін. Підготовку фахівців художнього профілю досліджували О. Музика, Л. Оршанський, О. Отич, Л. Сліпчишин, Р. Шмагало та ін. Проблеми художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін розглядали Л. Бабенко, Л. Бичкова, В.Бойчук, І. Глинська, Т. Завадська, М. Кириченко, С. Кондахчан, С. Коновець, Т. Люріна, Н. Миропольська, Б.Неменський, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, М. Пічкур, О. Рудницька, О. Ростовський, С. Соломаха, О.Шевнюк, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова, Б. Юсов та ін. Професійно-педагогічним аспектам художньої освіти присвятили свої праці Д. Богоявленська, В. Бутенко, В. Радкевич, В. Тименко та ін. Роль мистецьких факторів у сучасному освітньому процесі в контексті проблем STEAM-освіти розглядали М.Васильєв, В.Жукова, А. Жуманбаєва, А. Иманова, Е. Йоргенсен, О. Кухаревська, О. Матковська, Т. Перро, Р.Самуратова, А.Смирнов, Т. Стрельнікова, О. Шатунова та ін.

Метою статті є акцентування уваги на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності МВХМД.

Одним із головних чинників підвищення ефективності професійної підготовки МВХМД є активне впровадження нових форм і методів навчання: загальної комп'ютеризації освітнього процесу. Методичною основою професійної підготовки МВХМД вважаємо активне використання засобів, що розвивають творчі здібності здобувачів освіти та особистісні характеристики, формують вміння, необхідні для педагогічної діяльності, сприяють розширенню їх проектної та дослідницької діяльності.

Освоєння ІКТ МВХМД реалізується за допомогою передбачених в освітній програмі нових предметів («Інженерна та комп'ютерна графіка»; «Конструювання засобами комп'ютерної графіки»), спрямованих на вивчення інформатики та ІКТ. Впровадження ІКТ в предметне середовище освітнього процесу передбачає інтеграцію різних предметних областей з інформатикою, що сприяє розумінню студентами процесів інформатизації в сучасному суспільстві (в його професійному аспекті).

STEAM–освіта є результатом інтеграції науки і мистецтва, внаслідок якої народжуються наукові технології, запліднені моральними цінностями. Союз фундаментального і гуманітарного знання дає могутній поштовх творчому розвитку особистості, активно розвиває креативний напрям освіти, що може включати такі комплексні дисципліни, як промисловий дизайн, ландшафтну архітектуру, екологічну та індустріальну естетику тощо. STEAM сприяє розвитку таких важливих навичок, як комплексне розуміння наукових проблем, творчо-інженерний підхід до їх розв'язання, критичне мислення, здатність до обробки інформації в образах і символах; здатність до аналізу декількох потоків інформації одночасно, інтегроване застосування наукового і художнього методів пізнання, використання в дослідницькій діяльності основ проектування та ін. STEAM-освіта значною мірою сприяє «олюдненню» освітнього процесу, оскільки до сухих фактів, цифр та їх комбінацій ефективно підключає смислотвірчі цінності.

Інтерес до STEAM-освіти постійно зростає. Державні програми в царині STEAM-освіти прийняті урядами Австралії, Великобританії, Ізраїлю, Китаю, Кореї, Сінгапуру, США, Японії. Варто визнати, що найкращих результатів у впровадженні STEAM-освіти досягли Японія, Китай і Сінгапур. Це щотижневе вивчення значної кількості мистецьких дисциплін, міждисциплінарний підхід, цілеспрямоване навчання креативності та дизайну.

Нині у педагогічній літературі все більша увага приділяється методичним прийомам навчання, які розвивають творчу і пізнавальну активність здобувачів вищої освіти. «Мистецтво – особлива форма суспільної свідомості і людської діяльності, в якій художнє (образне) пізнання життя органічно поєднується з науково-аналітичним процесом», стверджує Тьеррі де Дюв у своїй праці «Sewn in the sweatshops of Marx: Beuys, Warhol, Klein, Duchamp». Для успішного вирішення сучасних завдань естетичної освіти і розвитку творчості особистості використовуються нові технології в освітньому процесі, які роблять його більш результативним і відповідним вимогам сучасного життя. Ці технології формують у МВХМД інтелектуальну, інформаційну, творчу і загальнокультурних компетентності.

Застосування інновацій неможливе без використання інформаційно-комунікаційних технологій, які включають в себе процес підготовки і передачі інформації в освітньому процесі за допомогою інтерактивного устаткування. Вони забезпечують можливість забезпечити візуальне сприйняття інформації по темі заняття, дають можливість розглянути дрібні деталі і оцінити достоїнства мистецького твору, сприяють підвищенню мотивації та прозорості заняття. Все це доповнює інформацію, яку здобувачі освіти отримують під час проведення занять викладачем. Для унаочнення важливими є різні фото і відеоматеріали, особистий досвід і враження педагога, а також позаурочна діяльність: організація виставок, зокрема, віртуальних, із використанням технологій 3D, відвідування театрів і концертів, пізнавальні екскурсійні поїздки по центрам художніх ремесел і т.д.

Сучасні здобувачі освіти активно користуються смартфонами, планшетами та стаціонарними комп'ютерами. Вони займають вагоме місце в їх

житті, а для спілкування зі світом мистецтва у них залишається обмаль часу, а, значить, заняття з художньо-мистецьких дисциплін повинні заповнити недолік знань в цій області і допомагають духовно розвивати МВХМД. За допомогою комп'ютерної техніки можна поєднувати теоретичний і демонстраційний матеріал. Здобувачі освіти можуть спробувати себе, наприклад, у ролі художників, дизайнера чи архітектора, що суттєво підвищує інтерес до творчості художників і архітекторів, сприяє кращому сприйняттю творів мистецтва і розширенню кругозору та допомагають при здобутті відповідної компетентності.

Застосування ІКТ розширило можливості використання та обробки зображень. Однак застосування в роботі спеціального програмного забезпечення для роботи з фото-відеографікою вимагає не тільки технологічних навичок, а й усвідомлення їх художніх можливостей. Нова технологія полегшує отримання зображення, підвищує його якість і в той же час змушує по-новому поглянути на зміст зображення чи відеоряду як на мистецтво і інформаційне повідомлення одночасно. Цифрові технології сприяють розвитку в МВХМД інженерного мислення, підвищенню мотивації, відкривають нові можливості створення творчих робіт з їх допомогою: колажі, фото і відео привітання, анімаційні фільми, 3D-моделювання і т.п. Сучасні електронні музичні інструменти та їх цифровізовані аналоги також дають МВХМД нові можливості: «... частота музичних звуків і тембрових реєстрів синтезаторів не фіксована жорстко, і виконавець може змінювати частоту і тембр плавними переходами», зазначає Людмила Василевська-Скупа у своїй науковій розвідці «Методологічний аспект підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до розвитку співацького голосу учнів».

При викладанні мистецтва очевидні наступні переваги використання ІКТ: показ слайдів, відеофільмів, віртуальні подорожі по самим цікавим містам і музеям світу, прослуховування записів пісень, музичних творів, демонстрація творчих робіт, використання знань, отриманих на заняттях із художньо-мистецьких дисциплін при підготовці до інших предметів гуманітарного циклу, що сприяє розвитку метапредметних зв'язків.

Мистецька діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення, наприклад, зображення, формуються: спостережливність, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності. Така діяльність надає можливість доступними засобами висловити емоційний стан людини, її ставлення до навколишнього світу, вміння самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва. Особливу роль у ставленні людини до мистецької діяльності відіграє розвиток художнього сприйняття при ознайомленні з творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва. Це ознайомлення може мати різні форми, зокрема і з використанням сучасних інформаційних технологій.

Під час спілкування з творами мистецтва створюються умови для всебічного оволодіння можливостями художньої культури, виховується творча особистість. У художньо-естетичних цінностях людина знаходить джерело духовного збагачення, морального задоволення, співпереживання, соціального самоствердження, розвитку творчих сил й індивідуальних здібностей. Як

приклад, може навести такий історичний факт: під час політичних катаклізмів 20-го століття європейські мислителі розглядали конструкторські ігри не тільки як спосіб виховання дітей, а й як засіб зцілення їхніх душ (фактично, ідея STEM). Данський ландшафтний архітектор Карл Теодор Соренсен закликав перетворити райони в містах, зруйнованих Другою світовою війною, в «сміттєві майданчики», де дітям роздадуть кирки, молотки, пилки і дозволять створити маленький новий світ (нагадує сучасну онлайн гру Minecraft). На цьому тлі ідея використовувати для навчання цієї гри, що цілком складається з блоків, вже не здається такою революційною. Додайте до цього вектор на STEAM-освіту (комплексний міждисциплінарний підхід з проектним навчанням, що поєднує в собі природничі науки з технологіями, інженерією і математикою та духовним розвитком). Для навчання була розроблена спеціальна версія – Minecraft: Education Edition.

Нині вона доступна для Windows 7, Windows 8.1, Windows 10, iOS і MacOS. Є пробна версія, обмежена кількістю входів в систему (25 для вчителів та викладачів і 10 для здобувача освітнього рівня).

Розробники, в контексті парадигми STEAM-освіти, у гру для освітніх установ додали такі інструменти, як камера і портфоліо. З їх допомогою здобувачі освіти роблять знімки, фіксують свій прогрес. Нововведення для викладачів створювалися з урахуванням реального досвіду педагогів, які використовували гру на своїх заняттях. Завдяки колегам-першопрохідцям з'явилися класні дошки для інструкцій і додаткових завдань, телепорт для швидкого переміщення по карті, можливість відстежити місця розташування учасників освітньої гри, налаштування для коригування ушкоджень, циклу дня і ночі, складності гри і т.п.

Нині, в період світової пандемії, у реальному світі викладачі не можуть зібрати групу і провести очне заняття. І хоча Minecraft – віртуальний світ, МВХМД все одно змушені задумуватись: «Так, що б я зробив у цій ситуації? Як побудувати фортецю на вершині гори і зміцнити її? Як виростити і зібрати врожай зернових?» Все це вони здатні зробити в грі, використовуючи як здобуті раніше знання з відповідних дисциплін, так і навички використання ІКТ, зокрема, ігрових технологій.

Якщо викладач готовий витратити трохи часу на те, щоб налаштувати Minecraft і задати сценарії, потенціал занять стає нескінченним. Можна навчити МВХМД працювати в команді, давши завдання, виконання якого вимагає їх об'єднаних зусиль. Попрактикувати іноземну мову допоможе умова, що спілкування має бути лиш на ній. При цьому зовсім не обов'язково бути експертом або палким фанатом гри. Щоб зацікавити здобувачів освіти, педагогів іноді досить відійти від ролі простого транслятора інформації.

«У Minecraft знання стають соціальною валютою», - говорить Майкл Дезуанні, доцент кафедри цифрових медіа в технологічному університеті Квінсленда (Австралія). У перший час гра здається незбагнено складною, тому що ні інструкцій, ні навчання не передбачено. У всьому потрібно розбиратися самому: читати форуми, дивитися відео на YouTube тощо. Мімі Іто, культурний антрополог з Каліфорнійського університету в Ірвіні (США), зазначає, що учасники такої освітньої гри, заглиблюючись в технічну складову, часто приходять за порадою на форуми і майданчики, де знайомляться з дорослими

гравцями: програмістами, дизайнерами, системними адміністраторами, і таким чином, отримують уявлення про професійний шлях, який не завжди співпадає із здобутими ними на лекціях чи семінарах знаннях та навичках.

Найбільш ефективними у структурі професійної освіти і в процесі вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-художників вважаємо дисципліни художнього циклу – «Рисунок», «Живопис» і «Композицію». Як базові дисципліни вони адаптують студентів до творчого процесу, розвивають пізнавальну здатність, формують готовність до свідомого використання зображень у творчій діяльності. ІКТ значно розширюють можливості подання змісту навчальної інформації. Застосування мультимедійної наочності, анімації, звуку, всіх сучасних засобів відеотехніки та інтерактивного спілкування (блоги, технологія ВікіВікі) дозволяє надавати інформацію швидше та в більш повному обсязі, сприяє кращому її засвоєнню і запам'ятовуванню.

Об'єднання компетентностей, здобутих МВХМД під час опанування базових дисциплін «Рисунок», «Живопис» і «Композицію» та дисциплін наступних циклів, таких, як «Комп'ютерна графіка», дає можливість набуття знань з графіки і видів графічного дизайну та опанування студентами графічною мовою спілкування, передачею та збереженням інформації за допомогою різноманітних методів і способів її відображення. Тому важливе місце серед змістових ліній навчального курсу відводиться загальним положенням теорії та практики графіки.

Чільне місце у змісті курсу посідає розділ «Законозорового сприйняття графічної інформації, її інтерпретації і «розкодування», а також вивчення та засвоєння МВХМД композиційних закономірностей і принципів побудови графічного зображення, що складає професійне підґрунтя діяльності майбутнього педагога. Особлива увага при вивченні цих дисциплін приділяється формуванню у студентів умінь використовувати сучасні методи проведення інтегрованих уроків образотворчого мистецтва та комп'ютерної графіки, а також логічних зв'язків з іншими дисциплінами, синтезу мистецтва і технологій, розвитку естетичного смаку та інформаційно-графічної культури школярів. Розробка студентами уроків образотворчого мистецтва за програмою інтегрованого курсу дозволяє сполучати традиційні та нові засоби і прийоми навчання образотворчому мистецтву у поєднанні з комп'ютерною графікою.

Використання ІКТ, ігрових технологій під час вивчення художньо-мистецьких дисциплін показало зацікавлення студентів до наочного показу розроблених цифрових освітніх ресурсів у якості додаткового матеріалу при створенні власних дизайн-проектів та презентацій. Аналізуючи існуючі презентації, зроблені під час практичних завдань МВХМД мають можливість з фахових позицій оцінювати хороший, якісний дизайн, що є не меншим досягненням, ніж вміння його створювати. А набуття здобувачами освіти практичних навичок в роботі з мультимедійними засобами комп'ютерних технологій створює професійне підґрунтя, що дозволяє в діяльності майбутнього педагога встановлювати оптимальні пропорції між комп'ютерним і традиційним навчанням образотворчого мистецтва і дизайну. Таким чином поєднання традиційних та інноваційних засобів навчання має ліквідувати шаблонність

занять, зробити їх цікавими, а також забезпечити високий рівень навчального матеріалу. Аналізуючи можливості засобів ІКТ необхідно наголосити на важливості розробки навчальних програм і методик формування інформаційно-художніх компетенцій МВХМД та розвиток їх творчої особистості.

Висновки. Завдяки впровадженню та поширенню інновацій у сфері освіти формується освітня система відкритого, гнучкого, індивідуалізованого, творчого знання. Ця система має поєднувати сучасні освітні технології, нові методи і прийоми викладання і навчання (педагогічні інновації) та нові засоби взаємодії у процесі освіти, тобто інформаційно-комунікаційні технології.

Інтегративні зв'язки в освітньому процесі – це зв'язки між навчальними дисциплінами різних галузей знань. Спроба активізувати освіту тільки в напрямі науки без паралельного розвитку Arts-дисциплін може призвести до того, що молоде покоління позбудеться навичок креативності. Впровадження закордонної новачії – STEAM-освіти – передбачає у вітчизняній практиці організацію змішаного (інтердисциплінарного) освітнього середовища, в якому майбутні викладачі художньо-мистецьких дисциплін набувають досвіду практичного застосування наукових методів.

Список використаних джерел:

1. Бойчук В.М. Методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці до проектної діяльності майбутніх учителів трудового навчання /В.М.Бойчук, Р.М.Горбатюк, С.Л.Кучер / Information Technologies and Learning Tools. №3, 2019 - journal.iitta.gov.ua, S. 137-153 <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2838>
2. В. М. Бойчук, Теоретичні і методичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя технологій: монографія, Вінниця : ФОП Рогальська, 564 с., 2015.
3. Ю. О. Жук, Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності старшокласників в умовах комп'ютерно орієнтованого середовища навчання: монографія, Київ: Педагогічна думка, 468 с., 2017.
4. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Реформування галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [Електронний ресурс] / [Биков В.Ю., Спірін О.М., Пінчук О.П. та ін.] – Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2016. – 15 с. ; режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua>
5. Бойчук В. М.; Уманець В. О. Комп'ютерно орієнтовані технології у художній-графічній підготовці студентів педагогічних закладів вищої освіти напряму підготовки Професійна освіта. Інформаційні технології і засоби навчання, 2018, 63, № 1: 81-94.
6. Уманець В. О. Інноваційні технології у закладах вищої освіти / Уманець В.О., Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – Київ – Вінниця, 2018. – Випуск 51. – С. 11-15.

7. Harvard Business Review, Digital Companies Need More Liberal Arts Majors (2016). – [Електронний ресурс]. Доступно: <https://hbr.org/2016/01/digital-companies-need-more-liberal-arts-majors>. дата звернення: січень 2021.

8. Уманець В. О. Аналіз міжнародного досвіду при підготовці майбутніх фахівців з інформаційної безпеки / Уманець В. О. , Касячук Н. В., // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету: науковий журнал. – 2019. Випуск 7. – С. 110-118.

9. D. Vilorio, STEM 101: Intro to tomorrow's jobs [Online]. Available: <https://www.bls.gov/careeroutlook/2014/spring/art01.pdf>. Accessed on: July, 12, 2017

10. В.Ю. Биков, «Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти», Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, зб. наук. пр., №29, с.32-37, 2012

11. Наука искусства и искусство науки. STEM vs STEAM. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.expocentr.ru/ru/events/stem-steam/>

УДК 378.147

ГЛУХМАНЮК О.

Здобувачка вищої освіти групи 3 ВСР,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц І. Г.Саранча

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні освітньої діяльності характеризується доволі широкою академічною автономією закладів вищої освіти. Законодавчо унормовано, що саме заклад освіти в особі конкретного викладача має право на визначення змісту та методів навчання.

В той же час на студентів покладається не менша відповідальність, що пов'язана із вибором індивідуальної освітньої траєкторії, тобто фокус формування змісту освітньої програма змістився не лише з рівня міністерства і його методичних органів на рівень конкретного закладу вищої освіти, а залежить від рішення кожного конкретного здобувача.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Означена теза підтверджується законодавчо унормованим мінімумом у розмірі 25 % кредитного обсягу освітньої програми, що його може собі обрати здобувач на власний розсуд. При чому, доволі багато університетів дозволяють, в рамках означеного 25 % вибору, обирати не лише дисципліни професійного циклу підготовки відповідної галузі освіти, викладання яких може забезпечити заклад, в якому навчається здобувач, але й зарахувати дисципліни (освітні компоненти), які викладаються в інших університетах. Ба

більше, доброю стає практика визначення результатів навчання, що досягнуті в рамках інформальної або неформальної освіти.

Проте, така академічна автономія та демократизація освітнього процесу сприяла підвищенню відповідальності самого здобувача освіти. Заклад освіти гарантує викладання визначеного відповідною освітньою програмою дисциплін, проте жодним чином не може надати студенту гарантії, що він зможе опанувати саме ті вибіркові компоненти, які він бажає опанувати, здійснюючи вибір на першому році навчання. Тож, плануючи власну освітню траєкторію, кожен здобувач освіти має приймати вкрай відповідальне рішення, вже на початку свого навчального процесу розглядаючи альтернативи та розуміючи важливість плюралізму [2].

До речі, варто відзначити, що єдиного унормованого трактування терміну «освітня траєкторія» не існує, тож нормальною є ситуація за якої різні заклади вищої освіти індивідуально розуміють зміст цього терміну, що так саме спричиняє складності при її формування здобувачем.

Зрештою, все більшого масштабу набуває зайва бюрократизація освітнього процесу. Коли 2014 року був прийнятий новий закон про вищу освіту, його автори передбачали реалізації права на автономію закладів освіти шляхом розширення академічних прав та свобод, в тому числі і за рахунок зменшення «паперового навантаження», а в майбутньому і реалізації концепції *paperless*. Проте, освітянська система не в повній мірі готова до таких змін. Яскравою ілюстрацією зростаючої забюрократизованості освітнього процесу є відсутність єдиного розуміння, що ж таке є силабус [1].

Побіжний аналіз кращих європейських та американських практик дозволяє стверджувати, що силабус це рамковий документ, що визначає загальний зміст дисципліни, вимоги до її опанування, та прогнозовані результати навчання. Також силабус знайомить студента із викладачем. Обсяг силабусу, як правило, складає до 3 сторінок тексту. В українських університетах поряд із співставною практикою складання силабусів, існує й інша практика, за якої обсяг силабусу може складати 15-20 сторінок тексту. Тобто замість, короткої реклами курсу, здобувач отримує докладну брошюру, зміст якої йому навіть психологічно складно опанувати [3].

Такий не сприяє здійсненню усвідомленого вибору, а лише через психологічну втому призводить до вибору перших-ліпших дисциплін, на які вистачило сил і які подобаються назвою.

Відзначимо, ще й то факт, що реалії воєнного часу, що підсилені постійними відключеннями електроенергії також вплинули на можливість якісної освіти. Попри декларований Міністерством освіти дозвіл на асинхронне навчання, все ще поширеною є практика, за якої студентів змушують бути присутніми на всіх заняттях, обліковують пропуски, визначають жорсткі часові межі виконання завдань тощо.

Вважаємо, що такий підхід є шкідливим, оскільки в умовах тотального стресу, особливо для пізнього підліткового віку, стреси війни посилюються стресами освіти. Стеростійкість все ж таки набута навичка, тож не можливо вважати, що перебуваючи під постійною дією різноманітних стресових та

конфліктогенних факторів, пересічний здобувач молодших курсів зможе зберегти зацікавленість у навчанні та бажання опанувати щось нове.

Крім того, жоден заклад освіти не спроможний забезпечити постійну психологічну підтримку всім бажаним студентам, навіть з позицій вичерпності власних ресурсів.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, сучасні виклики вимагають від закладів освіти більшої толерантності до можливостей студентів, що має забезпечити якісний та ефективний освітній процес.

Список використаних джерел:

1. Швед В.В., Наумов Д.І. та інші. Освіта та підприємництво: точки дотику. Монографія. Вінниця. ТОВ «Твори». 2021. 224 с.
2. Саранча І.Г., Швед В.В., Омельченко О.В. Індивідуальна інклюзивна освітня траєкторія: сутність та зміст. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* № 62. 2021. С. 299-306
3. Shved V., Sarancha I., Omelchenko O. Wikinomics in the higher education: the need to use tools and instruments. *ScienceRise: Pedagogical Education.* № 4(49). 2022. P. 40-46

УДК 378.015.31:159.9

ГОЛИК А.

Здобувач вищої освіти групи ЮП-1,
Державний університет «Житомирська політехніка»
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. О. А. Матеюк

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Цінність – поняття, що використовується в гуманітарній парадигмі для позначення об'єктів, явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють в собі суспільні ідеали й виступають завдяки цьому як еталон належного.

Вочевидь, можна визначити щонайменше три форми існування цінностей.

По-перше, цінність виступає як суспільний ідеал, вироблене суспільною свідомістю уявлення, що міститься в ній, про атрибути належного в різноманітних сферах суспільного життя. Такі цінності можуть бути як загальнолюдськими, «вічними» (істина, краса, справедливість), так і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія).

По-друге, цінність постає в об'єктивованій формі у вигляді витворів матеріальної і духовної культури або людських вчинків, що є конкретним втіленням суспільних ціннісних ідеалів (етичних, моральних, естетичних,

політичних, правових та ін.).

По-третє, соціальні цінності, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, залучаються в психологічну структуру особистості в формі особистісних цінностей, що є одним з джерел мотивації її поведінки. Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей, які виступають зв'язуючою ланкою між духовною культурою суспільства та духовним світом особистості, між суспільним та індивідуальним буттям [4, 5, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система особистісних цінностей складається в процесі діяльнісного розпредмечування індивідами змісту суспільних цінностей, об'єктивованих у витворах матеріальної і духовної культури. Як правило, для особистісних цінностей характерна висока усвідомленість. В такий спосіб особистісні цінності відображуються в свідомості в якості ціннісних орієнтацій й слугують важливим чинником соціальної регуляції взаємовідносин людей та поведінки індивіда.

Підсумовуючи вищезазначене слід наголосити, що ціннісні орієнтації (від франц. *orientation* – установка) – ідеологічні, політичні, моральні, естетичні й інше підгрунття оцінок суб'єктом навколишньої дійсності й орієнтування в ній; засіб диференціації об'єктів індивідом за їх значимістю.

Безперечно, ціннісні орієнтації формуються при засвоєнні соціального досвіду й проявляються в цілях, ідеалах, інтересах та інших властивостях особистості [1, 7]. В структурі людської діяльності ціннісні орієнтації тісно пов'язані з пізнавальними й вольовими її складовими [2]. Система ціннісних орієнтацій утворює змістовну сторону спрямованості особистості й виражає внутрішню основу її ставлень до реальності [6]. Окрім цього, в процесі сумісної діяльності, що визначає специфіку стосунків людей в групах, оформлюються групові ціннісні орієнтації [7].

Відомо, що групові цінності оформлюються в процесі сумісної значущої діяльності й визначають специфіку ставлень членів групи до різних соціальних об'єктів та явищ [1, 3, 5]. Відтак, групові ціннісні орієнтації віддзеркалюють особливості соціальної ієрархії групи та її ролі в системі суспільних відносин [4].

Таким чином, у відповідності із соціальним статусом людини в суспільстві і в постійному взаємозв'язку з ним розбудовується система суспільних функцій-ролей і ціннісних орієнтацій. Отже, зазначені особистісні утворення впливають на особливості мотивації поведінки, структуру соціальної поведінки, що складають, на думку Б. Г. Ананьєва, другий рівень особистісних властивостей [1]. Статус і соціальні функції-ролі, мотивація поведінки і ціннісні орієнтації, структура і динаміка стосунків – все це характеристики особистості, що визначають її світогляд, життєву спрямованість, суспільну поведінку, основні тенденції розвитку. Сукупність таких особливостей і визначає характер як систему властивостей особистості, її суб'єктивного ставлення до суспільства, інших людей, діяльності, самої себе, що постійно реалізуються, закріплюються в стилі життя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Водночас зауважимо, що ціннісні орієнтації, цілі й

плани є ступенями суб'єктивної регуляції життєдіяльності людини [2]. Орієнтації визначають порядок надання переваги тим чи іншим сферам діяльності, спрямованості життєвого шляху, на яких людина планує сконцентрувати свої сили та енергію.

Формулювання цілей статті. На підставі теоретичного аналізу наукових джерел виявити найсуттєвіші теоретико-методологічні підходи щодо висвітлення проблеми ціннісних орієнтувань.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Такими теоретико-методологічними підходами щодо висвітлення проблеми ціннісних орієнтувань є:

- культурний підхід; в зарубіжній крос-культурній психології найважливішою для багатьох теоретичних та емпіричних досліджень цінностей є теорія Ц. Клакхона і Ф. Стрідбека [4]. За їх визначенням, ціннісні орієнтації – це складні принципи, певним чином згруповані, що надають стрункність та спрямованість різноманітним мотивам людського мислення й діяльності в процесі вирішення загальних проблем. Зазначені теорії ціннісних орієнтацій ґрунтуються на трьох положеннях:

- люди всіх культур мають вирішувати одні й ті самі загальні проблеми;
- набір доступних рішень обмежений, але кожне рішення в тій чи іншій культурі може мати різний ранг всередині даного набору;
- хоча одному з рішень членами даної культури надається перевага, всі потенціальні рішення є в кожній культурі.

Автори виділяють п'ять загальнолюдських проблем, які вирішуються в межах кожної культури на основі її базових цінностей: ставлення до людської природи; ставлення людини до природи та потойбічного світу; ставлення людини до часу; спрямованість людської діяльності; ставлення людини до інших людей.

Як відомо, будь-яка діяльність є полімотивованою і поліціннісною, тобто спонукається не одним мотивом, реалізує в собі не одну цінність, а декілька [6, 7]. Така поліспрямованість діяльності зумовлена тим, що дії людини визначаються ставленням до предметного світу, до людей, до суспільства, до самої себе. Наприклад: трудова діяльність є суспільно-цілісною, але вона реалізує й багато інших цінностей (матеріальні, суспільне визнання тощо).

А. Маслоу стверджував, що будь-яка діяльність спонукається кількома чи навіть усіма базовими потребами водночас, а не однією [1]. Залучення якомога більшої кількості потреб (цінностей) підвищує загальний рівень мотивації діяльності.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Взагалі в психологічній літературі можна виділити три основних варіанти розуміння психологічної природи цінностей [5]. Перший з них – трактування цінності в одному ряду з такими поняттями, як думка, уявлення про щось. Цінностям, що розуміються в такому контексті, не притаманна самостійна спонукальна сила. Такі цінності черпають її з інших джерел.

Інше трактування розглядає цінності чи ціннісні орієнтації як різновид або подібність соціальних установок (стосунків) чи інтересів. В такому розумінні

їм надається спрямовувальна та структурувальна функції, до яких зводиться ефект ціннісної регуляції.

Третій підхід зближує індивідуальні цінності з поняттям потреби й мотиву, підкреслюючи їх реальну спонукальну силу.

Й наприкінці теоретичного аналізу зазначеної проблеми слід звернутись до висвітлення власне індивідуалізації засобів реалізації цінностей. Безперечно, що люди в процесі реалізації власних цінностей в різних умовах, виявляють індивідуальні особливості умінь й навичок та демонструють різні засоби самореалізації цінностей. Залежно від середовища й особистості оформлюється індивідуальний набір засобів реалізації цінностей.

Список використаних джерел:

1. Максименко С.Д. Основи генетичної психології. – К.: Інститут психології ім. Г.С.Костюка, 1998. – 298 с.
2. Рікер П. Сам як інший. / пер. с фр. – К.: Дух і літера, 2002. – 458 с.
3. Рікер П. Право і справедливість. / Пер. с фр. – К.: Дух і літера, 2002. – 216с.
4. Kluckhohn C., Strodtbeck F.L. Variations in value orientations. Eranston, IL. – Row Peterson, 1961.– 704 p.
5. Myers D.G. Social Psychology. Fourth edition. – N.-Y.: McGraw-Hill, Inc., 1993. – 582 p.
6. Rogers C.R. On becoming a person. Centry Edition, Boston, 1961. – 420 p.
7. Sabini J. Social psychology. Second edition. – N.-Y.-L.: W.W.Norton & Company, 1995. – 604 p.

УДК 378.147

ЗАВРОЦЬКА Т.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМ-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. О. М. Василенко

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВАХ

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогоднішній день в Україні надзвичайно актуальною проблемою є надання психологічної допомоги різним верствам населення, зокрема особам, які пережили екстремальні, надзвичайні ситуації та психотравмуючі події, особам з інвалідністю, особам з психічними порушеннями та девіантною поведінкою. З огляду на це, розширилася й сфера застосування знань, умінь і навичок з психологічної реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування готовності майбутніх психологів до роботи в реабілітаційних установах та їх

діяльності з подолання наслідків психотравм у людей, які пережили травмуючі події життя привертає увагу дослідників в усьому світі. Так, зокрема, принципи, методи, способи, етапи діяльності психологів з проведення психологічної реабілітації розглядають в своїх працях В. Горбунова, В. Дуб, В. Маруніч, Г. Пріб, В. Шевчук та О. Яворовенко.

Про важливість сформованості культурної компетентності, особистісних і професійних якостей у фахівців реабілітаційних установ, в тому числі і в психологів, наголошують у своїх дослідженнях Т. Дуткевич, В. Карандашева, В. Кукса, М. Міщенко, О. Савицька, Я. Суворова.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Проте, не зважаючи на значну увагу науковців до даної проблеми, питання підготовки майбутніх психологів до роботи в реабілітаційних установах, розвитку у них відповідних якостей і компетентності залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є теоретичне обґрунтування важливості формування професійної компетентності майбутніх психологів до роботи в реабілітаційних установах.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Відомий український психолог В. Панок вважає, що важливою складовою Я-концепції психолога є його емоційна культура, рівень емоційного розвитку, вміння вибирати адекватну форму прояву своїх емоцій, здатність володіти собою, керувати власними емоційними станами. Все це, на думку вченого, сприяє повноцінному спілкуванню з клієнтом і дає змогу знайти вихід із складних конфліктних ситуацій. Також психолог повинен бути готовим до контактів, вміти їх підтримувати, зберігати емоційну рівновагу у процесі спілкування, вміти емоційно притягувати до себе людей, володіти високою інтелектуальністю, усвідомлювати межі своєї компетентності та спиратись на власні мотиви в процесі прийняття рішень [2].

О. Бондаренко стверджує, що професія психолога вимагає від нього цілком визначеної особистісної роботи: відпрацювання власних емоційних і змістових проблем, оволодіння певною культурою самоаналізу та особистісної рефлексії, усвідомлення власних особистісних, моральних, культурних, когнітивних і глибинних цінностей, без співставлення з якими практика психологічної допомоги не може бути професійною [1].

Розглядаючи основні шляхи розвитку компетентностей та якостей особистості майбутнього психолога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, А. Руденок та І. Гуляк вважають, що найважливішою є інформаційна обізнаність фахівця щодо законодавства в галузі інклюзивної освіти та інтеріоризація теоретичних знань та практичних навичок з таких навчальних дисциплін, як спеціальна психологія, клінічна психологія, патопсихологія, нейропсихологія, неврологія, психогенетика, проектування інклюзивного простору тощо [3].

На думку В. Кукси, важливу роль для майбутнього фахівця, який працюватиме в реабілітаційній установі, відіграють уміння встановлювати контакти з пацієнтами та іншими спеціалістами. Тому фахівець повинен володіти

високо розвиненими комунікативними здібностями та компетентністю в спілкуванні, що є одним із головних чинників його професіоналізму. Професійна компетентність фахівця дає можливість визначати фактичні завдання і ставити відповідні цілі, що призведе до підвищення ефективності проведених реабілітаційних заходів [4].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що майбутні психологи повинні не лише володіти відповідними знаннями, уміннями і навичками з реабілітаційної психології, але й мати високо сформовану професійну компетентність, щоб бути конкурентними на ринку праці.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо дослідження способів і методів формування професійної компетентності майбутніх психологів до роботи в реабілітаційних установах.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : учебний посібник для студентів старших курсів психологічних факультетів та відділень університетів / О. Ф. Бондаренко. – Харків : Фоліо, 1996. – 237 с.
2. Психологічна служба : Підруч. / В. Г. Панок (наук. ред.), А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 362 с
3. Руденок А. І. Компоненти професійної готовності майбутніх психологів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / А. І. Руденок, І. Р. Гуляк // Scientific Journal «Psychology Travelogs», 2021. – Issue 1. – Р. 72-82.
4. Кукса В. О. Сутність фізичної реабілітації / В. О. Кукса // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2001.– № 1. – С. 46-51.

УДК 37.0, 371.3, 378.1

КУЧАЙ О.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,

ГУТТЕРЕР С.

координатор початкової освіти кафедри педагогіки та психології,
старший викладач кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II м. Берегово

SMART-ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні, ставлять перед освітою нові завдання щодо відродження інтелектуального потенціалу народу, розвитку вітчизняної науки до світового рівня. Одним із напрямів реалізації цієї мети є поступ освіти на базі нових концепцій, упровадження smart-технологій у навчальний процес [1].

Нині smart-технологій еволюціонують із такою швидкістю, що часто обладнання стає застарілим ще до того, як його впровадять у виробництво.

Непостійне й програмне забезпечення: нові розробки та конкурентна продукція випереджають наявні технічні засоби, а користувачі лише дізнаються про можливості попередніх ресурсів, не говорячи вже про повне освоєння їхнього потенціалу [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усебічний аналіз наукових розвідок українських і зарубіжних учених свідчить, що проблема підготовки сучасного фахівця із застосуванням smart-технології є актуальним предметом досліджень багатьох наукових шкіл і окремих дослідників.

Р. Гуревичем, М. Кадемією розглянута проблема вдосконалення системи освіти у закладах вищої освіти на основі розвитку електронного навчання і переходу до smart-освіти [3].

О. Рогульською, О. Тарасовою наголошено на важливості створення системи smart-освіти в Україні, що передбачає використання smart-технологій [4].

О. Гузенко висвітлює теоретико-методологічні засади освітніх технологій, науково-практичний контент сучасних навчальних технологій, детермінанти сучасних соціально-виховних технологій та розглядає новітні підходи до технологій сучасного менеджменту [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. У статті розглянуто застосування smart-технологій у підготовці майбутніх фахівців. Smart-освіта повинна забезпечити можливість використання переваг глобального інформаційного суспільства щодо забезпечення освітніх потреб та інтересів. Виокремлено основні принципи smart-освіти.

Ми поставили мету: розглянути застосування smart-технологій у підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Сьогодні навчання з використанням smart-технологій стає новим освітнім стандартом, де інформація подається в логічній послідовності, комп'ютерні навчальні системи мають потужні функції для провадження навчального процесу. Сучасні підходи до використання smart-технологій в освітньому процесі у вищій школі ґрунтуються на двох технологіях, а саме: мультимедійних і системі Інтернет.

Демо характеристику поняття «smart-освіта». Smart-освіта становить таку освітню парадигму, що лежить в основі системи освіти нового типу. Реалізація парадигми smart-освіти спрямована на процес одержання компетентностей і компетенцій для гнучкої і адаптованої взаємодії з соціальним, економічним і технологічним середовищем. Smart-освіта повинна забезпечити можливість використання переваг глобального інформаційного суспільства щодо забезпечення освітніх потреб та інтересів [3].

Виокремимо основні принципи smart-освіти:

1. Використання актуальної інформації навчальної програми щодо розв'язання навчальних задач. Швидкість і обсяг інформаційного потоку в світі і професійній діяльності стрімко зростає. Навчальні матеріали необхідно доповнювати інформацією в режимі реального часу з метою розв'язання практичних завдань, до роботи в реальній ситуації.

2. Організація самостійної пізнавальної, дослідницької, проектної діяльності студентів. Цей принцип є ключовим у підготовці фахівців до творчого пошуку розв'язання практичних завдань, самостійної інформаційної та дослідницької діяльності.

3. Реалізація навчального процесу в розподіленому середовищі навчання. Навчальне середовище нині не обмежується територією університету або системою дистанційного навчання (LMS). Процес навчання має бути неперервним, включаючи навчання в професійному середовищі із застосуванням засобів професійної діяльності.

4. Взаємодія студентів з професійним співтовариством. У навчальному процесі важливим є професійне середовище. Використання ІКТ у навчальному процесі надає можливість усім його учасникам працювати у професійних середовищах, створювати програмні продукти, брати участь у телекомунікаційних проектах та інше. Завдання університету – забезпечити освітні послуги відповідно до потреб і можливостей студентів.

5. Гнучкі освітні траєкторії, індивідуалізація навчання. Навчання здійснюється не лише студентами, а й працюючими громадянами, які бажають одержати знання, здійснити власну перекваліфікацію або підвищення кваліфікації. Завдання навчального закладу полягає в забезпеченні освітньої послуги відповідно до потреб кожного, хто бажає навчатися.

6. Багатогранність освітньої діяльності вимагає надання широких можливостей для всіх, хто бажає навчатися з будь-якої освітньої програми і курсів відповідно до можливостей цього закладу, власного здоров'я, лабораторій і соціальних умов [3].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Викладачі вищої школи повинні чітко усвідомлювати, що smart-технології – це потужний і ефективний інструмент навчання, який дає змогу впроваджувати більш диверсифіковані методи залучення студентів до здобуття освіти.

Подальших розвідок напряму потребує вивчення зарубіжного досвіду використання smart-технологій у підготовці майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Гороль П. К. Обчислювальна техніка і технічні засоби навчання / Гороль П. К., Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Подоляк В. О. / За ред. проф. Р.С. Гуревича – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 1999. – 324 с.

2. Гузенко О. Впровадження Smart – технологій в освітній процес: опис зарубіжного досвіду. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444. 174- 192

3. Гуревич Роман, Кадемія Майя. Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти. Теорія і практика управління соціальними системами. Випуск 4. 2016. 71-78

4. Рогульська О.О., Тарасова О.В., Використання Smart-технологій у освітньому процесі вітчизняної вищої школи. Сучасні інформаційні технології

та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 47. 2016. 249-252

5. Чепмен Н. Цифровые технологии мультимедиа / Н. Чепмен, Дж. Чепмен ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 624 с.

УДК 378

МАЙБОРОДА А.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня групи ПО-20001-б,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Наук. кер. – д-р пед.наук, проф. О.А. Васюк

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні уміння в цілісну систему, володіти новими технологіями тощо. Для успішної реалізації особистісного потенціалу кожного здобувача освіти у освітньому процесі мають бути створені умови для формування таких якостей особистості, як мобільність, уміння інтегруватись у динамічне суспільство, критичність мислення, уміння генерувати нові ідеї, здатність приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність, комунікативні уміння, уміння працювати в команді, уміння моделювати навчальні та виховні ситуації тощо. Вирішенню таких завдань сприяє застосування інтерактивних технологій навчання [4].

Питання інтерактивних технологій досліджувала низка авторів: О. Васюк, Н. Волкова, О. Комар, О. Коротаєв, Г. Мітін, Н. Мирончук, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін. Вчені обґрунтовують доцільність застосування інтерактивних технологій для підвищення ефективності освітнього процесу. Метою нашого дослідження є з'ясування, які ж технології інтерактивного навчання застосовують у вищій школі.

Інтерактивними є технології, які здійснюються шляхом активної взаємодії здобувачів освіти у процесі навчання. На підставі внеску кожного з учасників під час заняття спільною справою інтерактивні технології дозволяють отримати нові знання і організувати корпоративну діяльність починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб до широкої співпраці багатьох [5].

Отже, під час реалізації інтерактивних технологій здійснюється взаємодія викладача зі здобувачем, а також здобувачів між собою. З цією метою організується індивідуальна, парна і групова робота, використовуються дослідницькі проекти, рольові ігри тощо. При цьому викладач організовує пізнавально-навчальну діяльність здобувачів освіти таким чином, що вони самостійно вирішують певні проблеми, ситуації, спираючись на свої потенційні можливості і вже набуті знання [3].

О. Пометун та І. Пироженко поділяють інтерактивні технології навчання на: інтерактивні технології кооперативного навчання (ротаційні (змінювані) трійки, робота в парах, «Два-чотири – всі разом» чи «Сніжний ком», робота в малих групах тощо); інтерактивні технології колективно-групового навчання («Навчачи-учусь», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка»); технології ситуативного моделювання (інсценізація, рольова гра); технології опрацювання дискусійних питань («Займи позицію», «Метод пресс», дискусія, дебати) [5, с. 27].

До домінуючих педагогічних технологій у вищій школі відносять: контекстового навчання (послідовна, цілеспрямована трансформація теоретичних знань на рівень професійних умінь і навичок, здатностей), проблемного навчання (формування пізнавальної мотивації та самостійності, розвиток нових творчих здібностей, глибоке засвоєння знань, умінь, навичок, оволодіння методами пізнання, наукового мислення, досвідом, рисами), навчального проектування (сприяє набуттю досвіду вирішення реальних проблем у майбутній фаховій діяльності, розвитку інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, умінню планувати, приймати рішення, оцінювати результати, створює умови для творчої самореалізації, підвищує мотивацію до навчання), імітаційно-ігрову та тренінгового навчання (активізація пізнавальної активності: самостійне критичне мислення, здатність орієнтуватися у новій ситуації, знаходження власного вирішення проблеми тощо) [5].

Вчена Л. Гула зазначає, що найбільш ефективною технологією навчання є поєднання лекційного матеріалу з максимальним використанням інтерактивних технологій і пропонує застосування інтерактивних лекцій (лекція з запланованими помилками, проблемна лекція, лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-діалог); кейс-технології; відеоконференція; «круглий стіл»; фокус-групи; ділові і рольові ігри; навчальні групові дискусії; тренінги case-study (проблемно-ситуаційний аналіз) [2, с. 42–43].

Отже, інтерактивними технологіями, які використовуються у закладах вищої освіти є: контекстового навчання, імітаційно-ігрова, тренінгового навчання, проблемного навчання, навчального проектування.

Список використаних джерел:

1. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: монографія. Київ: НАКККіМ, 2014. 337 с.
2. Гула Л. Впровадження інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць «ЛОГОΣ»*. 2019. №5. С. 41–45.
3. Гур'янова О. Застосування інтерактивних технологій навчання при викладанні харчових технологій для студентів напрямку «Професійна освіта». *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Вип. 8 (IV). С. 32–39.
4. Остапчук Д., Мирончук Н. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. пр.* 2014. С. 140–143.

5. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

УДК 159.9

МАКОГОНЧУК О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. О. М. Василенко

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Головною метою сучасної системи освіти в Україні та за її межами є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості. Для того, щоб досягти поставленої мети необхідно розвивати креативність, тобто здатність робити щось нове (нове вирішення проблеми, новий метод або інструмент, новий витвір мистецтва тощо). В свою чергу, креативний розвиток студентів обумовлений їх загальною готовністю до активної життєтворчості. Визначальним у становленні особистості студентів є їх соціальне самовизначення – пріоритетна спрямованість та мотиви діяльності, від змісту і характеру яких залежить успішність творчої навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку креативності студентів як важливої складової конкурентоспроможності майбутнього фахівця присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців: Ф. Берона, Дж. Гілфорда, М. Гнатко, Т. Любарт, В. Моляко, Л. Новаківської, Р. Стенбергера, С. Тейлора, Д. Харінгтона, І. Шапошнікової та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Аналіз наукових праць свідчить, що на сьогоднішній день в наукових дослідженнях головна увага вчених акцентується головним чином на проблемі розвитку креативності особистості як чинника її конкурентоспроможності на ринку праці. При цьому мало дослідженими залишаються питання особливостей розвитку креативності у студентської молоді під час навчання в закладі вищої освіти.

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів проблеми розвитку креативності у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. В сучасному тлумачному психологічному словнику зазначається, що «... юність – це період розвитку людини, що відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя (зрілості)» [7, с. 606].

В юнацькому віці відбуваються важливі психологічні процеси – формування самопізнання та стійкого образу власного «Я». Образ власного «Я» –

це не просто відображення об'єктивного навколишнього середовища, а певна соціальна установка, самоставлення, що включає три взаємопов'язаних компонента: пізнавальний, емоційний і поведінковий [2, с. 63].

Аналіз наукових праць свідчить, що характерним для інтелекту студента є розвиток його творчих здібностей, що виявляється в інтелектуальній ініціативі та створенні чогось нового. Розумовий потенціал молоді особистості дослідити можливо, якщо визначити її інтереси, де максимально розвиваються її здібності [5, с. 202].

На думку С. Симоненко та О. Грек, одним з найбільш чутливих періодів розвитку креативності є юнацький вік, адже саме в цьому віці відбуваються зміни в активності інтелекту. Юнакам притаманна цікавість, допитливість, імпровізація, фантазування, винахідливість, самостійність висловлювань, що характеризує їх як зрілих особистостей. Тому дослідники зазначають необхідність розвитку креативності та творчого мислення в юнацькому віці, адже формування спеціальних прийомів та способів цієї діяльності дасть можливість формування усвідомленого ставлення юнаків до власних життєвих цілей та планів [4].

У своїх дослідженнях Т. Тернавська встановила, що розвиток креативності особистості студента залежить від ефективності поєднання у навчальній діяльності в закладах вищої освіти принципів практичності, проблемності, творчого підходу з боку викладача та навчальної мотивації самих студентів [6].

Р. Кириченко вважає, що саме студентський вік є чутливим до набуття зрілості та сходження до вершин творчості. У процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності студент повинен опанувати власними евристичними прийомами, що створюють його внутрішній суб'єктивний світ, суб'єктивну новизну, чутливість до пізнання, до розвитку тощо [1].

Більшість науковців впевнені у тому, що розвиток креативних здібностей у студентів можливий лише за умови створення спеціального творчо насиченого освітнього середовища, основними характеристиками якого має бути високий рівень невизначеності та варіантності можливостей. Адже саме завдяки невизначеності людина прагне віднайти власні орієнтири, а не приймати готові. А варіантність забезпечує можливість їх знаходження. Також це середовище обов'язково повинно містити зразки креативної поведінки та її результати [3].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, як бачимо, впровадження у навчально-виховного процесі закладу вищої освіти умов розвитку креативних здібностей у студентів, застосування засобів творчості сприяє не лише розвитку творчого потенціалу у них, але й дозволяє підвищити якість навчально-пізнавальної діяльності студентів та сприяє формуванню компетентного майбутнього фахівця.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо дослідження гендерних особливостей розвитку креативності у студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Кириченко Р. В. Особливості розвитку креативності майбутніх педагогів / Р. В. Кириченко // Актуальні проблеми психології. – 2013. – С. 189-190.
2. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. / П. А. М'ясоїд. – К.: Вища шк., 2000. – 479 с.
3. П'ятакова Г. П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі. Навчально-метод. посібник. / Г. П. П'ятакова. – Львів, 2008. – 180 с.
4. Симоненко С. М. Візуальна креативність: діагностика та комп'ютерні технології розвитку: монографія / С. М. Симоненко, О. М. Грек. – Одеса: Фенікс, 2010. – 200 с.
5. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огоднійчук, І. С. Булах та інш. – 2-ге вид., доп. К.: Каравела, 2009. – 400 с.
6. Тернавська Т. А. Вивчення розвитку невербальної креативності як складової пізнавальної активності студентів університету / Т. А. Тернавська // Проблеми емпіричних досліджень у психології. – Вип. 1. – К: Гнозис, 2008. – С. 10-16.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

УДК 378+371.15

ПОВОЛОЦЬКА Д.

Здобувачка вищої освіти групи 642 П,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Наук. кер. – д-р пед. наук, проф. О. О. Біла,
канд. філол. наук, доц. І. В. Панченко

ПРОЄКТУВАННЯ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З БАТЬКАМИ УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі визначення напрямків психолого-педагогічних досліджень актуальною постала проблема організації просвітницької роботи з батьками учнів із особливими потребами в контексті дитиноцентрованої педагогіки. Ідеться про розширення уявлень сімейних вихователів про світ дитинства, екологічне ставлення батьків до цього світу, створення умов для гармонійного життя дитини у кризовий час.

На жаль, сьогодні ще залишається певний відрив між тим, як в ідеалі трактується феномен дитинства та тим, у яких соціальних умовах відбувається життєдіяльність учнів як суб'єктів соціокультурного життя. Зокрема, у дітей, які знаходяться в деструктивних сімейних умовах, порушується емоційний стан, розумовий розвиток і фізичне здоров'я. Педагогічна превенція неблагополуччя

школярів у домашньому середовищі, зміцнення їхнього здоров'я залежить, передусім, від переорієнтації батьків на екологічну стратегію взаємодії з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему екологізації дитинства досліджують сучасні вчені О. О. Біла, Д. Г. Іванова, А. М. Богуш. Як зазначають науковці [1], гуманістична концепція збереження самоцінності дитини сьогодні є базовою в філософії неформальної освіти батьків. Через це саме майбутні соціономісти покликані відіграти провідну роль у створенні в закладах освіти гармонійних умов для підвищення педагогічної культури батьків. Ключовими у такому сенсі виступає ідея самоцінності дитинства, діалог культур, компетентний вибір дорослими індивідуальної траєкторії руху дитини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. У статті розглядається проблема проєктування просвітницької роботи майбутніх учителів із батьками молодших школярів з особливими потребами у контексті дитиноцентрованої педагогіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні специфіки просвітницької роботи майбутніх учителів із батьками за експериментальною програмою «Екологія дитинства».

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У наукових працях М. П. Лукашевича, І. І. Миговича феномен дитинства визначається як «стадія життєвого циклу людини, на якій продовжується становлення організму та розвиток його найбільш важливих функцій; активізується процес соціалізації індивіда, що включає засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, оволодіння соціальною роллю, яка дозволяє дитині формуватися та функціонувати як цілісна особистість» [2, с. 89].

Водночас, «екологія дитинства» як складне, інтегроване поняття, орієнтує педагогів на створення сприятливих умов для повноцінного життя дитини в певному соціумі [1]. Співпраця майбутнього вчителя з батьками, що націлена на створення гідних умов для фізичного, духовного, інтелектуального розвитку і саморозвитку школярів, ґрунтується на таких положеннях: збереження самоцінності дитинства, як стратегічне завдання початкової школи; реалізація процесу педагогічної підтримки неповторної індивідуальності кожної дитини (не ламати дитячу природу, а цінувати її унікальність); створення оптимальних умов для емоційного благополуччя дітей у школі та в родині; контроль і оцінювання результатів навчання учнів без загрози для їхнього емоційного благополуччя; валеологічність сім'ї і школи («здоров'я – через освіту та родину»); екологічний світогляд педагогічного персоналу (коли базовим виступає імператив виживання та глобальна відповідальність кожного за життя людства).

Під час організації проєктної діяльності студентів-практикантів ми передбачали, що модель діалогічної співпраці з батьками спрямована на особистісне становлення школяра; на допомогу йому стати суб'єктом життєтворчості; на спільне припущення та застосування «оптимістичної гіпотези» щодо добору різних підходів до дітей (ставлення до них як до самостійних суб'єктів, здатних удосконалюватися за власним бажанням і вільним вибором); втілення положень дитиноцентрованої педагогіки з підтримки дитини, її адаптації, саморегуляції, саморозвитку, самореалізації.

З метою оволодіння батьками знаннями з екології дитинства та технологією екологізації дитинства ми розробили проєкт просвітницької роботи вчителя «Екологія дитинства», що поєднав такі компоненти: інформаційний (введення спецкурсу з метою розширення уявлень батьків про історію дитинства, виховні традиції, технології тощо); технологічний (розвиток умінь і навичок з організації спеціальних умов для соціалізації дітей); педагогічний супровід молодших школярів з урахуванням типу сім'ї. Педагогічне осмислення змісту та механізмів соціального розвитку школярів, ознак прояву дитячої субкультури допомагало батькам у вирішенні питань зі створення гармонійного виховного простору та оптимізації міжособистісної взаємодії з вихованцями.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Уведення проєкту «Екологія дитинства» на різних етапах співпраці з членами сім'ї сприяє зміні поглядів на феномен дитинства, традиційних стереотипів у сфері взаємодії батьків з учнями, запуску нової гуманістичної парадигми батьківства, центрованого на світі дитинства.

На наступному етапі дослідження слід з'ясувати інтерактивні методи підвищення педагогічної культури батьків, покликаних закласти механізми порозуміння, гармонійного спілкування та співробітництва із кожним учнем.

Список використаних джерел:

1. Біла О., Іванова Д. Антропоорієнтована спрямованість професійної діяльності креативних педагогів у контексті збереження самоцінності дитинства. *Професійна підготовка фахівців мистецько-педагогічного профілю: теорія і практика : колективна монографія*. Ізмаїл : ІДГУ. 2022. С. 46-60.
2. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи. Навчальний посібник. К.: МАУП, 2003. 382 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Процес підготовки фахівців різних напрямків діяльності складний та багатограний. В сучасних умовах розвитку глобального інформаційного суспільства, коли доступ до інформації максимально розширений, важливе значення має правильне використання технічних можливостей пристроїв, глобальних та соціальних мереж до отримання інформації.

В умовах пандемії та війни в нашій країні всі сфери зіштовхнулися з необхідністю переходити до освоєння, передачі та ведення своєї діяльності повністю або частково онлайн. Працівники освіти та сам освітній процес не стали виключенням. З переходом на дистанційне навчання використання інформаційних технологій стало невід'ємною частиною освітнього процесу..

І якщо 2020 року головний поділ сучасних інформаційних технологій здійснювався на інформаційні технології опрацювання даних, інформаційні технології керування, інформаційні технології підтримки прийняття рішень та інформаційні технології експертних систем, то після 2020 року окремо виділяємо інформаційні технології навчальної діяльності.

Основною метою нових інформаційних технологій є підготовка фахівців до професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Нові інформаційні технології передбачають: інтенсифікацію навчання, доступ до занять та даних різних сфер діяльності, формування інформаційної культури майбутніх спеціалістів та підготовку високо компетентних фахівців в обраній сфері діяльності.

Впровадження ІКТ у сучасну фахову підготовку суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду, діджиталізацію.

Використання інформаційних технологій в підготовці фахівців підвищують якість навчання й освіти, дають змогу майбутньому спеціалісту успішно й швидко адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін, до професійної діяльності.

Активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам ІС і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі – це сукупність інформаційних способів, засобів, методів, технічних та інструментальних можливостей техніки навчального призначення, а також систем наукових знань про роль і місце обчислювальної техніки.

Сучасний освітній процес уже не одне десятиліття використовує інформаційні технології як засіб організації та оформлення даних за допомогою текстових редакторів, табличних процесорів, систем управління базами даних, демонстраційного програмного забезпечення, відео матеріалів, електронних підручників, створення проектів за допомогою програм проектування, конструювання та моделювання, пошук інформації за допомогою глобальних мереж тощо.

Але навчання онлайн простимулювало розвиток додаткових знань та навичок використання платформ для організації дистанційного навчання, відеоконференцій, швидких комунікацій та виходу на зв'язок тощо.

Використання сучасних інформаційних технологій передбачає теоретичну та практичну підготовку майбутніх фахівців з таких питань:

- вивчення теорії автоматизованої обробки інформації, опанування методикою проектування АІС;
- практичне використання для побудова баз даних та автоматизації розв'язання типових господарських задач чи задач професійного спрямування;
- формування в студентів бази знань, умінь і навичок, необхідних для кваліфікованого та ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності та повсякденному житті;
- розвиток в студентів уміння самостійно опанувати та раціонально використовувати АІС, наприклад, BAS: Підприємство, M, E. DOC тощо, цілеспрямовано шукати й систематизувати інформацію, використовувати електронні засоби обміну даними;
- формування в студентів уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного розв'язання різноманітних завдань щодо отримання, обробки, збереження, подання інформації, які пов'язані з майбутньою професійною діяльністю в умовах інформаційного суспільства.

Таким чином можемо зробити висновок, що в результаті використання інформаційних технологій в підготовці фахівців різних галузей вони отримують знання в результаті котрих вони повинні вміти: описувати базові інформаційні потоки, що циркулюють в суспільстві; визначати класифікацію, склад і призначення програмного забезпечення комп'ютера; здійснювати постановку конкретних завдань прийняття рішень; проектувати та створювати моделі предметної області: баз даних; користуватися основними підходами до проектування автоматизованих інформаційних систем; володіти навичками візуалізації даних; застосовувати методи розробки та побудови схем баз даних; використовувати пропріетарне та вільно розповсюджене програмне забезпечення для створення, накопичення та обробки інформації; забезпечувати впорядкування інформації і доступ до неї за рахунок структуризації і використання відповідних систем пошуку; застосовувати інформаційні системи для роботи з інформацією у будь якій сфері; ефективно використовувати інформаційні та технічні ресурси мереж.

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. О. М. Василенко

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИБОРІ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ ВИПУСКНИКАМИ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним з важливих завдань життєвого шляху кожної молодої людини є її професійне самовизначення, тобто прийняття рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності, усвідомлення себе як суб'єкта конкретної професії, самодіагностика своїх індивідуально-психологічних якостей і зіставлення їх з психологічними вимогами професії до певного фахівця. Підґрунтям професійного самовизначення є особистісне самовизначення людини, система її базових цінностей, що визначають її ставлення до себе зокрема, і до життя в цілому. Умовою позитивного професійного самовизначення є позитивне особистісне самовизначення, прагнення до розгортання і розкриття в професійній діяльності своєї індивідуальності, свого внутрішнього потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійного самовизначення особистості присвячені праці українських та зарубіжних дослідників: М. Афтон, А. Боднар, О. Василенко, А. Великої, В. Гладкової, Л. Гриценко, Л. Гуцан, О. Каденка, Дж. Кастілло, В. Лозовецької, Н. Ляховченко, О. Моріна, З. Охріменко, О. Пархоменко, О. Перепелиці, В. Петрук, К. Рибалочки та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. В наукових дослідженнях вчені свою увагу акцентують здебільшого на особливостях професійного та особистісного самовизначення старшокласників, залишаючи малодослідженими такі питання, як визначення чинників, умов і факторів формування професійного самовизначення випускників закладів середньої освіти.

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів ролі мотивації у виборі майбутньої професії випускниками закладів середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У сучасному тлумачному психологічному словнику зазначається, що «... мотивація – це усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі» [4, с. 264]. В свою чергу, *мотивування* – це раціональне пояснення індивідом причин дії, що спонукали до вибору даної дії, тобто мотивування виступає як одна з форм усвідомлення мотивів поведінки [4, с. 265].

Також мотивація може бути *внутрішня*, тобто та, що спонукає індивіда до дії з метою поліпшення його стану впевненості і незалежності, та мотивація досягнення (зовнішня) – один з різновидів мотивації діяльності, пов'язаний з потребою індивіда досягати успіхів та уникати невдач [4, с. 265].

На думку Л. Сердюк, самореалізація і психологічне благополуччя людини належать до внутрішньої мотивації, яка спричинена творчими здібностями особистості, самодисципліною, прагненням до саморозвитку і зайняття певного статусу в суспільстві тощо. А зовнішня мотивація, що зумовлена примушуванням до певних видів діяльності та іншими обставинами життя людини, часто призводить до психоемоційного дискомфорту, низької задоволеності життям або навіть байдужості до нього [3].

Дослідники О. Скрипченко, Л. Долинська та З. Огороднійчук розглядають іншу класифікацію мотивів вибору професії старшокласниками закладів середньої освіти:

1. Перспективність обраної професії.
2. Навчальні і позанавчальні інтереси.
3. Бажання бути корисним суспільству.
4. Вплив рідних і знайомих [2, с. 113].

Порівняльний аналіз гендерних особливостей при виборі професії дозволив О. Василенко стверджувати, що сучасні дівчата «відходять» від стереотипних уявлень про суто «жіночі» професії та воліють усвідомлено обирати «чоловічі» спеціальності. Авторка з'ясувала, що дівчата, на відміну від хлопців, є більш інформовані та цілеспрямовані при здійсненні професійного самовизначення, проявляють менше конформізму та інфантилізму у виборі подальшого професійного шляху [1].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, як бачимо, при виборі професії сучасні випускники закладів середньої освіти керується такими мотивами, як: суспільною значущістю професії, престижем, заробітком, можливістю кар'єрного зростання тощо. Але знання того, чому саме старшокласники обирають ту чи іншу професію дозволяє чітко передбачати те, наскільки успішними вони можуть стати, наскільки відповідально вони ставитимуться до праці і наскільки стійким буде їхній інтерес до майбутньої діяльності.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо дослідження механізмів формування професійного самовизначення випускників закладів середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Василенко О. М. Особливості вибору майбутньої професії абітурієнтами вищих навчальних закладів: гендерний аспект / О. М. Василенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота» – № 32. – Ужгород, 2014. – С. 32-34.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Сердюк Л. З. Чинники внутрішньої мотивації учіння студентів ВНЗ. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 679. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2014. С. 148-156.
4. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виклики пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до вирішення поставлених завдань в умовах модернізації вітчизняної системи освіти. Українському суспільству необхідне покоління громадян, які приймають громадянські цінності, відповідальні рішення та мають почуття відповідальності за долю країни. Нова українська школа та Закон України «Про освіту» визначають громадянську компетентність як одну із ключових, а ефективність у цьому напрямі залежить від компетентності вчителя [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування громадянської культури і якісного її рівня – громадянської компетентності – є аспектом розгляду в багатьох сучасних дослідженнях із соціології, політології, педагогіки, психології. Ця проблема порушується в працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, зокрема в працях Г. Алмонда, С. Верби, Р. Дая, Ю. Підлісної, В. Степаненка, О. Безрукова, Р. Геру, та інших. Серед сучасних українських науковців питанням громадянської освіти займаються О. Дем'янчук, С. Клепко, О. Пометун, Т. Ремех, О. Сухомлинська та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячуються тези. Незважаючи на низку наукових досліджень та літературних джерел із проблеми формування громадянської компетентності, залишається актуальним визначення ролі сучасного вчителя в формуванні громадянської компетентності учнів основної школи.

Метою наукової розвідки є визначення ролі вчителя в процесі формування громадянської компетентності учнів в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Сьогодні закладаються підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін. Громадянська компетентність є однією з ключових та відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності. Правовою підставою для формування громадянських компетентностей на рівні середньої освіти є стаття 12 Закону України «Про освіту», яка визначає ключові компетентності, зокрема, громадянські та соціальні, які пов'язані з ідеями

демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що відповідають меті та принципам освіти [4]. У Концепції «Нова українська школа» визначено, що громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя [6].

Формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї та за життя територіальної громади є метою громадянської освіти України. У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р.) чітко визначені складові громадянських компетентностей [5]. Зміст громадянської освіти знайшов своє відображення і в Державному стандарті базової середньої освіти, а саме в обов'язкових результатах навчання та орієнтирах для оцінювання результатів учнів з громадянської та історичної освітньої галузі (додатки 17 та 18) [2]. У цьому плані заслуговують на увагу думки одного з найвидатніших вітчизняних педагогів В. Сухомлинського про те, що у молоді слід розвивати громадянські почуття, які підносять людину, утверджують у ній громадянську свідомість, честь, гордість [7].

Визначивши сутність поняття громадянської компетентності, доцільно окреслити роль учителя в цьому процесі за результатами аналізу досліджень українських та зарубіжних науковців. Громадянська компетентність вчителя розкривається через характеристику якостей, якими володіє людина. Зокрема, йдеться про патріотизм, інтернаціоналізм, демократизм, гідність, громадянську активність, дисциплінованість, відповідальність, совість, чесність, принциповість, справедливість, повагу, працелюбність. У той же час, соціально-громадянську компетентність часто асоціюють з поняттям «громадянська зрілість». Її характеризує не вік, а погляди, вчинки людини, яка є гармонійно і всебічно розвинута, має гуманістичний світогляд. І саме громадянська зрілість педагога є запорукою формування громадянської компетентності учнів [3].

Для активної громадянської позиції необхідна постійна широка участь педагогів у суспільно-політичних процесах, у веденні державних справ, використання можливостей долучатися до осмислення, обговорення та співучасті у прийнятті рішень, бути поінформованими, впливати на власне життя і життя громади. Для цього потрібні громадянські компетентності, які дозволять користуватися наданими можливостями для прийняття рішень [1].

Так, учитель, як лідер в дитячому колективі, є зразком для наслідування та засвоєння норм і правил поведінки в соціумі. У таких умовах дослідники визначають низку особистісних якостей, необхідних учителю у щоденному спілкуванні з учнями для ефективного формування громадянської компетентності, а саме: чесність – справедливе поводження з учнями; відкритість – здатність дослухатися до учнів та вчитися у них; неупередженість – однакове

ставлення до всіх учнів; емпатія – розглядати питання з точки зору учнів; наполегливість – протистояння упередженості й агресивній поведінці; чутливість – обережне поводження зі спірними питаннями; повага – визнання культурних та соціальних відмінностей; автентичність – готовність ділитися власними поглядами; самосвідомість – розуміння власної ідентичності; прагнення до діалогу – заохочення учнів до ведення дискусій. Слід також зауважити, що важливим є збереження активної громадянської позиції вчителем не лише під час здійснення професійної діяльності, а й у повсякденному житті. Це допоможе учням зрозуміти, що громадянськість не є абстрактним явищем, а стосується питань реальної життєдіяльності.

Проблема формування громадянської компетентності педагогічних працівників є актуальною і в діяльності Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Так на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти наскрізно викладається курс «Демократична школа як основа формування громадянських та соціальних компетентностей учасників освітнього процесу», де акцентується увага на громадянській компетентності в контексті загальних і професійних компетентностей вчителя відповідно до вимог професійного стандарту та стандарту освіти у галузі 01 Освіта/Педагогіка у сфері післядипломної освіти. Практикується проведення круглих столів, конференцій, семінарів за цією тематикою. Слухачам курсів підвищення кваліфікації пропонуються авторські курси, зокрема: «Демократична школа. Громадянські та соціальні компетентності»; «Громадянські та соціальні компетентності в контексті викладання суспільних дисциплін»; «Деліберація як демократія майбутнього. Технології обговорення суспільних питань».

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вищезазначене дає нам підстави стверджувати, що громадянська компетентність є інтегрованою характеристикою особистості, що передбачає сформованість певного рівня готовності до участі в суспільному житті і несення відповідальності за виконання різних видів діяльності. Перспективним, на наш погляд, є подальше розроблення методичних вказівок для запровадження ефективних методів і форм навчання з метою формування громадянської компетентності школярів базової середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Гирич І. Історія України нового часу в сучасній шкільній освіті. Київ. ВД СтілоС, 2009. 64 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). URL: <https://cutt.ly/zRNIn6G> (дата звернення: 05.10.2022).
3. Драновська С. В. Розвиток громадянської компетентності педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Суми: НВВ КЗ СОППО, 2019. 273 с.
4. Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 19.07.2022).

5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2022).

6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/JR1SjAt> (дата звернення: 05.10.2022).

7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / В.А.Сухомлинский. 2,е изд. Киев. Рад. шк., 1987.

УДК 378.1

РЯСНИЙ Ю.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи СРМ-1,

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
Наук. кер. – канд. пед. наук, Д. В. Великжаніна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні в Україні однією з пріоритетних задач функціонування закладів освіти, які провадять освітню діяльність в дистанційному форматі, є проблема забезпечення якості освіти та ефективності реалізації професійних функцій педагогічними працівниками. Це стосується і діяльності соціального педагога в школі, зокрема його профілактичної роботи з дітьми як однієї з провідних функцій щодо забезпечення сприятливих умов для безпечного, комфортного та гармонійного особистісного розвитку учнів, їх успішної соціалізації. Саме профілактична робота соціального педагога з учнями в умовах дистанційного навчання потребує специфічної підготовки та професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-педагогічної роботи, спрямованої на профілактику виникнення негативних явищ у дитячому середовищі, є предметом багатьох наукових досліджень. Так, питання профілактики правопорушень неповнолітніх та прояву асоціальної поведінки дітей у своїй праці розглядали І. Козубовська, Н. Мотунова, П. Свінцева, Н. Синюк, Т. Федорченко та ін. Аспекти профілактичної роботи соціального педагога з учнями у закладах освіти вивчали О. Безпалько, Т. Журавель, А. Капська, Р. Козубовський, О. Мальцева, Л. Неїжпапа, О. Чуйко, О. Шелевер тощо. Проблеми профілактики булінгу у дитячому середовищі та жорстокого поводження з дітьми у сім'ях досліджували О. Белкіна-Ковальчук, І. Гриник, К. Левченко, М. Лісова, І. Нечипорчук, Ж. Петрочко, А. Ревть, І. Трубавіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Профілактична робота з учнями є одним з ключових

аспектів професійної діяльності соціального педагога у закладі освіти. Реалії сьогодення зумовлюють дистанційну роботу шкіл в Україні, що має не лише специфічний вплив на організацію освітнього процесу, а й вимагає адаптованості соціальних педагогів до виконання професійних функцій, зокрема профілактичної, із забезпеченням якості освіти. Така адаптованість передбачає систематичність, доцільність та ефективність практичної діяльності фахівця, що, в свою чергу, потребує підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми в умовах дистанційного навчання.

Метою нашої розвідки є виокремлення актуальних аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з учнями в умовах дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Однією з ключових функцій соціального педагога є профілактична робота, яка спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ і їх небезпечним наслідкам [1, с. 166]. Соціальна профілактика, визначає О. Безпалько, – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [2].

Профілактика орієнтована на активізацію діяльності особистості щодо вивчення і дотримання нею соціальних норм, проведення змістовного дозвілля, самоаналізу і самовиховання; вивчення і поширення досвіду кращого соціального виховання; переконання у доцільності дотримання певних норм і правил стосовно суспільних норм, здоров'я, способу життя [1, с. 202].

Предметом соціальної профілактики в соціально-педагогічній діяльності є незайнятість, бездоглядність дітей і жорстоке поводження з ними, протиправна, агресивна, адиктивна та ризикована поведінка, насильство, захворювання, спричинені соціальними умовами тощо [1, с. 166]. Профілактична робота серед учасників освітнього процесу також охоплює питання запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії, попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу [4].

Метою соціальної профілактики є не лише та не стільки попередження розвитку негативних явищ, а створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності особистості [2].

Саме соціальний педагог, наголошує О. Чуйко, забезпечує створення умов для позитивної соціалізації та ефективної інтеграції людини в соціум. Вчена зауважує, що роль соціального педагога – упровадження певної філософії й політики функціонування освітнього середовища, яке має бути безпечним для дитини, гуманістично зорієнтованим, таким, що розвиває особистісний потенціал кожного суб'єкта і надає відповідні матеріальні, фізичні, психологічні, духовні ресурси. У цьому сенсі соціальний педагог є членом управлінської команди організаторів освітнього середовища, який формує ціннісно-настановчі орієнтири його функціонування, імплементує ці засадничі положення у викладацькі

практики, фіксує ті «розриви», які призводять до порушення прав дитини та ігнорування її освітніх потреб [4].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми в умовах дистанційного навчання характеризується низкою актуальних аспектів та особливостей, які потребують уточнення й висвітлення.

Цільовим аспектом професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми в умовах дистанційного навчання є розвиток у студентів професійних компетентностей, покликаних оптимізувати соціально-педагогічну діяльність з учнями у закладі освіти і сприяти ефективності профілактичної практики щодо попередження негативних соціальних явищ серед школярів. Серед таких умінь й здатностей, на нашу думку, доцільно виокремити такі:

- використання сучасних інформаційних технологій та засобів для провадження соціально-педагогічної роботи з учнями, медіаграмотність;
- налагодження в умовах дистанційного функціонування закладу освіти ефективної «віддаленої» комунікації з дитиною, учнівським колективом за допомогою сучасних засобів зв'язку; створення умов для плідної співпраці з батьками учнів; встановлення конструктивної взаємодії з педагогами;
- розробка та впровадження соціально-педагогічних програм і заходів для профілактичної роботи, їх адаптація для дистанційного формату взаємодії зі школярами.

Варто зауважити, що змістовна складова підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми в умовах дистанційного навчання має охоплювати актуальну тематику, яка детально розкриває особливості профілактичної діяльності щодо попередження виникнення тривожних станів у дітей, спричинених різними травматичними соціальними ситуаціями у шкільному середовищі та у родинному колі; запобігання соціально-комунікативній ізоляції школярів через залучення у дистанційний формат навчання; запобігання та корекція академічної неуспішності учнів, вияву слабкої пізнавальної активності; попередження ризикованої, небезпечної поведінки дітей; попередження правопорушень, а також протиправної поведінки у дистанційному форматі функціонування освітнього простору; запобігання вживанню дітьми небезпечних для здоров'я речовин; запобігання виникненню залежності від мережі Інтернет та гаджетів, попередження потрапляння у небезпеку в мережі Інтернет тощо.

Інструментально-діяльнісна складова підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи розкриває особливості соціально-педагогічної роботи з різними аудиторіями. Профілактичну діяльність соціальні педагоги проводять з дітьми, їх батьками, педагогами.

В умовах дистанційного навчання соціальним педагогам важливо обирати доцільні, цікаві й результативні форми та засоби профілактичної роботи. Так, повністю розділяємо думку Ж. Петровича та І. Нечипорчук про доцільність таких форм соціально-профілактичної роботи з дітьми, як ігри, аматорські театри, міні-лекції, перегляд відеофільмів, бесіди, розповіді, вікторини і конкурси (наприклад, про права дітей) та ін. Серед форм соціально-профілактичної роботи

з батьками, зауважують науковці, є лекторії, батьківські збори, тренінги, школи батьківських почуттів, школи молодих батьків та ін. До ефективних форм співпраці з педагогами вчені відносять тренінгову роботу, педагогічні конференції, семінари, інтерактивні заходи про права дітей, запобігання жорстоко ставлення до дітей та формування толерантного ставлення до кожної дитини [3]. Важливо підкреслити, що зазначені форми соціально-профілактичної роботи з дітьми, їх батьками та педагогами легко адаптуються до дистанційного формату освітньої діяльності.

Висновки й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з дітьми в умовах дистанційного навчання наразі є актуальним напрямом професійного становлення фахівців соціальної сфери. Така підготовка, на нашу думку, може характеризуватись важливими аспектами навчання студентства за фахом – цільовим, змістовним та інструментально-діяльнісним.

Пріоритетним напрямом подальших наукових досліджень вважаємо розроблення методичного інструментарію щодо забезпечення соціально-профілактичної діяльності соціального педагога зі школярами в умовах дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. 2-ге видання. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
2. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності / Т.В.Журавель // Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т.Г.Веретенко та ін. : Київ : Академвидав, 2013. С. 85–101.
3. Петрочко Ж.В., Нечипорчук І.С. Особливості соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження щодо дітей в сім'ї. *Magyar Tudományos Journal*. Vol. 45, 2020. Pp. 40–43.
4. Чуйко О. Місія і роль соціального педагога в розбудові освітнього середовища закладу освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. Вип. 1 (15). 2019. С.41–46.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ФТ-19, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – д-р пед.наук, проф. О.М.Гомонюк

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині серед науковців та практиків значно зріс інтерес до проблеми допомоги дітям з порушенням інтелекту. Адже з кожним роком дедалі частіше з'являються на світ діти з таким діагнозом як синдром Дауна.

Мета статті. В статті систематизовано та розкрито сучасні наукові підходи до реабілітації дітей з діагнозом «синдром Дауна».

Виклад основного матеріалу. Синдром Дауна є орфанним захворюванням на сьогоднішній день, яке здобуло значне поширення серед дітей. У світі, за даними ВООЗ, кожне 700-е немовля має в своєму складі цю аномалію. Цифрове співвідношення досягає 140 на 100 тис народжених. Генетичний збій відбувається незалежно від способу життя батьків. В Україні ж за даними МОЗ, частота народження дітей складає 80 на 100 тис осіб. В 2019 році було зафіксовано 217 дітей з вродженою аномалією. Її головними особливостями є генетичний аспект появи у дитини та характеризується присутністю додаткової хромосоми у 21 парі. За версією деяких фахівців у галузі біології та медицини, синдром Дауна не є хворобою, а є лише аномалією хромосомних утворень, які впливають на подальший постембріональний онтогенез дитини. Ця аномалія або хвороба на сьогоднішній день є невеликою, хоча зроблено багато зусиль для проведення активних фаз соціальної та фізичної терапії для пом'якшення їх існування та адаптацію у соціумі. Тому потрібно втручання фізичного терапевта.

Знані науковці у галузі фізичної терапії Сидорук та Мухін уважали, що діти з синдромом Дауна мають різні фенотипні ускладнення, тобто функціонування низки фізіологічних систем неможливі. Тому потрібно проводити навчальні заняття з дитиною з синдромом Дауна з певним часовим діапазоном в індивідуальному плані. До таких занять входять: вправи ЛФК, а саме для розвитку сил м'язів, через піднімання та кидання неважких предметів. Вправи на координацію рухів також є важливим аспектом у фізичній терапії дітей з вродженою аномалією, малюкам можна було виставити завдання йти по певному маршруту, а саме вперед, назад або вбік [1, с. 23; 2, с. 29, 33].

Для позитивного результату проведення заходів з фізичної терапії, Мухін пропонує також проведення сеансів масажу, котрий має включати в себе 5-10 сеансів щомісяця; вправи та засоби для покращення фізіологічного стану здоров'я дитини також є необхідними у сучасних підходах для лікування. Активно використовують гідрокінезотерапію, але під чітким наглядом фахівця.

Також потрібна активна увага батьків дитини до неї. Проведення занять з ЛФК та інші різні терапевтичні заходи потребують постійної та безперервної

роботи з дитиною для досягнення бажаного результату. З переходом пацієнта у іншу віковий період важливим є продовження активних терапевтичних дій для досягнення мети [3, с. 25].

Усі знані науковці зійшлися на думці, що застосування методики фізіотерапії для усіх вікових груп захворювань є безпечним. Методи фізіотерапії використовують вплив фізичних факторів на покращення здоров'я пацієнта в тому числі і осіб з синдромом Дауна.

Серед поширених методик фізіотерапії на пацієнтах з числа хворих на синдром Дауна використовується електро- та магнітотерапія, магніто-лазерна терапія, ультразвуковий фонофорез та інші відомі прилади [1, с. 127; 2 с. 3].

Актуальною, на думку науковців В. Соркута та В. Казакової, є терапія з штучним насиченням ультрафіолетових та інфрачервоних променів, оскільки хворі на цю аномалію можуть мати проблемні ділянки з пігментацією шкіряних покривів. Ці методики характерні для полегшення перебігу синдрому у дітей та покращення стану здоров'я в період усього постембріонального онтогенезу [3, с. 112].

Також, на думку В. Мухіна, доцільно було би використовувати у лікуванні синдрому Дауна методику Войта та нейророзвивальну терапію Бобата, окрім цього кінезотерапія також виявилася би доречною для полегшення лікування [1, с. 129].

Висновки. Узагальнення сучасних наукових підходів щодо реабілітації дітей з синдромом Дауна показало, що важливими є такі методи фізичної терапії: методика Войта, нейророзвивальна терапія, кінезотерапія, фізіотерапія. Найпоширенішим та загальноприйнятим методом лікування осіб з синдромом Дауна є фізіотерапія. Її ефективність у полегшенні побічних ефектів та легкому перебігу синдрому дійсно повністю виправдовує себе. Психологічні чинники також відіграють важливу роль у проведенні курсу лікування, а саме – спокійне і доброзичливе ставлення до цих дітей, оскільки лише правильна та коректна програма здатна принести плоди у полегшенні перебігу життя пацієнта. Усе це сприяє поверненню пацієнтів до нормального життя.

Список використаних джерел:

1. Мухін В. М. Фізична реабілітація: підручник / В. М Мухін. - 3-тє вид., переробл. та доповн. - К.: Олімп, л-ра, 2019. 488 с.
2. Сидорук І. О., Подолянчук І. С., Гамма Т. В., Крук І. М Застосування засобів фізичної реабілітації з синдромом Дауна. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. м. Рівне. № 5. 2019. С. 38
3. Фізичні чинники в медичній реабілітації. Підручник для студентів та лікарів / За заг.ред. В.М. Сокрута, В.М. Казакова. Донецьк: ДонНМУ: ДОКТМО, 2019. 576 с.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Як свідчить світовий досвід, у багатьох країнах без урахування діяльності соціальних працівників не обходяться ні програми соціального розвитку, ні соціальна політика держави. Фахівці в цій галузі широко використовуються в якості експертів при підготовці законодавчих актів, прийнятті рішень місцевими органами влади та громадськими організаціями. Тим більш актуальним стає питання про ефективність і результативність фахівців соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі загально-методологічного підходу щодо проблеми активності суб'єкта є висвітлення проблем у працях К. Абульханової-Славської, Г. Андрєєвої, А. Брушлінського, Г. Балла, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Максименка, С. Рубінштейна, В. Татенка, В. Циби та ін. Соціальні працівники потребують психологічної готовності щодо інноваційних змін і тенденцій, яка розкривається на етапі формування компетентного та успішного фахівця.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Перераховані вище проблеми показують те, що сьогодні є необхідним створення мотиваційних програм щодо поліпшення якості роботи в установах соціального обслуговування.

Формулювання мети статті. *Метою статті* є аналіз сучасного підходу до оцінки ефективності професійно важливих якостей соціального працівника. *Основним завданням* було отримання інформації про можливі та ефективні, на думку учасників фокус-групового дослідження, шляхи вирішення проблем самоактуалізації фахівців із соціальної роботи, які навчаються на бакалавраті.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Провівши дослідження ми запропонували: стимулювати та заохочувати фахівців з соціальної роботи, які навчаються на бакалавраті за спеціальністю 231 Соціальна робота до самостійної роботи, впроваджувати різні новітні методи навчання майбутніх фахівців, проводити тренінгові заняття для розвитку професійно та особистісно-важливих якостей.

Серед дослідження умов праці соціальних працівників було виявлено фактичне зниження заробітної плати, незважаючи на збільшене навантаження, невідповідність вартості та трудомісткості послуг, ведення паперової документації, та електронної звітності, що не додає стабільності й бажання соціальним працівникам виконувати свої функції в нових умовах нормування праці. В даний час в установах соціального обслуговування існує безліч кадрових проблем, таких як недостатня

кількість кваліфікованих працівників, неорганізоване проведення підготовки підвищення кваліфікації і перепідготовки працівників соціального обслуговування, невисока зарплата, брак перспективних молодих фахівців, плинність кадрів [1, 2]. Важливо пам'ятати про те, що професія соціальних працівників містить деякі недоліки, наслідком яких є професійний стрес, почуття розчарування в роботі, розвивається синдром професійного вигорання і загальної деформації особистості співробітників.

Статус соціального працівника є відображенням того положення, яке він займає в суспільстві. Репутація соціального працівника складається в процесі взаємодії його з навколишнім середовищем. Все більше молодих людей спілкується з ним і переконується в його глибоких знаннях, високій компетентності, багатому життєвому досвіді, в його доброзичливості, уважності до молоді, в його чесності та відкритості, обов'язки [1, с.25].

Деякі соціальні працівники бувають привабливими для оточуючих завдяки наявності у них чарівності і навіть харизматичних особливостей.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, соціальний працівник повинен: мати добру професійну підготовку, знання в різних галузях психології, педагогіки, економіки та організації виробництва; володіти досить високою загальною культурою, бути високоерудованою людиною; передбачати наслідки своїх дій, твердо проводити в життя свою позицію; володіти певною соціальною пристосованістю. Йому необхідно вміло контактувати і розташовувати до себе «важких» підлітків, сиріт; вміти приймати рішення в несподіваних ситуаціях, чітко формулювати свої думки, грамотно і дохідливо їх викладати.

Список використаних джерел:

1. Візнюк І., Долинний С. Organization of Social and Pedagogical Work With Children and Young People in the Territorial Community / І. Візнюк, С. Долинний // Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. – С. 24-26.
2. Візнюк І., Поліщук А. Features of professional training of future masters in the field of education / І. Візнюк, А. Поліщук // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2021. – № 1(22). – С. 27- 33 DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22>

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

УДК 159.9

БАЗАВЛУК І.

здобувач другого (магістерського) рівня групи 6М-П,
Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка
Наук. кер. – д-р філософ. наук, проф. В.І. Афанасенко

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ (6-12 РОКІВ) ВПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність питання полягає в психоемоційному розвитку людини, як особистості в процесі навчання. Маючи досвід роботи з дітьми шкільного віку, можна висловити такі тези: У біологічному понятті розвиток називають онтогенезом. Він полягає у змінах, що носять закономірний, послідовний, прогресивний характер, як рух від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне та функціональне вдосконалення. Онтогенез відбувається у різних напрямках: морфологічний (як становлення організму), психічний (розвиток людини як свідомої суспільної істоти).

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Психічний розвиток виражається в ускладненні психічних процесів і здібностей — почуттів, відчуттів, сприйняття, мислення, пам'яті, уяви, в ускладненні таких психічних утворень, як здатності і мотиви діяльності, потреби і інтереси, ціннісні орієнтації. Виходячи з цього у людині можна визначити її психологічний вік.

Психологічний вік встановлюється шляхом співвіднесення рівня психічного (інтелектуального і емоційного) розвитку індивіда з відповідним нормативним рівнем [1].

Так як ріст і розвиток мають індивідуальні особливості, та чи інша фаза біологічного, психічного або соціального розвитку дитини може початися раніше або пізніше в порівнянні з середніми показниками для популяції. Зустрічаються діти, біологічний, психологічний або соціальний розвиток яких значно випереджає хронологічний (паспортний) вік, або навпаки, значно відстає. Наприклад, різниця між хронологічним і біологічним віком може досягати 5 років.

У ХХ столітті намітилася тенденція до прискорення темпів біологічного розвитку дітей і підлітків, а також до збільшення абсолютних розмірів тіла дорослих. Це явище отримало назву акселерації. Вона проявляється в більш ранньому статевому дозріванні і більш ранньому досягненні віку шкільної зрілості (в середньому 6 років). В наш час більшість початкових закладів перед тим, як прийняти дитину до школи попередньо проводять психологічне дослідження. Таким чином з'являється загальна уява про психологічний та

емоційний стан дитини. Тому бувають випадки, що деякі діти ідуть до школи 5 років, або 7 років [1].

Важливо розуміти, що у шкільному віці (від 6 до 12 років) відбувається вихід дитини за межі сім'ї і починається систематичне навчання. Діти прагнуть дізнатися, що з чого виходить і як воно діє. Ідентичність дитини тепер виражається так: «Я – те, чого я навчився». Навчаючись в школі, діти долучаються до правил усвідомленої дисципліни, активної участі. Небезпека цього періоду полягає в появі почуття неповноцінності, або некомпетентності, сумнівів у своїх здібностях або в статусі серед однолітків. Тому потрібна неабияка увага збоку батьків та педагогічних працівників.

Шкільний вік можна назвати ще як латентна стадія розвитку дитини. У проміжку від 6-8 років до початку підліткового періоду лібідо дитини за допомогою сублимації (переорієнтації на соціальну активність) направляється назовні. У цей період дитину цікавлять різні інтелектуальні заняття, спорт, спілкування з однолітками. Латентний період можна розглядати як час підготовки до дорослішання, яке настане в останній психосексуальній стадії.

У проміжку від 10-12 років ще можна назвати цей вік як підлітковий продовжується інтелектуалізація всіх психічних процесів. Вчителі та батьки більше апелюють до розуму дитини, ніж до почуттів. Продовжує інтенсивно розвиватися теоретичне мислення. Підліток уже вміє оперувати гіпотезами, розвиваються такі мислительні операції, як класифікація, аналогія, узагальнення. Це дозволяє підлітку аналізувати абстрактні ідеї. Проявляється рефлексивний характер мислення. Саме завдяки інтенсивному інтелектуальному розвитку з'являється здатність до самоаналізу. Самостійність мислення проявляється в незалежності вибору способу поведінки, схильності до експериментування [4].

Важливо розуміти, що навчальна діяльність для дітей 6-12 років повинна бути різнобічно мотивованою у стосунку до вчителя й учня, тобто в учителя повинно бути прагнення краще навчати, а в учня - краще та старанно вчитись. Під умотивованістю в даному випадку розуміється особиста зацікавленість вчителя й учня. Оцінити вмотивованість можна за ступенем включеності в навчальний процес значущих життєвих мотивів, що складають основу особистості. Навчальна діяльність повинна мати гнучку та розвинену структуру. Розмаїтість і гнучкість навчальної діяльності залежать від професійної компетентності та майстерності вчителя. Розвиненість навчальної діяльності викладача означає наявність у його арсеналі достатньої кількості засобів і дій, за допомогою яких він виконує свої функції. Гнучкість навчальної діяльності має на увазі вміння викладача поєднати методи, якими він володіє, гнучко переходячи від одного до іншого. Навчальна діяльність повинна здійснюватись у різних формах, котрі дозволяють учителю найбільш повно реалізувати свій потенціал, а учню максимально використовувати свої можливості.

У шкільному віці розвиток навчальної діяльності йде в контексті визначених базових відносин учня [2].:

- Початкова школа – це стосунки з учителем; неповна середня школа – стосунки з групою однолітків;

- Старші класи – це взаємодія з окремими вчителями, які виступають у ролі фахівців-консультантів, також значущими є взаємини з окремими друзями різної статі.

Особливості цих етапів дають учителю орієнтир у пошуку різних способів організації навчальної діяльності.

Отже, першими елементами навчальної діяльності, які опановує молодший школяр, є виконавські, технічні дії. Потім поступово йому передається дія контролю, що має три рівні [3]:

- Зовнішній контроль діяльності учня, що здійснюється дорослим;
- Взаємний контроль діяльності один одного (особливо ефективний для підлітків);
- Самоконтроль, коли зовнішній контроль не потрібний.

У початковій школі доцільно застосовувати 1-й і 3-й рівні, а в підліткових класах - 2-й рівень.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, виходячи з припущених міркувань, можна бачити, що з метою навчання, і з метою виховання потрібно роздивлятися усі аспекти для того, щоб дати дитині право на помилку, яку вона може сама виправити. Тим самим помилка буде розцінюватись як досвід, завдяки якому дитина може чомусь навчитись. Недарма в багатьох західних школах діти пишуть олівцем, на протилежному кінці якого знаходиться ластик, щоб завжди можна було виправити помилку. Коли школяр бачить, що вчитель може припуститись помилки (навіть спеціально в навчальних цілях), звільняється його пізнання, і тоді він може думати не про фігуру всемогутнього вчителя, а про правило, норму, закон, що панує і над дітьми, і над дорослими.

Список використаних джерел:

1. Асистент кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології, лікар-психотерапевт, психіатр Наталія Іванова <https://www.bsmu.edu.ua/blog/osnovni-etapi-rannogo-rozvitku-ditini-z-tochki-zoru-psihiatra/>

2. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., - 2-е вид., допов. -К.: Каравела, 2009. - 400 с

3. Сайт Вінницької обласної державної адміністрації: <https://shpykivska-gromada.gov.ua/osoblivosti-rozvitku-i-viku-u-ditej-1522996428/>

4. Електронний підручник // URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Guliaeva/8.pdf>

ДЕТЕРМІНАНТИ СТРЕСУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині збільшилася кількість тривожних дітей, що відрізняються підвищеним занепокоєнням, невпевненістю в собі, емоційною нестійкістю. Прискорений темп життя, психічне перенапруження, інформаційне перенасичення, емоційний дискомфорт, оцінювання та успішність в шкільному житті, прагнення відповідати вимогам та нормам у суспільстві, неможливість успішно адаптуватись до нових правил та обов'язків, – все це може виснажувати психіку дитини, таким чином негативно позначатися на її психічному здоров'ї, душевному благополуччі та провокувати виникнення стресу. Так звані «стресори» можуть супроводжувати молодшого школяра всюди: і в навчанні, і серед однолітків, і в родині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд психологів у своїх дослідженнях розкривають чинники стресу в учнів (М. Кудінова), корекцію та розвиток стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів (С. Богданов, Т. Гніда, О. Залеська, Н. Луценко, В. Панок, В. Соловійова), підготовку вчителів до розвитку стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах (О. Богданов, А. Гірник, О. Залеська, І. Іванюк, В. Чернобровкіна) та ін.

Мета статті – розкрити детермінанти стресу у дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Під час навчання у школі учень часто виявляється у ситуаціях, які не є екстремальними, але призводять до слабо вираженого стану емоційного напруження, значення якого не можна недооцінювати. Стресовими чинниками для молодшого школяра може бути як саме перебування у школі, так і супутні йому сфери життєдіяльності. Перебування у школі може супроводжуватись напруженими стосунками з однокласниками, невдачами у навчанні, конкуренцією з іншими, нерозумінням певних норм і правил поведінки тощо.

І. Корнієнко виокремлює такі значущі події життєвого простору школярів, які для них є стресовими: проблеми у сім'ї / розлучення батьків / смерть одного з батьків; народження брата / сестри; взаємини з батьками (вітчимом, мачухою) (гіперопіка, байдужість); примус у діяльності (навчанні); проблеми з дівчиною / хлопцем; стосунки в групі / класі; неможливість / заборона; смерть бабусі чи дідуся; хвороби; розлучення з батьками / переїзд, вимушена зміна місця проживання; зміна фінансового стану / фінансова криза; вибір професійного шляху і власного майбутнього [1].

Патогенезом стресу може бути будь-яке джерело, що викликає у дитини страх та тривогу, утворює нову ситуацію адаптації: розлука з рідними, перехід до нового навчального закладу або переїзд до нового місця проживання тощо [2]. Відштовхуючись від теорії розвитку та соціалізації дитини У. Бронфенбреннера, можемо констатувати вплив різнорівневих стресових чинників на особистість школяра: мікросистеми (сім'я), мезосистеми (шкільного середовища, району проживання), екосистеми (Інтернет, телебачення), макросистеми (ситуація у країні загалом) [3].

До чинників стресу в навчальному процесі В. Рубцов відносить такі: 1) вступ до школи, шкільна адаптація; 2) перевантаженість, підвищена складність навчальних предметів; 3) нестача часу на виконання домашніх завдань; 4) соціальна депривація; 5) проблеми в учнівському колективі, зміна школи; 6) несприятлива ситуація в родині [3].

Також виділяють екзогенні та ендогенні чинники стресу в учнів. Серед екзогенних стресорів визначають: а) поведінково-діяльнісні, б) соціальні, в) навчальні. Поведінково-діяльнісні стресори пов'язані з діями, вчинками індивідів, в оточенні яких перебуває дитина: дисгармонія у сімейних стосунках, у відносинах з оточуючими, неправильний стиль сімейного виховання. Соціальні фактори стресу пов'язані з ситуацією в країні, місті, суспільстві. Навчальні фактори стресу виникають у навчальному процесі: неправильний стиль педагогічного спілкування, зміна навчального закладу, класу тощо.

Серед ендогенних чинників визначають такі: фізіологічні, психологічні та емоційні. Фізіологічні стресори пов'язані з життєвими функціями організму: спадковість, наявність фізичних вад, проблем зі здоров'ям. Психологічні – спричинені індивідуальними властивостями, характеристиками індивіда (тип темпераменту, рівень самооцінки, вікові особливості). Емоційні чинники пов'язані з характеристикою нервової діяльності, рівнем тривожності, рівнем ригідності особистості. Емоційними стресорами можуть виступати висока особистісна та навчальна тривожність, наявність страхів та фобій, вразливість емоційної сфери дитини тощо.

Висновки. Отже, сприйняття стресових чинників молодшими школярами носить індивідуальний характер і зумовлюється їх впливом, а також емоційними переживаннями, особистісними особливостями дитини.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко І. О. Психологія опанувальної поведінки особистості: монографія. Мукачево: РВУ МДУ, 2017. 465 с.
2. Макаренко О., Голубева М. Особливості прояву стресостійкості у дітей молодшого шкільного віку. *Соціальна психологія*. 2010. №3. С. 159-165.
3. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді: науково-методичний посібник. Київ: Міленіум, 2006. 204 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кількість дітей з мовленнєвими порушеннями, які вступають до першого класу та починають навчання у молодшій школі України, зростає щороку, що породжує актуальність питання корекційної роботи з даною категорією молодших школярів. Акцентуючи увагу на корекції мовленнєвих особливостей дитини, батьки та спеціалісти часто забувають про те, що розвиток соціальної сфери, соціалізація у шкільному колективі у дітей з особливими освітніми потребами також часто страждає і потребує додаткового корекційного втручання. Чим вищий ступінь ускладнень мовлення дитини, тим більше такі діти замкнуті та сором'язливі. Вони уникають вербальної взаємодії з однолітками та вчителями або використовують невербальні способи комунікації, що значно знижує їх можливості успішно адаптуватися та соціалізуватися у шкільному середовищі. Емоційна скутість, знижена ініціативність у спілкуванні, наявність у молодшого школярів комплексів, пов'язаних з мовленнєвими порушеннями значною мірою впливають на процес соціалізації, і це може призводити до дезадаптації та зниження навчальної активності дитини (Колупаєва, 2010, с. 112-116).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями соціалізації молодших школярів з мовленнєвими порушеннями займалися наступні вітчизняні та зарубіжні вчені: О.Є. Грибова, І.С. Кривов'яз, Л.Г. Соловйова, О.М. Усанова, Т. І. Волковська, А.Д. Гонєєв, Л.М. Єфімінкова, С.Ф. Іваненко, А.І. Корнев, Р. Є. Левіна, Н. А. Накашина, Г. В. Чиркіна та інші.

Такими вітчизняними вченими, як Є.С. Апмазова, Л.А. І. Белякова, Т.В.Волосовець, О. Є. Грибова, Е. В. Никифорова, проводилися дослідження, присвячені проблемам стану та корекції процесу соціальної адаптації дітей з мовленнєвою патологією, але ці дослідження були присвячені в основному дітям з такою важкою мовною патологією, як заїкуватість, органічні порушення голосу, тощо. Проблема ж соціалізації дітей з мовленнєвими порушеннями потребує більш глибокого наукового дослідження, особливо в зв'язку зі складною соціально-політичною ситуацією в Україні, яка спричинила перехід більшості навчальних закладів на дистанційну форму навчання, що призвело до значних труднощів соціалізації дітей та адаптації їх до шкільного навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. У даній статті основна увага присвячується організації та проведенню психологічного дослідження з метою визначення рівня соціалізації молодших школярів з мовленнєвими потребами. У викладі основного матеріалу висвітлюються результати такого дослідження та їх аналіз.

Формулювання цілей статті. 1) Виявити особливості процесу соціалізації дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями 2) Довести актуальність питання необхідності психологічного корекційного втручання у психічний розвиток молодших школярів з мовленнєвими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У дітей з мовленнєвими порушеннями однією з діагностичних ознак також є дисоціація між мовленнєвим та психічним розвитком, що проявляється у пришвидшеному темпі розвитку психічних функцій порівняно з розвитком мовлення. Первинна патологія мови гальмує формування потенційно збережених психічних функцій та інтелектуальних здібностей, перешкоджаючи нормальному розвитку пам'яті, уваги, мислення (Бобак, 2013, с. 44-47). У науковій літературі зазначається, що у дітей, які мають різні ступені та види мовленнєвих порушень спостерігається зниження соціальної активності, яке може залишатися притаманним навіть після корекції порушень мовлення (Вінокурова, 2014, с. 39-41). Питання особливостей соціалізації дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями є актуальним та обов'язковим для більш детального вивчення.

Успішна соціалізація молодшого школяра має декілька основних показників, які були нами досліджені під час експерименту. Одним із основних ознак є адекватна самооцінка дитини, яка дозволяє їй позитивно оцінювати себе як особистість, попри можливі функціональні чи інші порушення. Позитивна самооцінка також дозволяє дитині не надто критично відноситись до інших дітей, що полегшує їй процес соціалізації у колективі. У початкових класах успішність соціальної адаптації дитини в колективі також багато в чому залежить від її рівня шкільної мотивації. Чим вище прагнення школяра до набуття нових знань, тим більш охоче він або вона відвідують школу, спілкуються з однокласниками та вчителями, тощо. Звичайно, рівень соціалізації особистості в початковій школі також залежить від її особистісних характеристик, типу темпераменту, попереднього досвіду спілкування з однолітками та дорослими або ж його відсутності. Важливим під час соціальної адаптації молодших школярів з мовленнєвими порушеннями є також наявність або відсутність у них супутніх порушень або захворювань. Чим вищий ступінь психофізичних порушень дитини, тим складніше та довше відбувається її адаптація у соціумі.

З метою перевірити рівень соціалізації молодших школярів з мовленнєвими порушеннями було організовано експериментальне дослідження з відповідною вибіркою. В експерименті брали участь десять учнів першого та другого класу Іллінецького ліцею №2. Здійснено підбір необхідних валідних та надійних психодіагностичних методик, які будуть зрозумілі для досліджуваних, враховуючи їх вік та мовленнєві порушення. Для експерименту були використані такі методики:

- 1) Методика «Сходинки» О. Богданова;
- 2) Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (за Н. Г. Лускановою);
- 3) Діагностика особистісної креативності (Є.Є. Тунік);
- 4) Багатофакторний особистісний опитувальник Кеттела.

Під час дослідження ми акцентували увагу на тому, аби досліджувані були в позитивному психологічному та фізичному стані. Місце та час проведення дослідження також не повинні викликати напруження та незручностей, які здатні негативно вплинути на результати дослідження. Психодіагностичні методики, є досить ємкими та потребують певних інтрелектальних та емоційних зусиль, тому для більшої достовірності та результативності експерименту дослідження здійснювалося в декілька етапів для того, щоб уникнути перевтоми дітей та не знизити їх зацікавленість та мотивацію брати участь у тестуванні.

За результатами першого діагностичного зрізу, що відбувся до корекційних занять, було визначено, що більшість молодших школярів з мовленнєвими порушеннями володіють низькою самооцінкою (60%) за допомогою методики «Сходінки» О. Богданової.

У 70% досліджуваних було виявлено також низький рівень мотивації до навчання за допомогою анкети для оцінювання шкільної мотивації Н.Г.Лусканової. Такі результати свідчать про недостатню адаптованість молодших школярів з мовленнєвими порушеннями до навчання у школі та шкільного колективу.

Це припущення підтверджується й наступними результатами. Так, за допомогою методики Є.Є. Тунік «Діагностика особистісної креативності» нами було визначено, що у 80% молодших школярів спостерігається низький рівень прагнення та можливості зіштовхуватися з складними ситуаціями. У 70% дітей продіагностовано низький рівень схильності до ризику, а у 60% досліджено було виявлено низький рівень уяви.

Багатофакторний опитувальник Кеттела показав наступні результати діагностики:

1. У 60% дітей виявлено слабкість «Я», що сигналізує про їх невпевненість у собі, нестриманість, нестійкість, переживання безпричинних страхів, браку енергії та наполегливості, що може заважати їм бути достатньо соціально активними.

2. У 70% молодших школярів продіагностовано наступні особистісні характеристики: конформність, залежність, обережність, соціальну ніяковість.

3. У 60% досліджуваних виявлено харію, як особистісну характеристику, що свідчить про їх практичність, жорстокість, незалежність, емоційну зрілість. Такі діти можуть проявляти певну ригідність у процесі соціалізації.

4. У 60% молодших школярів з мовленнєвими порушеннями було виявлено гіпотимність. Гіпотимні особистості схильні до почуття провини, боязливі, тривожні, напружені, що може стати перешкодою на шляху до успішної соціалізації, особливо у першому класі.

Аналізуючи дані, отримані нами за чотири методики, окремо і в сукупності, можна прийти до висновку, що у більшій частині молодших школярів існують проблеми із успішною соціалізацією у школі, що потребує активного корекційного втручання.

Висновки й перспективи подальших розвідок у напрямі дослідження.

За допомогою проведеного нами дослідження та підібраних для нього методик, нам вдалося з'ясувати, що більша частина молодших школярів з мовленнєвими порушеннями переживає складнощі у процесі соціалізації та адаптації до шкільного середовища. У більшості таких дітей прослідковується низька самооцінка (60%), низька мотивація до навчання (70%). Також у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями формуються негативні особистісні характеристики та установки, що перешкоджають гармонійному процесу соціалізації. У 60% дітей сформовано слабке «Я», 70% проявляють себе конформними та залежними, 60% притаманна сором'язливість, нерішучість, замкнутість, тощо. Таким чином, отримані результати свідчать про необхідність корекційного втручання в розвиток соціалізації молодших школярів з мовленнєвими порушеннями з метою гармонізації та підвищення їх адаптивних можливостей.

Подальшу роботу у цьому напрямку ми бачимо у визначенні оптимальних умов соціалізації дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями, створенні корекційних програм для молодших школярів з мовленнєвими порушеннями, спрямованих на розвиток їх соціалізації, порівняння діагностичних результатів до та після корекційного втручання.

Список використаних джерел:

1. Бобак О.Б. Міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Посвіт, 2013.
2. Вінокурова О. В. Вплив мовленнєвих порушень на особистість, поведінку та емоційно-вольову сферу дитини. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014.
3. Колупасва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. АТОПОЛ, 2010.

УДК 159.92

ГОЛЕЦЬ І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. А.І. Руденок

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК НАГАЛЬНА ПОТРЕБА НА СЬОГОДНІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. На території нашої країни зараз непрості часи, це пов'язано з тим, що 24 лютого рф оголосила війну Україні. Вже декілька місяців поспіль люди відчувають небезпеку, напруженість,

стрес та тривожність. Кожен громадянин нашої держави тривалий час чує звук сирен, на вулицях міст лунають вибухи, люди ховаються в сховищах. У кожній сім'ї є родичі, друзі та знайомі, які захищають країну зі зброєю в руках. Усі ці фактори впливають на людей та викликають страх перед своїм майбутнім.

Війна – це травматичний досвід, але особливо непросто пережити його вдається дітям. Усі небезпечні та складні ситуації мають серйозний вплив на психологічне самопочуття дитини, які супроводжуються переживаннями та підвищеною тривожністю і не завжди дитина самотужки може знайти вихід з цього стану. Тому, щоб діти змогли впоратись з своїми тривожними думками, їм потрібна підтримка та допомога не тільки батьків, а й психологів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених приділяли увагу вивченню тривожності. Калюжна Є. М. у своїй праці «Тривожність та її значення у виникненні інфантильного неврозу» описала значення феномену тривожності, Крайнюк В. М. займалась питанням тривожності у своїй праці «Психологія стресостійкості особистості». Американський невролог Алекс Корб описав способи та методи боротьби з тривожністю в своїй праці «У пастці депресії. Як подолати тривожність і радіти життю»

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. На даний час є велика кількість праць та досліджень, де вивчається психологічний стан школярів, але саме вивчення тривожності дітей в умовах повномасштабної війни ще до кінця не розкриті.

Виходячи з того, що уже вісім місяців на території нашої держави триває війна і майже кожна особистість має нестабільний психологічний стан, особливо це стосується дітей. Діти дуже чутливо реагують на різні фактори, що впливають на їх психосоціальні відчуття, і в силу свого розвитку можуть не до кінця розуміти, як подолати або зменшити свій негативний стан емоцій[1].

Для того щоб діти зростали психологічно стабільними особистостями, потрібно досліджувати прояви тривожності у школярів в умовах війни. Ці знання допоможуть при роботі з тривожними дітьми, а саме при виборі індивідуальних або групових методик психологічної допомоги.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України виникла складна соціально-політична ситуація, під час якої стає актуальною психологічна допомога та підтримка дітей, які переживають складні обставини війни на території нашої держави. Саме цей фактор вплинув на вибір теми нашого дослідження: «Психологічні прояви тривожності учнів середніх класів в умовах війни».

Об'єктом дослідження є тривожність школярів в умовах війни.

Предметом дослідження є особливості визначення та використання психологічних технік для зниження тривожності дітей в умовах війни.

Мета дослідження полягає у теоретичному вивченні та проведенні соціально-психологічних технік для визначення та зниження тривожності учнів в умовах війни. З допомогою цієї статті ми змогли показати, як можна визначити рівень тривожності у дітей за допомогою проєктивної методики «Неіснуюча тварина» та як цю тривожність знизити.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Проективна методика «Неіснуюча тварина» дала нам можливість визначити загальні особливості дитини. Допомогла зрозуміти внутрішній світ дитини, те як вона сприймає життєві події, як вони впливають на її психологічний стан, зокрема, на рівень тривожності.

За результатами дослідження та аналізу проективних малюнків, які малювали учні, було виявлено, що більшість дітей мають помірну тривожність – 63% , низька тривожність – 17%, діти , які відчувають високу тривожність – 20%. Це можна пов'язати з тим, що школярі також відчувають психологічну тривожність у зв'язку з воєнними подіями на території нашої держави.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За допомогою проективної методики «Неіснуюча тварина» ми змогли дослідити, як себе почувають школярі, чи відчувають тривожність під час навчання в умовах війни. Вони відображали риси свого внутрішнього світу та емоції у зашифрованому вигляді у формі образів та символів, які ми потім розшифровували.

Проведення цієї методики дало нам можливість також використовувати методи арттерапії для зниження рівня тривожності дітей.

Результатами цього дослідження можуть користуватись практичні психологи у своїй корекційній діяльності та у роботі з тривожністю дітей в умовах війни. На практиці доцільно буде використовувати арттерапевтичні методи, які сприятимуть зниженню рівня тривожності дітей в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Герило Г.М., Гніда Т.Б., Корнієнко І.О., Луценко Ю.А. ; заг. ред. Ю.А. Луценко. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів, 2018р.

159.923

ГУЛЯЄВА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППм-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Л. В. Міхеєва

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Швидкі темпи урбанізації, часті природні та техногенні катастрофи, соціальні та політичні зміни, захворювання, повномасштабна війна Росії проти України сприяють переважанню деструктивних проявів емоційної сфери соціуму, зокрема зростає їх рівень тривожності. Варто відмітити, що особливо стан емоційної напруженості

притаманний особам юнацького віку. Окрім того, вчені відмічають, що прояви тривожності також залежать і від гендерних особливостей особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психологічній науці є значна кількість досліджень, присвячених аналізу різних аспектів проблеми тривожності. Методологічні засади дослідження проблеми тривожності знайшли відображення в працях відомих вітчизняних психологів (Ю. Ханін, О. Захаров, Н. Левітов, О. Новікова, Б. Кочубей) та зарубіжних науковців (Е. Еріксон, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Фромм, А. Адлер, К. Юнг, Дж. Тейлор, Ч. Спілберг).

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що тривожність варто розглядати як індивідуальну психологічну особливість, що виявляється в схильності людини часто переживати сильну тривогу з незначних приводів. Більшість дослідників розглядають тривожність або як особистісне утворення, або як пов'язану зі слабкістю нервових процесів особливість темпераменту, або те й інше одночасно.

Юнацький вік, на думку психологів С. Томчука і М. Томчука, характеризується більшою диференційованістю емоційних станів, а також підвищеним самоконтролем і саморегуляцією. Науковці стверджують, що у цьому віці тривожність пов'язана з проявом власної некомпетентності, стурбованістю за власне майбутнє тощо. Піки тривожності вказують на ті потреби, задоволення яких найбільш важливо для емоційного благополуччя індивіда того чи іншого віку [2].

І. Геруш зі співавторами висловлюють думку про те, що під час навчання у закладі вищої освіти студенти знаходяться у постійному стані розумового і психоемоційного навантаження, що часто призводить до стресу та зростання рівня тривожності [1].

Приєднуємося до думки науковців, які зазначають, що до внутрішніх детермінантів формування та прояву тривожності відносять гендерні особливості особистості, які в юнацькому віці стають яскравіше окресленими. Як дівчата, так і хлопці мають розвинений у тій чи іншій мірі рівень тривожності, що, в свою чергу, ускладнює пізнавальну діяльність студентів, знижує інтелектуальну працездатність, дезорганізує діяльність включно до відмови від неї, викликає надмірну емоційну напругу, а в довгостроковій перспективі – сприяє формуванню в студентської молоді низької самооцінки.

З метою дослідження прояву тривожності в студентів-першокурсників з урахуванням гендерних особливостей було використано методика «Дослідження тривожності» Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна, що дозволила діагностувати диференційоване вимірювання тривожності як особистісної властивості людини (рівень особистісної тривожності), так і як стану (рівень ситуативної тривожності) у дівчат і юнаків. Дослідження здійснювалась на базі Хмельницького національного університету. До експерименту було залучено 88 студентів першого курсу, з них 45 дівчат та 43 хлопці віком від 16 до 18 років. Результати дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Розподіл респондентів за рівнем тривожності та біологічною статтю за методикою «Дослідження тривожності» Ч. Спілбергера, у %

Рівень тривожності	Особистісна тривожність		Ситуативна тривожність	
	Дівчата	Юнаки	Дівчата	Юнаки
Високий	75,4	30,5	66,7	40,9
Середній	22,5	58,7	32,1	45,5
Низький	2,1	10,5	1,2	13,6

Результати, наведені в таблиці 1 свідчать, що у дівчат переважає високий рівень як особистісної (75,4%), так і ситуативної тривожності (66,7%). Такі показники свідчать про схильність студенток сприймати загрозу своїй самооцінці, самоповазі та життєдіяльності у великому діапазоні ситуацій, кожна з яких може стати стресом і викликати виражену тривогу, що характеризується напруженістю, суб'єктивним дискомфортом, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю, вегетативним збудженням.

На відміну від дівчат, у юнаків переважає середній рівень особистісної тривожності (58,7%) та ситуативної тривожності (45,5%). Такі показники свідчать, що тривога має тенденцію проявлятися не часто і, зазвичай, виконує мобілізуючу функцію, тобто спонукає зібратися з думками та налаштуватися на вирішення проблемної ситуації якнайшвидше. Водночас, варто зазначити, що є достатньо високий відсоток хлопців з високим рівнем як ситуативної (40,9%), так і особистісної (30,5%) тривожності. Такі юнаки здатні бути емоційно гострішими і запальнішими в порівнянні з іншими та характеризуються запальним характером, роздратованістю, конфліктністю, неадекватним реагуванням.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Результати проведеного дослідження свідчать, що значна частина респондентів (і дівчат, і хлопців) демонструє високі показники як особистісної, так і ситуативної тривожності, що може бути зумовлено як загальною ситуацією, викликаною війною на території України, вимушено переміщеними особами, як в межах України, так і поза ними, сигналами тривоги, так і труднощами іншого характеру, наприклад, проблемами адаптації першокурсників тощо.

Список використаних джерел:

1. Геруш І., Дікал М., Білоус Т. Оцінка рівня тривожності іноземних студентів першого курсу медичного університету. *Наука і освіта*. 2018. № 1. С. 124-130.
2. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : [монографія]. Вінниця : КВНЗ «ВАНУ», 2018. 200 с.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Відповідальність особистості розглядається як системна якість, поліструктурне утворення психіки людини, яке спирається на Я-концепцію, сформовані морально-етичні цінності особистості, її світоглядну позицію, розвиток вольових якостей, стиль саморегуляції поведінки особистості та її емоційного стану, індивідуальні психологічні особливості та стан анатоμο-фізіологічних показників, соціальну орієнтацію тощо, з урахуванням факту неперервності розвитку особистості. Приділяючи увагу відповідальності як психічному явищу, в межах проведення емпіричного дослідження, ми розглянули її в єдності змістовних характеристик, які представлені когнітивною, мотиваційною складовою, та динамічних характеристик, які мають прояв у поведінці людини. Адже відповідальність особистості є багаторівневим, інтегральним, системним феноменом психіки, яке пояснюється з позиції цілісності власної структури, а не з ракурсу окремого компоненту, але, при цьому, важливо приділити увагу окремим якостям даного явища та їхнім зв'язкам. Також, необхідно враховувати унікальність кожної особистості і діапазон проявів в неї певної досліджуваної характеристики в структурі відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будучи інтегральною системною якістю, відповідальність вивчається «шляхом наукового аналізу тих систем, до яких належить людина, та закономірностям яких підпорядковується її поведінка та життя в цілому» [1, с. 79]. На думку таких вчених, як К. Муздибаєв, В. Ф. Сафін, Л. О. Косолапова, Б. Ф. Ломов та ін., «відповідальність варто розглядати не як суму різних компонентів і проявів, а як цілісне утворення, принципово нову якість особистості» [2, с. 18]. Проводячи системний аналіз відповідальності, за одиницю даного типу аналізу К. О. Абульханова-Славська прийняла «гарантування особистістю досягнення результату власними силами» [3, с. 118]. В межах системного підходу вчені розглядали структуру відповідальності у єдності мотиваційного, емоційного, когнітивного, аксіологічного, динамічного, регуляторного, результативного, змістовного компонентів, та зовнішньої (суб'єкт, об'єкт, інстанція відповідальності) і внутрішньої (морально-етичні норми поведінки особистості, інстанція відповідальності) підструктур. Важливим параметром формування відповідальності особистості є локус контролю. Таким чином, враховуючи різноманітність компонентів і показників, що укладають структуру відповідальності, продуктивним вважається положення про багатовимірну-функціональну організацію окремих якостей і актів поведінки людини.

Формулювання цілей статті. Одним із завдань в ході проведення нами констатувального експерименту було дослідження структури і структурних компонентів відповідальності особистості. На меті (однією з цілей дослідження) було здійснення багатовимірно-функціональної діагностики відповідальності особистості, з приділенням уваги функціональній єдності її компонентів та їх парціальним характеристикам. Для досягнення даної конкретної мети нами був використаний тестовий метод дослідження за методикою В. П. Прядеїна «Відповідальність» (ОТВ-70).

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. До участі в емпіричному дослідженні відповідальної поведінки особистості були запрошені люди вікового періоду дорослості від 22 до 60 років; стать – чоловіча і жіноча. Вони є представниками сфери професій «людина-людина». На одному з етапів констатувального експерименту нами була застосована методика В. П. Прядеїна «Відповідальність» (ОТВ-70), яка дозволила провести багатовимірно-функціональну діагностику відповідальності особистості. Аналіз результатів за вказаною вище методикою дозволив нам розглянути структурні компоненти відповідальності та їх парціальні характеристики. Всього компонентів налічується шість, кожен з яких представлений двома показниками:

- 1) динамічний – ергічність, аергічність;
- 2) емоційний – стеничність, астеничність;
- 3) регуляторний – інтернальність, екстернальність;
- 4) мотиваційний – соціоцентричність, егоцентричність;
- 5) когнітивний – осмисленість, поінформованість;
- 6) результативний – предметність, суб'єктність.

Динамічний, емоційний, регуляторний компоненти умовно згруповані за індивідуальними (операційними) характеристиками, які знаходяться в залежності від внутрішніх, природних умов. Мотиваційний, когнітивний, результативний компоненти умовно згруповані за особистісними (змістовними) характеристиками, які мають залежність від соціального оточення і в більшій мірі піддані змінам, ніж індивідні.

Як показано на рис.1 у відсотковому співвідношенні, індивідні характеристики вказують на значущість динамічного, емоційного, регуляторного компонентів в структурі відповідальності особистості, що, в свою чергу, указує на залежність відповідальної поведінки особистості від активності чи пасивності суб'єкта, його емоційного стану, завадостійкості, саморегуляції поведінки, локусу контролю тощо. Особистісні характеристики демонструють ступінь здатності суб'єкта бути сумлінним, самовідданим, продуктивним в процесі реалізації відповідального вчинку; презентують ступінь прагнення індивіда до розвитку, саморозвитку, самореалізації.

Підрахувавши значення всіх окремих характеристик відповідальності, за даною методикою нами був виведений сумарний показник відповідальності особистості, і проведений двовибірковий t-тест критерія Стьюдента з однаковими дисперсіями, задля статистичного з'ясування наявності чи відсутності

розбіжностей даного показника у представників чоловічої і жіночої статі у віковому періоді дорослості. Істотних розбіжностей не виявлено.

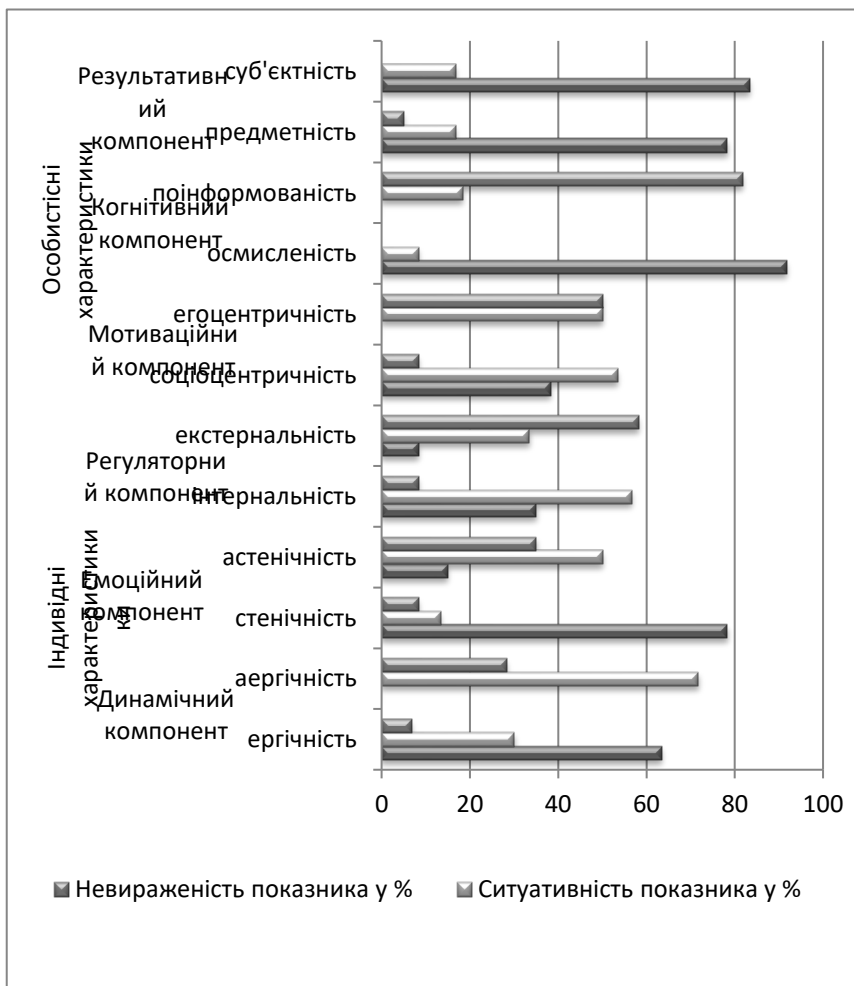

Рис. 1. Розподіл результатів багатовимірної-функціонального аналізу відповідальності за методикою В. П. Прядеїна «Відповідальність» (N =60)

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналізуючи результати емпіричного дослідження структурних компонентів відповідальності особистості дорослої людини, нами з'ясовано, що зазначені вище компоненти тісно пов'язані один з одним, вони синкретичні, синергічні, каузальні та корелюють між собою, демонструють функціональну

єдність. Відзначаються стійкістю і стабільністю проявів у особистості зі сформованими морально-етичними цінностями, Я-концепцією, світоглядною позицією, саморегуляцією поведінки і афектів, з урахуванням факту неперервності розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – С. 78 – 91.
2. Прядеин В. П. Ответственность как системное качество личности: Учеб. пособие / Урал, гос. пед. ун-т., Екатеринбург, 2001. – С. 14 – 25.
3. Абульханова-Славская К. А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности / Активность и развитие личности. – М.: Наука, 1989. – С. – 110 – 134.

УДК 159.9.07

ДАЦЮК-ПОЛІЩУК Ю.
здобувачка вищої освіти групи ПКО 2021,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – канд. пед.наук, Т.Д. Каменщук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останніми роками наукові дослідження висвітлюють тривожну тенденцію збільшення кількості дітей з розладами фізичного та психічного здоров'я, зумовленими біологічними, екологічними, соціально-психологічними та іншими факторами, а також їх сукупністю. Значну частину серед цих дітей займають діти із затримкою психічного розвитку (далі – ЗПР), яких на фоні загального погіршення дитячого здоров'я стає дедалі більше. Проблема навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗПР є актуальною для вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням цієї проблеми займалися такі науковці як: Т.Ю. Андрущенко, А. М. Богуш, Л.С. Вавіна, Т. Д. Ілляшенко, А. Г. Обухівська, Т. В. Сак та ін. Вчені зробили висновок, що пізнавальна сфера дітей із ЗПР характеризується визначеними особливостями, які варто враховувати в навчальній діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах інклюзивного навчання своєчасний системний цілеспрямований корекційно-розвитковий вплив на пізнавальну сферу дітей старшого дошкільного віку із ЗПР дозволить підвищити рівень сформованості в них пізнавальних процесів та покращити соціальну адаптацію.

Формулювання цілей статті. Охарактеризувати особливості пізнавальної діяльності старших дошкільників із ЗПР.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Одним з найпоширеніших порушень, які зустрічаються у дитячому віці – є затримка психічного розвитку. Ці порушення характеризують проміжним станом між порушенням та нормою в онтогенезі, під час якого проявляються незначні розлади в інтелектуальній, емоційно-вольовій сфері. Також знижується як навчально-пізнавальна діяльність, так і соціальна адаптація в загальному. Цей стан класифікується як порушення темпу психічного розвитку, відстають від прийнятих психологічних норм даного віку окремі психічні функції, такі як пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера. Першочерговою проблемою таких дітей є їх труднощі у життєдіяльності в сформованій системі суспільних відносин. У дітей низький рівень адаптаційних та інтеграційних навичок [1, с.128].

Затримка психічного розвитку у дітей проявляється в уповільненому темпі розвитку, що виражається у недостатності загального запасу знань, незрілості мислення, переважанні ігрових інтересів, швидким перенасиченням інтелектуальною діяльністю [7, с. 110].

Ці особливості негативно впливають на загальний розвиток дітей на різних вікових етапах. Недостатність регуляційних процесів, що забезпечують ініціювання, програмування, контроль діяльності негативно відображаються на формуванні вмінь та навичок у різних видах діяльності; парціальна недостатність окремих коркових функцій – гнозису, праксису, мовлення, ускладнює процес засвоєння знань, зниження фізичного і психічного тону [3, с.7].

Для дошкільників із ЗПР властивий нерівномірний розвиток психічних і фізичних процесів. Цим дітям притаманні імпульсивність, гіперактивність, чи, навпаки, повільність, загальмованість, які негативно впливають на пам'ять та пізнавальну діяльність [5, с.137].

Формування образів навколишнього світу здійснюється на основі здатності відчувати окремі прості властивості предметів і явищ. Усі відомості про навколишній світ і про себе самого людина отримує у формі зорових, слухових, рухових, шкірних, смакових, нюхових відчуттів і сприймань. Яких-небудь первинних порушень на рівні органів чуття у цих дітей не виявляється [6].

Проте сприймання не зводиться до суми окремих відчуттів: формування цілісного образу предметів – результат складної взаємодії відчуттів (часто відчуттів, що відносяться до декількох органів чуття) і вже наявних в корі головного мозку слідів минулих сприймань. Саме ця взаємодія і виявляється порушенням у дітей.

Розвиток сприймання включає два взаємозв'язані аспекти (Л. А. Венгер): формування і вдосконалення уявлень про різновиди властивостей предметів, що виконують функцію сенсорних еталонів.

Істотним недоліком сприймання у цих дітей є значне уповільнення процесу переробки інформації, що поступає через органи чуття. В умовах короткочасного сприймання тих або інших об'єктів або явищ багато деталей

залишаються «неохопленими», як би невидимими. Діти сприймають за певний час менший об'єм матеріалу, чим їхні однолітки з нормою розвитку [4, с.30].

У таких дітей відсутня цілеспрямованість, планомірність в обстеженні об'єкту, який би канал сприймання вони не використали. Пошукові дії характеризуються хаотичністю, імпульсивністю. При виконанні завдань на аналіз об'єктів діти дають результат, що відрізняється меншою повнотою і недостатньою точністю, опущенням дрібних деталей, однобічністю [2, с. 140].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Діти старшого дошкільного віку із ЗПР мають особливості функціонування інтелектуальної та емоційно-вольової сфери. При ЗПР основні порушення інтелектуального рівня розвитку дітей проявляються у недостатньому розвитку пізнавальних процесів. Численні психологічні дослідження стану пізнавальних процесів у дітей із ЗПР виявили, що основна властивість, необхідна для повноцінного психічного розвитку у них збережена. Такою є здатність до узагальнення як основи вищих форм мислення. Більш чи менш виражених розладів займають окремі психічні функції: увага, пам'ять, сенсорно-моторні процеси, а також динаміка психічних процесів, працездатність, емоційно-вольова регуляція діяльності, що зрештою, й перешкоджає розвитку вищих форм пізнавальної діяльності. При цьому, за умови своєчасної корекції вона може досягнути такого рівня компенсації, який забезпечує повноцінну соціально-трудова адаптацію особистості дітей.

Список використаних джерел:

1. Бастун Н. А., Ілляшенко Т.Д., Сак Т.В. Діти з затримкою психічного розвитку та їх навчання. Навч. посібник для педагогів і шкільних психологів / . - К.: ІЗМН, 1997. – 128 с.
2. Борщевська Л.В., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г., Стадненко Н.М. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників/ - К., 1998. – 139-143 с.
3. Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.М., Обухівська А.Г. - Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів/ - К-П., 2006. – 5-10 с.
4. Ілляшенко Т.Д. Чому їм важко вчитися? Методичний посібник присвячений питанням психолого-педагогічної допомоги школярам із труднощами у навчанні. – К.: Вид-о Початкова школа, 2003. – 128 с.
5. Каменшук Т. Д. Теоретичні засади вивчення корекційно-розвивальної допомоги дітям з порушеннями інтелектуального розвитку. Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5–6 лютого 2021 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. 184 с. С. 136–138.
6. Каменшук Т.Д. Особливості психологічної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями з внутрішньо переміщених сімей. Міжнародна науково-практична конференція «Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та

перспективи» Західноукраїнський національний університет, 02-03.06.2022.

7. Сергєєнкова О.П., Синявський В.В. за ред. Побірченко Н.А. Психологічний словник /- К.,2007. – 110 с.

УДК 159.9.07

РИМАРЬ Н.

здобувач вищої освіти групи ПКО 2021-д,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – канд. пед. наук Т.Д. Каменшук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОВЕДІНКОВИХ РОЗЛАДІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема поведінкових розладів підлітків активно досліджується педагогами, психологами. Поведінкові розлади у підлітків не випадковий процес, а результат впливу, комбінації різноманітних факторів: соціальних, психологічних. Значне занепокоєння батьків, психологів, учителів викликає високий відсоток підлітків, які переживають нервові зриви, систематично відчувають занепокоєння, хвилювання з будь-якого приводу, легко засмучуються, роздратовуються, експресивно агресують, здійснюють імпульсивні вчинки, не слухаються, швидко втомлюються, – всі ці прояви підсилюються в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів, педагогів висвітлюються різні форми порушення поведінки підлітків, наведенні та обґрунтовані чисельні класифікації, підкреслюється роль школи та сімейного виховання у формуванні адекватних форм поведінки. Теоретичні аспекти проблеми поведінкових розладів особистості представлені у працях Б.В. Михайлова, Л.М. Руденко, М.В. Рябова, С.І. Табачнікова, S.L. Abby, E. Littman, W. Matthys, F. Rottnek, H.R. Searight тощо.

Фахівці вказують на перспективність психолого-педагогічного спрямування досліджень, оскільки це дозволяє аналізувати, враховувати комплекс психологічних та соціальних факторів. Етіологія поведінкових розладів представлена у працях Є.І. Гури, Б.Т. Дем'яненко, Я.К. Малик, Ю.Ю. Мухіної, М.А. Слишко, І.Ю. Ужченко, Т. Achenbach, К.А. Dodge, G.S. Pettit тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Незважаючи на значний інтерес до даної проблеми наразі існує незначна кількість робіт щодо висвітлення особливостей прояву поведінкових розладів у підлітковому віці, а особливо їх загострення у воєнний час.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості прояву поведінкових розладів у підлітковому віці. Закцентувати увагу на проявах поведінкових порушень, які погіршують навчальну успішність підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням одержаних результатів. Згідно вітчизняної психологічної науки підлітковий вік припадає на 10-15 років і у психологічній літературі порівнюється з кризовим періодом розвитку особистості. Фізичні, емоційні та соціальні зміни серйозно впливають на підлітків, підсилюючи їхню психологічну вразливість. У них існує підвищена потреба в емоційній насиченості життя. Цю потребу підлітки задовольняють кожен як зможе, зокрема, й у ризикованих формах поведінки, що детермінують певні емоції; переважанні емоцій над інтелектуальною діяльністю, що проявляється у неадекватності прояву емоцій, вибуховості тощо [1]. Наслідками такої поведінки можуть стати поведінкові розлади, проблеми зі здоров'ям та інші негативні прояви.

До розладів поведінки не належать сварки та пустоші, які трактуються American Psychiatric Association як стійкі порушення, які повторюються, тривають щонайменше півроку, виявляються в неповазі прав інших людей, в порушеннях для конкретного віку соціальних норм та правил [4]. Згідно класифікації МКХ-10 для дитячого і підліткового віку характерні розлади, основними із яких є: власне «розлади поведінки», соціалізований розлад поведінки змішані розлади поведінки і емоцій [3].

Фахівці констатують, що найпоширенішою поведінковою реакцією у підлітків є опозиційно-зухвалий розлад, який проявляється ворожою, непокірною поведінкою підлітка, характеризується низьким порогом фрустраційної толерантності. Цей розлад може поєднуватися з низкою інших розладів, зокрема, тривожністю та депресивними розладами у дівчат, натомість у хлопців проявляється більше фізичної агресії, вони можуть демонструвати акти насильства. У підлітків емоційні та поведінкові проблеми взаємопов'язані між собою. Зазвичай поведінкові виступають на перший план та скривають емоційні проблеми. Учені називають наступні прояви емоційних проблем у підлітків, а саме: агресія, тривога, страх, депресія [2].

Ми припускаємо, що стреси, неконструктивні стосунки з однолітками, негативний психологічний клімат у сім'ї негативно впливає на емоційний розвиток підлітка і можуть стати причиною появи поведінкових розладів, які найчастіше проявляються в агресії, тривозі, конфліктності, депресії.

Висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Здоровий емоційний розвиток підлітка передбачає здатність до самоконтролю. Систематичне надмірне вираження реакції на провокуючий фактор може свідчити про емоційні та поведінкові проблеми, які з часом можуть перерости у систематичні, способи реагування, тобто поведінкові розлади.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці діагностичної програми, яка дасть змогу виявити підлітків у яких є поведінкові розлади.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко Б.Т. Особливості формування емоційних та поведінкових порушень у підлітків / Б.Т. Дем'яненко, М.А. Слишко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Спеціальна психологія. – 2018. – Випуск 35. – С. 106-111.

2. Дем'яненко Б.Т. Клініко-психологічні особливості та психологічна корекція емоційних та поведінкових порушень у підлітків з акцентуаціями характеру / Б.Т. Дем'яненко, М.А. Слишко, Ю.Ю. Мухіна // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць. – 2018. – Випуск №11. Режим доступу: <http://surl.li/dqgrp>.

3. Критерії діагностики і психотерапії розладів психіки та поведінки [Електронний ресурс] / Під ред. Б.В. Михайлова, С.І. Табачнікова. Харків. 2003. Режим доступу: <http://www.psychiatry.ua/books/criteria/paper10.htm>.

4. American Psychiatric Association : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders / American Psychiatric Association. 5'th ed. Washington, DC, USA, – 2013. – 991 p.

УДК 159.9

СЕВЕРИН К.

заступник директора з навчально-виховної роботи
Степанівського ліцею Степанівської селищної ради
Степанівка Сумський район Сумська область

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Вплив емоційної сфери на становлення й розвиток особистості в процесі навчання є розвинена дитина із сталим психоемоційним розвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні психологи Г. М. Бреслава, О. В. Запорожець, Я. З. Неверович, О. І. Кульчицької, Е. Л. Носенко, А. Е. Ольшаннікової, Е. Д. Хомської, О. Л. Яковлевої та інших проводили ряд досліджень, що спрямовані на виявлення певних закономірностей становлення емоційної сфери.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити особливості психоемоційного розвитку особистості в процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Процеси комунікації в сучасному суспільстві характеризуються високим рівнем психоемоційного супроводження. Емоції дітей – безпосередні та спонтанні. З наукової точки зору, емоції – це фізіологічна реакція організму на події, людей, тобто все, що оточує людину. Слід зазначити, емоційний розвиток – складне завдання, яке починається в дитинстві і продовжується все доросле життя.

На переконання деяких учених (В. А. Ганзен, Є. П. Іл'їн, В. Л. Юрченко), психічні стани мають ієрархічну структуру, змінний характер, а за складом – певний ступінь узагальнення [4], проте М. В. Савчин розглядає психологічне здоров'я – родове поняття по відношенню до психоемоційного здоров'я – як «відносно стійкий стан особистості» [3, 236-238].

Психоемоційне здоров'я, постаючи особистісною властивістю, має вплив і сфери психічних станів, котрі через взаємозв'язок компонентів психіки, з одного боку, можуть перетворюватися на властивість особистості, з іншого – остання може зумовити виникнення психічних станів. На розвиток індивідуальних відмінностей впливають різні види діяльності. Специфіка тієї чи іншої діяльності, її відповідність індивідуальним відмінностям дитини, її інтересам та потребам, дає можливість максимально розгорнутися потенційним можливостям малюка, активізувати його власні ресурси, виробити індивідуальний стиль діяльності, систематизувати уявлення про зовнішній світ, удосконалити вміння та навички, створити та втілити в конкретний продукт свій творчий задум.

Емоційна зрілість особистості правомірно розглядати як критерій «здорового її розвитку», адже дуже важливо знайти заняття, що не дозволяє замкнутися у своєму світі і піти в глибини самоаналізу та самокопання. Проте це часто супроводжується помітними змінами поведінки та характеру, але направляти всі дії підлітка за допомогою професійних освітян — оптимальний вихід із складної, але неминучої ситуації.

Говорячи про емоційний розвиток, ми маємо на увазі вивчення дитиною власних емоцій, розуміння нею причин і механізму дії, розпізнавання власних почуттів та почуттів інших людей, пошук ефективних способів управління емоціями. Емоційна сфера підлітків дуже суттєво впливає на мотивацію їх поведінки та волюву регуляцію. В даному віковому періоді зміцнюється сила волі, зростає самовладання, розвиваються самостійність та наполегливість у випадку позитивної мотивації. Але через неправильне розуміння частиною підлітків сили волі, вони схильні до впертості, негативізму, нерозумних перевірок власного самовладання.

Важливими показниками емоційно-вольового розвитку найчастіше називають певний ступінь довільності психічних процесів, спроможність долати посильні труднощі, навички самостійності, організованості, досить швидкий темп роботи, що вимагає зібраності, зосередженості, опанування основними правилами поведінки в реальних навчальних та інших життєвих ситуаціях, уміння правильно реагувати на оцінку виконаного завдання, а також самостійно оцінювати свою роботу, наявну мету та реальність її досягнення.

У ранньому віці емоції більш виражені - це пов'язане з тим, що дитина не вміє керувати своїми переживаннями і емоції починають керувати його поведінкою. Однак у процесі навчання змінюються також зміст, структура й механізми ідеального відображення дитиною навколишньої дійсності, розвивається її мислительна діяльність, поступово формуються поняття, виробляється вміння аналізувати та впроваджувати у життя, тим самим емоції допомагають розкрити внутрішній світ людини, впливають на її вчинки, відіграють роль регуляторів людського спілкування. У галузі психолого-педагогічного знання, проблема емоційного розвитку особистості дитини займає важливе місце і є однією з найбільш дискусійних.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, психологічне здоров'я доцільно розуміти як здатність особистості володіти власною емоційною сферою, набуття нею

природного характеру поведінки, де немає місця неврівноваженій психічній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. – К., 1976. – Розділи III, IV.
2. Заброцький М. Основи вікової психології. – Тернопіль, 2003.
3. Гриньова О. М. Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку: дис....-ра психол. наук: 19.00.07. – Київ: НДУ ім. М. Драгоманова. 2018. 236-238 с
4. Зарицька В. В. Усвідомлення власних емоцій як чинник розумної поведінки / Розвиток особистості у сучасному освітньому просторі: монографія / за ред. В.В. Зарицької. – Херсон: Вид. Дім «Гельвентика». 2019. С. 6 – 16.
5. Рождественський Ю. Т. Психологія в Україні XVII – початку XIX ст. (спроба реконструкції та систематизації академічної спадщини) : монографія / Юрій Тихонович Рождественський. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 252 с.

УДК 159.9

ФЕДОРУК Л.

здобувачка вищої освіти групи ПКО,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. І. Є. Зозуля

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема покращення умов та вироблення ефективних технологій соціалізації дітей із особливими потребами останнім часом набуває особливої актуальності. Процес особистісного формування дітей із особливими потребами ускладнений одним або кількома несприятливими чинниками біологічного, соціального, психологічного та педагогічного характеру, які поглиблюють проблему соціально-культурної дезадаптації дитини дітей із особливими потребами, перешкоджають засвоєнню основного репертуару соціальних ролей, що є важливою умовою та базовим критерієм соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних моделей та практичного досвіду соціалізації дітей із особливими потребами був представлений Н. А. Москвичовою. Педагогічні, психологічні та соціальні проблеми соціалізації дітей із особливими потребами як ключової складової реабілітації розглядалися в роботах Е. М. Александрової, В. Л. Багрицького, С. А. Белічевої, Н. Б. Берхіна, Л. С. Волкової, Л. М. Кобрині, Р. І.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Не менш важливим чинником актуальності теми

дослідження є слабка теоретична розробленість зазначеного аспекту проблеми. Як доводить практика, методи традиційної психології, що сформовані на іншій методологічній базі й апробовані на соціальних групах у нормативних умовах, не здатні повністю вирішити проблему подолання наслідків переживання тривожних станів дитиною з обмеженими можливостями.

Формулювання цілей статті. Визначення ефективності технології подолання наслідків тривожних станів у дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Тривожність – індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами, **фрустрацією**. Важливо, що мова йде про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека. Такими ситуаціями можуть бути: деякі конфлікти, порівняння людиною себе з тими, хто має певну перевагу, змагання з такими людьми [2].

Передумовою розвитку підвищеного рівня тривожності є висока чутливість (сенситивність) нервової системи, а це не обов'язково виявляється в кожній людині. У структурі особистості дитини молодшого шкільного віку із особливими потребами рівні розвитку пізнавальних здібностей представлені як залежні від ступеня зрілості відповідних функціональних систем, що визначається за ступенем включеності функціональних, операційних і регулюючих механізмів.

На першому рівні протікання психічного процесу забезпечується лише функціональними механізмами, воно не пов'язане з іншими процесами і діяльністю, і, отже, його ефективність невисока. На другому рівні підключаються довільна увага і пізнавальна діяльність, тобто, психічні процеси стають більш опосередкованими, але переважну роль відіграють зовнішні засоби. На третьому рівні пізнавальна діяльність набуває інтегрованого характеру розвиваються регулюючі механізми у вигляді внутрішнього контролю, що програмують і контролюючі дії, і т. ін. У тісному зв'язку з розвитком моторики в процесі онтогенезу дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами необхідно розглядати найважливіші психологічні проблеми формування дитини в цілому: мотивації, інтелекту, оволодіння новими видами поведінки та саморегуляції [2].

Тривожність дитини дошкільного віку характеризується складною будовою і зачіпає фізіологічний, філософський і психологічний рівні життєдіяльності дошкільника. У зв'язку з цим найбільш доцільно розглядати її як цілісне, системне, інтегроване явище з урахуванням перехідного стану і його динаміки. Водночас можна констатувати той факт, що значної інтеграції в теорії та дослідницькій стратегії вивчення тривожності на сьогоднішній день не спостерігається. Основною причиною цього є структурна складність самого стану тривожності та множинність назв її компонентів. Кожна наукова дисципліна, у свою чергу, прагне врахувати ті аспекти, які впливають з її теоретичних побудов. Разом з тим число наукових праць, присвячених вивченню тривожності, неухильно зростає, а рішення проблем тривожності дитини дошкільного віку з

комплексних позицій належить до гострих і значущих завдань сучасної психології. У зв'язку з цим особливого значення набуває проведення системних міждисциплінарних досліджень, що дозволяють проаналізувати процес виникнення і закріплення тривожності як результату складної взаємодії різнорівневих чинників: філософських, фізіологічних, психофізіологічних, особистісних, соціальних тощо [2]

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість, що полягає в підвищеній схильності випробовувати неспокій в різних життєвих ситуаціях. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку з особливостями розвитку характеризується порушенням формування рухової, емоційно-вольової сфер особистісної, її пізнавальної діяльності. Перед фахівцями, які працюють із цими дітьми, постає важливе завдання профілактики і корекції цих порушень.

Проблема подолання тривожних станів у дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами постає дуже актуальною та потребує обов'язкового введення дієвої системи корекційної роботи. Для дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами технологія соціально-психологічної реабілітації – один з основних шляхів подолання тривожних станів, активного включення в життя суспільства, оскільки в ній обґрунтовані структурні компоненти соціалізації дітей молодшого шкільного віку із особливими потребами. Логіка представленої технології забезпечує досягнення кінцевої мети.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук, праць. / За заг. ред. П.М. Таланчука, Г.Ф. Нікуліної. Київ: Університет «Україна», 2016. Вип. I (3). 574с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. К.: Центр навчальної л-ри, 2006. 272 с.
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Київ: Центр навч. літератури, 2005. 624 с.

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МОЛОДИ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

УДК 159.9

БЕЗВЕРШКО М.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ПП-19-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – д-р філософ. з галузі знань «Психологія» Д.Є. Карпова

1

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МОЛОДДЮ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Як свідчить практика, у віці ранньої дорослості особистість включається в усі види соціальної активності, і з часом доросла людина відходить від батьківської сім'ї, обирає супутника життя, приймає рішення про шлюб та задумується про створення своєї сім'ї. У процесі вибору шлюбного партнера відіграють роль багато різних чинників, дослідження яких стає актуальним саме сьогодні, коли кількість розлучень перебуває на високому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш відомих теорій можна назвати теоретичну модель співвідношення процесів міжособистісного сприйняття й динаміки дошлюбних стосунків М. Абалакіної [5]; варто зазначити поетапний розвиток стосунків між чоловіком та жінкою Т. Василець [5]; механізми вибору шлюбного партнера В. Радчук [4]; процес вибору шлюбного партнера досліджували Л. Помиткіна, Г. Семехіна [2; 3].

Метою статті є висвітлення психологічних теорій вибору шлюбного партнера у сучасній молоді.

Виклади основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Існує велика кількість теорій вибору шлюбного партнера, які представлені переважно західними авторами. Більшість із них описують послідовність етапів або стадій розвитку стосунків із майбутнім шлюбним партнером. Найбільш структурованою та розробленою теорією вибору шлюбного партнера є концепція Бернарда Мурстейна «Стимул-Цінність-Роль» [5], яка оснований на припущенні про те, що взаємини молодих людей протягом передшлюбного періоду проходять три послідовні стадії:

– перша стадія (стимульна) – полягає у виокремленні однієї людини з великої кількості інших, тобто відбувається вибір партнера, виникає симпатія. Критеріями вибору на даній стадії виступають зовнішні дані, соціальний статус, особливості самопрезентації людини, деякі його психологічні якості. Також на стимульній стадії відбувається оцінка власних якостей, що можуть зацікавити іншу людину;

– друга стадія (ціннісна) – припускає обговорення партнерами цінностей, переконань, світоглядних позицій один одного. Симпатія, що виникає на

стимульній стадії, змінюється в тому разі, якщо досягається єдність поглядів на життя та позиції щодо питань шлюбу, розподілу як чоловічих, так і жіночих обов'язків у сім'ї, виховання дітей тощо. В іншому разі, за розбіжності подібних позицій, пара розпадається;

– третя стадія (рольова) – на даній стадії пари проходить перевірку відповідності рольової поведінки партнерів за їх активної взаємодії один з одним, тобто на практиці, а саме в побуті. Однак на передшлюбному етапі відносин спроможність партнера виконувати бажану роль перевіряється найчастіше лише завдяки вербальному вираженню його ставлення до цього предмета. Як зазначав К. Коч [5], використовуючи поняття соціальної ролі для пояснення вибору шлюбного партнера, припустив, що партнери обирають один одного на основі згоди під час виконання ролей у процесі залицяння.

Вітчизняна психологиня А. Крайлюк [1] розглядала типологію співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера. У своїй роботі вона представила емпіричні результати вивчення цих особливостей у чоловіків і жінок. Вченій вдалося виділити гендерні типи співвідношення настанов батьків та вибору шлюбного партнера, зокрема у жінок: перший тип (здоровий, гармонійний), котрому властивий досвід здорових відносин у батьківській родині, які жінка прагне відтворити у власному шлюбі; другий тип (директивність–поступливість), ці жінки зростали у конфліктних; сім'ях, де нормальним було вираження агресії і жінка займає директивну позицію, а чоловік приймаючу; третій тип (контролюючий), представниці цього типу виховувалися в контролюючому сімейному середовищі, де були правила та взаємоконтроль; четвертий тип (дистантний), батьківська родина характеризується конфліктом, нормальним є відкритий прояв агресії та самостійність партнерів; п'ятий тип (холодний досягальницький), жінка виховувалася в родині, де була орієнтація на досягнення, не було організації, планів та обов'язків; шостий тип (ворожий, дистантний, контролюючий), за якого ставлення обох батьків характеризувалось ворожістю й підозрілістю щодо жінки.

Що стосується чоловіків, то А. Крайлюк [1] виокремила такі п'ять типів співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера: перший тип (директивний) – характеризується тим, що чоловік зростав у контролюючій родині, де були ригідні сімейні правила; другий тип, позначений як здоровий і гармонійний, характеризується тим, що чоловік виховувався в згуртованому сімейному кліматі; третій тип з підґрунтям автономії-директивності виявляється у досвіді виховання чоловіка в сім'ї, де були відсутні орієнтації на інтелектуально-культурне життя, на активний відпочинок; четвертий тип, за назвою покинуто-альтруїстичний, має такі ознаки: у батьківській родині були важливими морально-етичні аспекти, проте не було організованості і контролю; п'ятий тип – соціального схвалення – характеризується міцністю стосунків і задоволеністю шлюбним партнером.

Зважаючи на результати вивчення наукової літератури [2, 3, 4] вчені виділяють різні критерії, водночас всі автори одностайно називають певний їх набір, а саме: взаємне кохання (прихильність), емоційна стійкість, лагідний характер, особистісна зрілість, надійність.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За результатами дослідження з'ясовано, що основними психологічними особливостями вибору молоддю шлюбного партнера є: узгодженість поглядів партнерів щодо основних соціально-психологічних напрямів побудови сім'ї, оскільки результатом взаємного вибору стає злагода та сімейне щастя; актуалізованість емоційних психологічних механізмів, які забезпечують процес прийняття стратегічного життєвого рішення щодо вибору шлюбного партнера.

Список використаних джерел:

1. Крайлюк А. І. Типологія співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера в жінок і чоловіків. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2016. Вип. 1(1). С. 140-145.
2. Помиткіна Л. В. Психологічні особливості прийняття студентами стратегічного життєвого рішення щодо вибору супутника життя. Наука і освіта. Вип. № 9. 2012. С. 174-178
3. Семеніхіна Г. В. Соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера і вступу молоді у подружнє життя. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2011. Вип. 27. С. 88-97.
4. Радчук В. М. Механізми вибору шлюбного партнера. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014. Вип. 2. С. 232–239.
5. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.

УДК 159.9:378.14

ГАЙДУК О.

здобувач вищої освіти ПВШ-2021д,

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Наук. кер. – д-р пед. н., професор, завідувач кафедри Т.Р. Браніцька

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ОСНОВНІ ПРИЧИНИ

Постановка проблеми в загальному вигляді.. В роботі розглянуті психологічні особливості виникнення та розвитку сімейних конфліктів. Продемонстровано важливість вивчення причин виникнення сімейних конфліктів для підвищення ефективності подальшої корекції поведінки подружжя що сприятиме зниженню рівня конфліктності в цілому.

Сім'я є основним суспільним інститутом. Особливості подружніх відносин є предметом аналізу психологічних, соціологічних досліджень десятиріччями. Значна частина сучасних психологічних досліджень спрямована на виявлення сімейних протиріч, що зумовлюють дисгармонію.

Тривалість та кількість сімейних конфліктів є важливим показником стабільності шлюбу.

Отже вивчення стосунків між подружжям допомагає визначити сфери, на які варто звернути увагу при роботі психолога з подружніми парами що перебувають у конфлікті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конфлікт як поняття охоплює широкий спектр явищ та висвітлюється в науковій літературі з психології, соціології, конфліктології (Г. Андреева, Гришина, Л. Ємельяненко, М. Пірен, В.Шейнов). Теоретико-методологічні засади розвитку конфліктологічної культури, зміст, методи та умови подолання, складові конфліктологічної компетентності особистості, профілактики міжособистісних протиріч знаходимо у працях О. Бандурки, Т. Браніцької, А. Деркач, Є. Нечепоренко, Л.Петровської, Н.Підбуцької, Н.Самсонової, В.Шадрікової, та інших дослідників. Функції конфліктів досить глибоко проаналізовано в працях Н. Гришиної, М.Томчука, Є.Потапчука, Т. Титаренка та багатьох ін. Особливу групу становлять дослідження причин конфлікту, конфліктних стосунків та способів їх корекції (Н.Малярова, Т. Мішина, В. Сисенко, та ін.).

Мета наукової статті полягає у розкритті змісту «сімейний конфлікт» та аналізу його основних причин розвитку .

Завдання статті:

1. Розкрити зміст поняття «сімейний конфлікт».
2. Виявити основні причини конфлікту та проаналізувати їх вплив на розвиток сімейних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У психології під конфліктом розуміється зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, думок, позицій, поглядів суб'єктів взаємодії. Відповідно, сутністю сімейного конфлікту є зіткнення суперечливих позицій членів сім'ї. Подружжя постійно перебуває в процесі розвитку, в результаті виникають різні непередбачені ситуації, і відповідно членам сім'ї потрібно якимось чином реагувати на ці зміни. На поведінку членів сім'ї впливають темперамент та характер кожного з її членів. І не дивно, що в кожній сім'ї між її членами виникають різного роду протиріччя та сутички. В кожній сім'ї, є етапи на яких відбуваються важливі зміни, що здатні викликати конфліктні ситуації. Унікальність сімейних відносин зумовлює причини виникнення конфліктів у сім'ї.

Основними причинами сімейного конфлікту є:

1. Психофізіологічний конфлікт (сексуальна або психологічна несумісність; алкоголь, вживання наркотиків тощо).
2. Особистісний конфлікт (прагнення бути головним; відсутність доброти, турботи; невідповідність інтересів і потреб, особистісні негативні риси характеру).
3. Сімейні конфлікти (стратегії виховання дітей; втручання родичів у стосунки).
4. Етичні та психологічні конфлікти (неповага до почуття гідності партнера; зради; фізичні образи).

5. Матеріальні сімейні конфлікти (фінансові вимоги; відсутність власного житла або предметів першої необхідності).

З метою профілактики та конструктивного розв'язання конфліктів ефективним є проведення просвітницької роботи з сім'ями, спрямованої на поширення та популяризацію конфліктологічних знань, формування конфліктологічної компетентності, а також на підвищення загальної конфліктологічної культури.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, можна зробити висновки, що безконфліктних сімей майже не існує. Сімейний конфлікт відрізняється від інших тим, що сторонами конфлікту є близькі люди, що живуть спільним життям, мають єдиний бюджет та разом виховують дітей. Такі конфлікти, можуть викликати напружені емоційні стани та потребують активного вирішення, задля збереження сім'ї.

Подальші дослідження полягають у розробленні системи заходів спрямованих на корекцію поведінки подружжя та сприятимуть зниженню рівня конфліктності в цілому.

Список використаних джерел:

1. Браніцька Т.Р. Модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій / Т.Р.Браніцька // Педагогічні науки.– 2016. - №137. – С. 90-94.
2. Ложкін Г.В. Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика / Ложкін Г.В. Пов'якель Н.І. // Харків: ТОВ «Видавничий дім «Професіонал». – 2006. – С. 153-206.

УДК: 159.923.2

МАГДИЧ О.,
здобувачка вищої освіти групи ПВШ-2021д,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. М. І. Томчук

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ ФЕНОМЕНА ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗЬКОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Феномени емоційної близькості, інтимності є фундаментальними поняттями, що наразі активно використовуються в дослідженнях міжособистісних відносин. Останнім часом інтерес до їхнього вивчення помітно зріс як в Україні, так і за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянувши тематику публікацій, присвячених питанню психологічної близькості, ми виділили кілька напрямів, у руслі яких вивчаються цей феномен. Насамперед, психологи [1; 3; 4; 5] прагнуть операціоналізувати саме поняття та описати його психологічний

зміст, обґрунтувати фундаментальність потреби у близькості, виявити чинники, що сприяють чи перешкоджають виникненню та розвитку близькості, розглянути зазначене явище в динаміці та у зв'язку із суміжними психологічними категоріями (автономія, сексуальність, конфлікт), визначити статеві відмінності між виявами психологічної близькості тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Розглянуті вище студії є значним внеском у вивчення різних проявів близькості, проте існує необхідність у створенні загальної концептуальної моделі даного феномена.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження: систематизувати сучасні підходи до розгляду феномена емоційної близькості у психологічних студіях.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У зарубіжній психологічній літературі для позначення близькості в міжособистісних відносинах використовуються два терміни — «intimacy» і «closeness». Стисло опишемо різні точки зору стосовно співвідношення даних термінів.

Як вважають Н. Коллінз і Б. Фіні, близькість-closeness має на увазі когнітивну, емоційну та поведінкову взаємозалежність. Взаємозалежність, на думку названих дослідників, означає участь партнера у задоволенні важливих потреб – соціальних, емоційних і фізичних [2, р. 164].

Термін «intimacy» розглядається у межах визначеного підходу як вужче поняття. Н. Коллінз та Б. Фіні використовують термін «intimacy» для позначення взаємодії, у процесі якої один із партнерів ділиться значними переживаннями і, завдяки емоційному відгуку та прийняттю з боку іншого партнера, відчуває розуміння та турботу [2, р. 165].

Наявні й інші погляди стосовно зазначеної проблеми. Е. Кунескі та Д. Олсон, на відміну від представників розглянутого вище підходу, пропонують таке розмежування двох понять – близькість як налагоджена взаємодія (intimacy) та близькість як глибина відносин (closeness) [3, р. 119]. «Intimacy» і «closeness» зазначені дослідники розглядають як феномени, що тісно між собою пов'язані: так, рівень «intimacy» пов'язаний з рівнем «closeness» [3, р. 125].

Згідно з Дж. Боулбі, близькість виконує функцію відновлення психологічної захищеності та набуття «безпечного тилу» [1, р. 333]. На думку науковця, «вельми важливими інгредієнтами здорової особистості є здатність довірливо спиратися на інших людей, коли цього вимагає ситуація, і знання, на кого саме варто спертися у скрутному становищі» [1, р. 335].

К. Прагер вважає, що близькість у любовних відносинах можна описати за допомогою такої моделі. Партнер А впливає на почуття та поведінку партнера В, який, у свою чергу, впливає на почуття та поведінку партнера А. Тобто, можна зробити висновок, що партнери взаємно впливають на переживання та поведінку один одного в близьких відносинах. Результатом цих взаємовпливів виступає або взаємне задоволення потреб, або переживання дефіциту близькості, що призводить до необхідності розвитку відносин [4, р. 72].

М. Шерман та М. Телен описують три види емоційної близькості. Глибинна емоційна близькість можлива, якщо кожен із партнерів скине маски самодостатності та досконалості, оголить глибинну сутність свого «Я». Псевдоблиькість характеризується прагненням перетворити стосунки на вічне свято та щастя. У цьому випадку проблеми замовчуються доти, доки якась дрібниця не зруйнує стосунки [5, р. 507]. Третій вид становить трансцендентна близькість, яка передбачає психологічну зрілість і здатність відчувати вищий рівень духовної єдності, не втрачаючи при цьому усвідомлення своєї окремоті. У гармонійних відносинах є два види близькості: глибинний і трансцендентний [5, р. 507].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, феномен емоційної близькості в сучасних психологічних студіях розглядається переважно в руслі двох основних категорій: як відношення і як взаємодія. Довірче спілкування у межах емоційної близькості розгортається як процес, але в той же час воно фіксується у відносинах.

Список використаних джерел:

1. Ainsworth M.D.S., Bowlby J. An ethological approach to personality development. *American psychologist*. 1991. Vol. 46. P. 331-341.
2. Collins N.L., Feeney B. C. An attachment theory perspective on closeness and intimacy. *Handbook of closeness and intimacy*. New Jersey, 2004. P. 163-189.
3. Kouneski E.F., Olson D.H. A practical look at intimacy: ENRICH couple topology. *Handbook of closeness and intimacy*. New Jersey, 2004. P. 117-137.
4. Prager K. J. The psychology of intimacy. New York, 1985.
5. Sherman M., Thelen M. Fear of Intimacy Scale: Validation and Extension with Adolescents. *Journal of Social and Personal Relationships*. 1996. Vol. 13. P. 507.

УДК 159.9

МОСКАЛЮК В.,
здобувач вищої освіти групи ПВШ 2021з,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
Наук. кер. – д-р пед. наук, проф. Т. Р. Браніцька

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Домашнє насильство лишається однією з актуальних проблем українського суспільства, воно широко розповсюджене у нашому повсякденному житті. Всі ми звикли бачити картини насильства по телебаченню, читати про це в друкованих засобах масової інформації, чути від знайомих. Картинами насильства переповнений інтернет.

Відповідно, суспільство стало відноситися до нього спокійно і не помічати, а подекуди навіть вважати, його нормою.

Статистичні дані щодо поширеності домашнього насильства вважаються заниженими. Справжні масштаби цього явища залишаються невідомими у зв'язку з тим, що багато жертв, які зазнали домашнього насильства відчують емоційну залежність від кривдника і рідко звертаються по допомогу. Інші навіть не помічають, той момент, коли сімейні конфлікти переходять у справжнє насильство, так би мовити не можуть його ідентифікувати. Не малу роль відіграє і недовіра наших громадян до державних інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теорії та практики домашнього насильства займалися такі вчені, як Л. Кабанець, О. Гриньків, О. Александренко, Н. Лесько, Е. Музичук, Г. Собко, М. Хавронюк та Є. Харченко. У своїй роботі: «Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї». вітчизняні психологи – дослідники Т. В. Циганчук та Д. Д. Лях, зазначають, що домашнє насильство має місце незалежно від соціального статусу, релігійних переконань, сексуальної орієнтації чи етнічного походження і першочерговість серед причин такого різновиду насильства віддають психологічним факторам. [1].

Проблема домашнього насильства та його профілактики є предметом обговорення в Україні давно – зокрема від часу прийняття Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.), а особливо – з часу прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018 р.) [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Незважаючи на те, що вирішення проблеми домашнього насильства, протягом кількох останніх років, перебуває на значному контролі держави, існує потреба в ретельнішому опрацюванні та осмисленні таких нюансів, як моделі домашнього насильства; психологічні особливості осіб, що вчиняють та є жертвами домашнього насильства. Адже, парадоксальність ситуації полягає у тому, що кривдниками найчастіше стають люди, які у недалекому минулому були близькими та рідними.

Формулювання цілей статті. Розкрити історично-традиційні причини толерантності до проблеми домашнього насильства. Представити теоретичний аналіз феномену домашнього насильства, оцінити поведінку жертв домашнього насильства та виділити їх особистісні характеристики. Розкрити наслідки домашнього насильства для кривдників і жертв домашнього насильства та для суспільства в цілому. Поставити акцент на профілактиці та попередженні домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Домашнє насильство це – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Донедавна українське суспільство було досить толерантним до проблеми домашнього насильства. Навіть побувала деяка традиційність чи «народна психологія», що навіть все це виправдовувала. Вона метафорично прикрашає український фольклор, на кшталт: «Б'є – значить любить» та «Жінка не бита, що коса не клепана», а що стосується дітей, то: «Люби, як душу – тряси, як грушу», «За одного битого дають два не битих». Серед правоохоронців панувала думка, що родинні конфлікти, це буденні «сімейні сварки» і втручатися у них недоречно.

Все могло б так залишатись і надалі, як би не наслідки. Незалежно від виду насильства, будь воно: фізичне, економічне, сексуальне чи психологічне, всі його види передбачають пряму загрозу здоров'ю людини, впливають на психіку та майбутнє світосприйняття. Від Домашнього насильства страждає сама людина, як біологічна істота, руйнується сім'я, як осередок суспільства та закладаються зерна для нового кола насильства, де жертви стають кривдниками, переносючи модель кривдницької поведінки у майбутнє власне життя, цим самим ставлячи під ризик його успішність та перспективність.

Психологічне насильство завжди займає перше місце, адже йому, зазвичай, передує конфлікт, він має у своїй основі якусь конкретну проблему, яку можна вирішити. Але, в разі небажання чи невміння сторін вирішувати конфліктні ситуації, він переходить у насильство. Не буває бійки без попередньої сварки чи конфлікту інтересів, не буває економічного, сексуального насильства без приниження честі і гідності особистості. Всі ми з дитинства пам'ятаємо причину дитячих сліз, дитина плаче не стільки тому що її болить стільки тому, що їй прикро. У дорослому житті все теж саме, тільки дорослі навчилися приховувати свої почуття, емоції та сльози.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, основною метою запобігання та протидії домашньому насильству є формування гуманістичного світогляду суспільства; особистісних якостей активного, небайдужого громадянина; стимулювання до активної громадянської позиції та нетерпимого ставлення до насильства в цілому; як результат - збереження здоров'я фізичного та здоров'я психічного. І щоб в майбутньому, не працювати з дитячими травмами, психічному здоров'ю дітей має приділятися рівна увага, як і фізичному. Адже, ще не всі батьки розуміють, що методи виховання змінилися в порівнянні з тими, які були звичними для нас кілька десятиків років тому, з дітьми потрібно поводитися у спосіб, який розвиває їхнє почуття власної гідності; прискорює їхню реінтеграцію в суспільство; повною мірою відображає всі інтереси дитини та враховує потреби осіб їхнього віку. Дисципліна повинна поважати дитячу гідність, вона має плекати у дитини віру у справедливість, самоповагу та повагу до прав людини.

Основним кроком до подолання проблеми домашнього насильства, має стати його ідентифікація та усвідомлення. Що стосується сім'ї – то особливо сьогодні, у наших неспокійних буднях, сім'я має бути тим місцем: де світло і затишно, де нас цінують, розуміють і поважають, де комфортно і безпечно.

Список використаних джерел:

1. Циганчук Т. В., Лях Д. Д. «Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї». URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf>
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 01.07.2018 р.

УДК 159.9

ПОЛУПАНОВ М.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ПП-19-2, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – д-р філософ. з галузі знань «Психологія» Д.С. Карпова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність вивчення проблеми пов'язана передусім з тим, що на кожному новому етапі розвитку суспільства, коли трапляється переоцінка цінностей, збільшується цікавість до проблем створення та функціонування сім'ї. Характерною ознакою сучасної перебудови шлюбно-сімейних взаємин є трансформація рольових взаємин у сім'ї. Невизначеність норм, що регулюють у теперішній час шлюбно-сімейні, зокрема рольові стосунки, висуває перед сучасною сім'єю низку соціально-психологічних проблем, зокрема проблему вибору дистантною сім'єю способу рольової взаємодії та формування ставлення членів такої сім'ї до сімейних обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами нашого дослідження з'ясовано, що серед українських вчених проблематику, пов'язану з дистантними сім'ями, досліджували: Г. Венгер (психологічні особливості рольових стосунків у дистантних сім'ях) [1]; Н. Голова (соціально-педагогічна робота працівників соціальної сфери з дистантними сім'ями) [2]; Д. Карпова, Є. Потапчук (особливості розподілу сімейних ролей за основними сімейними функціями сім'ї) [3]; І. Крупник (наявність впливу батьківської депривації в сім'ї трудових мігрантів) [4]; Д. Пенішкевич (підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дистантними сім'ями) [5]; Я Раєвська (вплив дистантної сім'ї на емоційну сферу підлітків) [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Особливості соціально-економічної ситуації в Україні призвели до кризи сучасної сім'ї. Необхідність фінансового забезпечення функціонування сім'ї, створення умов для одержання належної освіти, надання з боку батьків переваги платним послугам, з одного боку, та неможливість забезпечити сімейні потреби в країні – з іншого, вимагають від батьків пошуку роботи з належною оплатою за межами країни. Як показує аналіз літератури [1; 4] з даної проблеми, понад 7 млн. громадян України працюють за кордоном, що

приводить до виникнення великої кількості так званих «проблемних» сімей. Характерними проблемами для дистантних сімей є: епізодичність виховних впливів на дітей, брак сімейних стосунків, що призводить до «емоційного відторгнення» батьків дітьми, протиставлення батьківського ставлення до дітей, непорозуміння дітей з мікросередовищем, неузгодженість поглядів батьків на виховання дітей. Більшість із зазначених проблем виникає внаслідок дисфункціональності – неправильного розподілу сімейних ролей або невмілого їх виконання.

Метою статті є дослідження психологічних особливостей життєдіяльності дистантних сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У науковій літературі актуалізується важлива роль важливості сім'ї як соціального інституту та необхідності його гармонійного розвитку. Сім'я була і залишається цінністю, могутнім засобом психологічного впливу на розвиток особистості, її самоактуалізацію. Це обумовлено тим, що сім'я є першим базовим інститутом, в якому закладаються основи особистості громадянина: виховуються його почуття, формується характер, звички, ставлення до найрізноманітніших аспектів життя до людей, їхніх взаємин, до праці, до самого себе.

В умовах сучасного суспільства зростає актуальність вивчення шлюбу, у якому подружжя перебуває в умовах тривалої розлуки [1; 4]. Із появою новітніх технологій та комунікацій, інтернету, мобільного зв'язку, які дають змогу зв'язатися з партнером у будь-який момент (наприклад, за допомогою Skype, Zoom, Viber тощо), такий шлюб практикує дедалі більше людей.

Більшість дослідників [1-6], визначає дистантну сім'ю як таку, у якій життя для кожного з подружжя проходить більшою мірою окремо, через специфіку професії одного чи обох партнерів. До дистантних сімей вони відносять сім'ї бортпроводників, моряків, артистів, космонавтів, геологів, військовослужбовців, спортсменів та ін. Серед особливостей таких сімей варто виокремити:

- роздільне проживання членів сім'ї (як правило, це батьки, чи один із них працюють за кордоном);
- відокремлення місця праці від домівки;
- зміни ціннісних орієнтацій; порушення сімейної рівноваги;
- розпад сімейних зв'язків;
- надання переваги одній із сімейних функцій, такої як фінансово-економічної.

Як свідчать дослідники [1-6], характерними психологічними ознаками дистантної сім'ї є:

- 1) відсутність або значне порушення функціонування принаймні одного елемента в системі сімейних взаємин:

- мети (невідповідність виховної соціалізаційної мети дорослих членів родини призначенню сімейної системи);

-порядку функціонування (дезорганізація сімейних зв'язків, що виявляється у відсутності адекватного розподілу сімейних ролей, неузгодженості цілей та правил у функціонуванні сім'ї як цілісної системи);

-енергетики системи (брак активності, спрямованої на задоволення потреб інших членів родини, відсутність спрямованості на розвиток сім'ї і відповідно неготовність до змін як у житті кожного окремого члена родини, так і сім'ї в цілому);

2) низька якість функціонування родини аж до повної нездатності виконувати сімейні обов'язки, відповідно, незадоволення основних потреб членів родини.

Серед функцій дистантної сім'ї варто виділити:

1) народження і виховання дітей (виконання цієї функції найбільш страждає у дистантних сім'ях, а саме через неузгодження і розмитість позицій подружніх партнерів щодо питання виховання дітей);

2) збереження, розвиток, передача наступним поколінням цінностей і традицій суспільства, акумулювання і реалізація соціально-виховного потенціалу;

3) задоволення потреб людей у психологічному комфорті та емоційній підтримці, почутті безпеки, почутті цінності та значущості свого «Я», емоційному теплі і любові;

4) створення умов для розвитку особистості всіх членів сім'ї;

5) задоволення сексуально-еротичних потреб;

6) задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля;

7) організація спільного ведення домашнього господарства, розподіл праці у сім'ї, взаємодопомога;

8) задоволення потреб людини у спілкуванні з близькими людьми, у встановленні надійних комунікативних зв'язків з ними;

9) задоволення індивідуальної потреби у батьківстві або материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях;

10) соціальний контроль за поведінкою окремих членів сім'ї;

11) організація діяльності з фінансового забезпечення сім'ї;

12) рекреативна функція – охорона здоров'я членів сім'ї, організація їхнього відпочинку.

Наукове дослідження реалізації дистантними сім'ями своїх функцій дозволив з'ясувати, що низка функцій, зокрема духовного (культурного) спілкування, гедоністична, первинного соціального контролю та емоційна в таких сім'ях майже не задовольняється.

Варто зазначити, що практичну спрямованість досліджень дистантної сім'ї характеризує структурна зміна таких складових, як шлюб, батьківство, діти, домогосподарство. Тобто шлюб без сім'ї, яка у значній мірі є номінальною, тому що подружжя переважно проживають окремо один від одного, що є загрозою подружньої зради та розпаду сім'ї.

За даними дослідження Державного інституту проблем сім'ї та молоді, з 32% дистантних сімей заробітчани за два останні роки розпалися 11%. Проте інколи такі сім'ї виявляються досить стійкими. У дистантних сім'ях відбувається відчуження дітей від батьків у зв'язку з втратою постійних контактів, стосунки

набувають формальний характер, на жаль, пріоритет віддається економічним взаємовідносинам [4]. Відсутність безпосереднього спілкування, живої розмови, як показують соціальні дослідження, впливають на стан дитини: сумують за батьками, чекають наступної зустрічі, змінюють поведінку на негативну після від'їзду батьків, тому що для виховання та розвитку дитини є необхідним спілкування щодня з питань та проблем, які виникають у їх житті. Зміни відбуваються як у навчанні дітей, так і у ставленні до навчання. Діти у дистантних сім'ях мають дефіцит прояву позитивних почуттів, як по відношенню до іншої особи (до батьків), так і по відношенню до себе (відчуті ніжність, лагідність, любов матері чи батька), тобто відчуті себе цінним для значущих дорослих, їм не вистачає ласки, батьківського тепла та любові, повноцінного виховання. На жаль, до таких дітей змінюється ставлення їх найближчого оточення: знущання та лупцювання з боку однолітків, однокласників, старшокласників, жорстоке поводження від родичів: бабусі, тітки, батька, вітчима, мачухи, сусідів – (близько 8% дітей). Відсутність емоційного контакту з батьками іноді призводить до внутрішнього протесту проти розлучення з батьками, який може проявлятися у зловживанні психоактивних речовин, неадекватної самооцінки, дезадаптації поведінки, а також виникнення соматичних захворювань.

Сьогодні педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів не завжди мають достатній рівень знань, умінь та навичок для роботи з батьками з дистантних сімей [5]. Виникає потреба провітницької роботи психолога з вчителями. На нашу думку, дистантні сім'ї, потребують, щоб для них проводилися семінари, конференції, тренінги з цієї проблеми. Педагогам, які працюють з дітьми з дистантних сімей, слід враховувати індивідуальність таких дітей, оскільки вони тривалий час перебувають без повної сім'ї, де присутні і тато, і мама, і всі разом вирішують спільні проблеми, ведуть домашнє господарство, проводять дозвілля. Такі діти є більш вразливі та чутливі, вони швидше за інших роздратовуються, ображаються та потребують поваги, терпіння з боку педагогів та особливого піклування.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Життєдіяльність дистантних сімей слід вважати серйозною проблемою сучасності. Тривала розлука членів сім'ї негативно позначається на реалізації сімейних функцій, на емоційній близькості подружньої пари, на вихованні дітей тощо. Більшість уваги дослідники приділяють проблемам дітей, а стосунки шлюбної пари залишаються поза увагою. Дистантні сім'ї потребують соціально-психологічної допомоги, насамперед, щодо розподілу сфер відповідальності та виконання важливих сімейних ролей. Існує потреба у розробці практичних рекомендацій для членів дистантних сімей щодо організації життєдіяльності таких сімей в умовах тривалої розлуки шлюбної пари. Це питання має бути перспективою для подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Венгер Г. Психологічні особливості ролевих стосунків у дистантних сім'ях. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 27. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. С. 103–116.
2. Голова Н. І. Соціально-педагогічна робота працівників соціальної сфери з дистантними сім'ями. *Вісник ЛДУ БЖД* : Збірник наукових праць, №13, 2016. С.162-167
3. Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. Особливості розподілу сімейних ролей за основними сімейними функціями сім'ї. *Sciences of Europe : Journal*. Praha, Czech Republic, 2021. № 63. VOL 4. P. 48–51. ULR : <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2021/02/VOL-4-No-63-2021.pdf>
4. Крупник І. Р. Наявність впливу батьківської депривації в сім'ї трудових мігрантів. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 11. Психологія особистості. 2014. Випуск 11. Ч. 1. С. 450–456.
5. Пенішкевич Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дискантними сім'ями. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Ю. Федьковича*, 2005. Вип. 225. Педагогіка та психологія. С. 92–97.
6. Раєвська Я.М. Вплив дистантної сім'ї на емоційну сферу підлітків. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Сер. 12. К., 2010. № 30. С. 152–158

УДК 159.9

ТЕЛЯЧА Н.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. Л.О. Подкоритова

РОБОТА ПСИХОЛОГА З ФОРМУВАННЯ У ЖІНОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА

Постановка проблеми в загальному вигляді. Психологія материнства – одна з найскладніших і мало досліджених галузей сучасної науки в Україні. Актуальність вивчення питання психологічної готовності до материнства не викликає сумнівів та обумовлена протиріччям між гострими демографічними проблемами та необхідністю соціально-психологічної допомоги майбутній матері [1;4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологічної готовності до материнства знайшла своє відображення у працях С. Мещерякової, Т. Гурьянкової, О. Матвеевої, Н. Самоукіної, Г. Філіппової та інших. Вчені розглядають психологічну готовність до материнства як стан здатності матері для забезпечення необхідних та адекватних умов для розвитку дитини [4]. А у

зарубіжних дослідників в останні роки з'явився інтерес до комплексного, міждисциплінарного вивчення материнства. Основним висновком, зробленим авторами цих і інших досліджень, є, по-перше, констатація необхідності продовження психологічних досліджень материнства як цілісного явища і, по-друге, відсутність адекватного підходу і теоретичної концепції для здійснення такого дослідження [3].

Зарубіжні дослідження в області психології материнства і суміжних проблем, на протигагу вітчизняним, відрізняються надзвичайною просторістю, різнонаправленістю концепцій і підходів [3].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Необхідність вивчення психології материнства і підготовки фахівців в цій області обумовлена гострою необхідністю в розробці та реалізації нових програм розвитку готовності до материнства у жінок відповідно до нових умов. Адже у зв'язку із останніми подіями, що відбуваються в нашій країні виникає потреба у психологічній підтримці для усіх людей, в тому числі і для майбутніх матерів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичний аналіз досліджень проблеми психологічної готовності до материнства у жінок.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням одержаних результатів. Згідно з Г. Філіпповою, готовність до материнства характеризує «початковий, стартовий рівень» змісту материнської сфери, створює фундамент, на котрому будується реальна поведінка жінок. Дослідниця виділяє п'ять основних компонентів готовності до материнства, а саме: особистісна готовність, мотиваційна, модель материнства, материнська компетентність та материнська потребнісно-мотиваційна сфера, що містить три блоки – потребово-емоційний, операціональний та ціннісно-змістовний. На думку автора, основою структури психологічної готовності до материнства є суб'єктивне ставлення матері до своєї дитини, що проектується в стилі її материнської поведінки. До психологічної готовності до материнства відносяться також переживання жінкою вагітності, орієнтацію на цілі та задачі виховання та доглядом за немовлям; сприятливий ранній дитячий досвід майбутньої матері [4].

Типи готовності до материнства виділила В. Івакіна: адекватний, амбівалентний і тип ризику [4].

Науковиця Е. Матвіїва окреслює психологічну готовність до материнства як особливе особистісне утворення, що містить в собі 3 блоки готовності, зокрема, соціально-особистісної готовності до материнства, когнітивно-операційний блок, потребнісно-мотиваційний блок [2].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Провівши теоретичний аналіз досліджень проблеми психологічної готовності до материнства жінок ми переконались в тому, що існує багато підходів до її вивчення.

Проте, на жаль, в Україні ця тема є недостатньо вивченою через малу кількість методик, необхідних для дослідження проблеми психологічної готовності до материнства. Оскільки ті методики, що є, створені раніше та можуть не відповідати сучасним запитам, то існує необхідність створення нових.

На основі яких можна буде розробляти нові інструменти дослідження, а також корекційні чи профілактичні програми. В будь-якому випадку необхідно щоб методики були пристосовані до наявних обставин.

Список використаних джерел:

1. В.В. Вишньовський, канд. псих. наук, доц., С.В. Куца. Формування психологічної готовності жінки до материнства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/80501286.pdf> (дата звернення: 15.11.2022 р.)
2. Козира П.В., Легка А.І. Теоретико-методологічні засади вивчення цінностей готовності до материнства. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4430/4358> (дата звернення: 20.11.2022 р.)
3. Психологія. Проблема материнства та його вивчення в психології. URL: https://stud.com.ua/127339/psihologiya/problema_materinstva_yogo_vivchennya_psihologiyi (дата звернення: 15.11.2022 р.)
4. Томаржевська І.В. Теоретичні аспекти проблеми психологічної готовності до материнства в молодих жінок. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2021/26.pdf (дата звернення: 20.11.2022 р.)

СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В КРИЗОВИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

УДК 159.9

АБДРАХМАНОВА М.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. В. К. Гаврилькевич

СТИЛЬ ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ СИЛ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року Збройні сили України не тільки успішно захищалися від російських військ, але й відкидали їх у багатьох регіонах, незважаючи на певні складнощі на фронті. Збройні сили України продемонстрували силу та витривалість, єдність та цілеспрямованість, а також здатність швидко освоювати та ефективно використовувати технічну допомогу Заходу у своїй військовій кампанії. Збройні сили України продовжують стикатися з перешкодами, але ефективно їх долають, попутно витискаючи ворога за межі нашої країни. Ця тяжка військова праця в умовах бойових дій потребує великих психічних і фізичних енергозатрат. Враховуючи те, що енергетичний ресурс у кожної людини має свої межі, дуже важливою задачею є створення для військовослужбовців умов, в яких вони могли би ефективно і швидко відновлювати свої сили.

Метою цієї статті є висвітлення особливостей стилю життя військовослужбовців та психологічних способів відновлення сил.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. В уяві багатьох цивільних людей війна вимальовується як епічні поєдинки з художніх чи військових фільмів. Проте, крім героїчних вчинків, у війську є буденне життя – звичайний побут, деінде неприємний і дуже складний. Ще більше на війні – небезпек і труднощів.

Ось, що розповідає про буденне життя військовослужбовців на передовій Сергій Фішук – кулеметник та соціолог: «Звичайний день на пункті постійної дислокації у нас проходить, як і у всіх армійців. Ми прокидаємося, займаємося ранковими процедурами, робимо зарядку, вчимося. Вивчаємо різне озброєння і намагаємося бути взаємозамінними. Орієнтовно 1–2 рази на тиждень у нас можуть відбуватися навчання на полігоні. Стандартний день на передовій залежить від наших бойових задач. Якщо немає наступу або активної оборони, займаємося побутом. Готуємо їжу з підручних матеріалів, збираємо картоплю, ягоди, фрукти» [1]. «Коли підрозділ стоїть біля населеного пункту, у нас є можливість користуватися літніми кухнями. Ми не перебували в лісі або в степу, тому нам легше в плані гігієни. Щоб скупатися, набираємо воду і підігріваємо її в

літніх душах. Щоб поїсти, можемо назбирати яєць або знайти якусь курку. Є багато розбитих, покинутих хат, де нікого немає і можна набрати води. Це як сільське життя, тільки під постійними обстрілами... Зручнішим побут роблять за допомогою різного туристичного знаряддя: спальник, складні ножі, гумовий посуд тощо» [2].

І хоч збройний конфлікт із російськими агресорами на території України триває вже 8 років, війною це офіційно почали називати з 24 лютого 2022 року, і за вісім місяців війни Збройні сили України почали успішно проводити наступальні операції та відвойовувати території в Харківській, Луганській та Херсонській областях. Збройні сили України продовжують демонструвати високий рівень оперативної гнучкості, мотивації та спроможності.

В умовах бойових дій військовослужбовці зазнають тривалого фізичного і психічного навантаження. Для відновлення сил військовослужбовці нині мають можливість отримати відпустку за сімейними обставинами та з інших поважних причин. Вона має тривати не довше 10 днів, також у кожного військовослужбовця є до двох діб на дорогу в одну сторону.

Слід зазначити, що психологічна стійкість та відновлення сил є невід'ємною частиною життя солдата в умовах бойових дій. Для цього вони потребують відповідних побутових і психологічних умов. І якщо зі створенням відповідних побутових умов вони переважно справляються самі, то зі створенням відповідних психологічних умов вони часто потребують підтримки від інших людей.

Добре, якщо військовослужбовець може оволодіти найпростішими техніками психічної саморегуляції для підвищення стресостійкості та психічного розвантаження у ті хвилини і часи, коли є можливість відпочити. Тут в нагоді стають прослуховування музики, імпровізовані співи в підрозділах, проведення часу з тваринами, які можуть проживати поряд і потребувати прихистку та піклування (такі душевні відео з тваринами є дуже розповсюдженими у просторах соціальних мереж).

Дійсно ефективним способом відновлення сил є дихальні вправи, техніки «заземлення», переключення уваги та візуалізації. Такі знання і навички допомагають не тільки відпочити, а й залишатись у контакті з реальністю в екстремальних ситуаціях. Важливою профілактикою стресу є також фізичні навантаження. Це можуть бути елементарні фізичні навантаження і рухові вправи.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Війна з російськими агресорами ще продовжується і виснажує українських бійців. Не зважаючи на те, що наші військові безстрашно навчилися жити в нових реаліях та вести побут в умовах війни на передовій, кожен із них потребує відпочинку та відновлення сил. Для цього їх важливо навчати технікам психічної саморегуляції для підвищення стресостійкості та психічного розвантаження, а також допомагати їм, надаючи необхідну психологічну і матеріальну підтримку, допомагаючи їм облаштувати необхідні умови для ефективного відновлення сил. Радує те, що дуже багато небайдужих українців роблять усе можливе, щоб допомогти воїнам Збройних сил України, зробити їх життя комфортнішим та наблизити нашу перемогу. Перспективи подальших

розвідок у цьому напрямі ми бачимо в дослідженні стилю життя як чинника соціально-психологічної адаптації військовослужбовців Збройних сил України.

Список використаних джерел:

1. Барсукова О. Історії про війну від кулеметника та зв'язківця. URL: <https://lifepravda.com.ua/society/2022/09/19/250498> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Макалюк Б. Є люди, які розквітають на війні, адже відчувають, що несуть перемогу! Історія гранатометника Нацгвардії. URL: <https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/sergij-fishhuk-istoriya-granatometnyka-pro-vijnu> (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 364.01

БАНДОЛЬКО Ю.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи Sz1-B19, Кам'янець-Подільський національний університет імені
Івана Огієнка

Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Л.П. Мельник

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. В Україні у державних витратах соціальні видатки завжди займали провідне місце, а бюджет країни (державний та місцевий) є одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту. Протягом останніх років в Україні відбувається постійне зростання видатків на соціальне забезпечення та охорону здоров'я. Спостерігається поступове зростання частки видатків, які направляються на фінансування програм соціального захисту та соціального забезпечення.

Метою цієї статті є висвітлення особливостей соціального захисту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. З одного боку, соціалізація витратної частини бюджетів є позитивним явищем, оскільки, зменшуючи бідність шляхом надання різних видів соціальних допомог та пільг, держава забезпечує покращення соціально-економічного стану населення, що сприятливо позначається на економічному розвитку країни у цілому. З іншого боку, багато видів соціальних допомог та пільг є неефективними, що збільшує непродуктивне навантаження на державні фінанси та створює значні перекоси у соціальній політиці, коли певна частина фінансових ресурсів використовується без врахування основних цілей соціального захисту.

Фінансування соціальних видатків в Україні розподілено між державним бюджетом та місцевими бюджетами. При цьому значна частина фінансових ресурсів, що направляється на соціальні цілі через місцеві бюджети формуються завдяки міжбюджетним трансфертам з Державного бюджету України. У загальній

сумі трансфертів, що направляються до місцевих бюджетів, субвенції з соціального захисту населення складають близько 36,0-42,0%. Це свідчить про значний дефіцит місцевих бюджетів при виконанні соціальних функцій, що делеговані їм державою.

В Україні, на думку М. Мальованого [2], фінансування соціальних видатків за загальною сумою більш-менше рівномірно розподілене між державним та місцевими бюджетами. Частка соціальних видатків, що фінансується за рахунок Державного бюджету України коливається у межах 45-75%, а частка соціальних видатків з місцевих бюджетів за той же період у межах 40-65%.

Враховуючи постійний дефіцит фінансових ресурсів у місцевих бюджетах варто констатувати, що в Україні, внаслідок такого розподілу соціальних повноважень у бюджетній системі, відбувається постійне недофінансування переважної більшості соціальних програм. Це негативно позначається як на соціально-економічному становищі населення, так і на показниках бідності.

При цьому частка соціальних видатків, які фінансуються з місцевих бюджетів з кожним роком зростає. І це є нормою у розвинених країнах світу. У сучасній світовій практиці, особливо в країнах Європи, все більшої ваги при вирішенні соціальних програм набувають органи місцевого самоврядування.

Однією з проблем фінансування витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення є те, що міжбюджетні трансфери не завжди виокремлюються у повному обсязі, що створює значні проблеми у регіонах при фінансовому забезпеченні різноманітних соціальних програм.

У зв'язку з дефіцитом фінансових ресурсів на виплату соціальних допомог та пільг, які враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів місцеві органи влади не мають можливості достатньою мірою фінансувати соціальні заходи місцевого значення. Це призводить до згортання програм з надання соціальних послуг у межах міської громади. Водночас, ці програми є найбільш ефективними з точки зору цільового спрямування, оскільки працюють безпосередньо з тими категоріями населення, яке їх потребує. А тому соціальні послуги, що надаються у громадах, є адресними та більш ефективними, а також краще відповідають потребам соціально незахищених категорій громадян, а ніж послуги державних або комунальних установ стаціонарного типу [3].

Дефіцит фінансових ресурсів на місцях примушує органи місцевого самоврядування, у першу чергу, фінансувати видатки на соціальні цілі (освіту, охорону здоров'я, соціальний захист), зменшуючи розмір коштів направлених на розвиток місцевої громади. Це негативним чином позначається на економіці, що, в кінцевому підсумку, скорочує розмір власних фінансових джерел (за рахунок скорочення виробництва, зменшення кількості зайнятих та розміру заробітної плати). А це, у свою чергу, за рахунок зростання населення, що потребує допомоги, збільшує потребу у фінансових ресурсах на соціальні цілі

Однією з головних функцій бюджетного фінансування соціального захисту є підтримка найбільш вразливих верств населення, яка реалізується через систему цілої низки соціальних програм. При цьому фінансування більшості з

цих програм покладено на місцеві органи влади. Тому, з огляду на дефіцит фінансових ресурсів, вкрай важливо чітко оцінювати рівень та ефективність даних програм.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.. Отже, основними напрямками вдосконалення механізму фінансового забезпечення соціальної сфери повинні стати: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості тощо. Лише комплексне впровадження окреслених заходів дозволить досягти підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та поліпшення якості життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Мальований М. І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. № 1 (72), 2020. С.116-119.
3. Смирнова І. І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2020/3\(61\)/23-Smyrnova.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2020/3(61)/23-Smyrnova.pdf).

УДК 159.9

БАХОЛОВ В.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. –д-р психол. наук, проф. Є. М. Потапчук

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ КЕРІВНИКА ПРИКОРДОННОГО ПІДРОЗДІЛУ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ПІДЛЕГЛИХ

Постановка проблеми в загальному вигляді. В складних умовах сьогодення проблема збереження життя та здоров'я особового складу військових підрозділів набуває першочергового значення. Серед дослідників посилюється тенденція до активного вивчення цієї проблеми та пошуку ефективних шляхів її вирішення [1-9]. Не зважаючи на значний інтерес дослідників до діяльності керівника як суб'єкта збереження життя та здоров'я підлеглих, ця тема залишається проблемною, оскільки у науковій літературі бракує психологічних розробок, які б розкривали роль та алгоритм дій керівника в ролі організатора безпечної діяльності підлеглого складу в різних умовах його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід звернути увагу на те, що

окремі проблемні питання, пов'язані зі збереженням життя та здоров'я особового складу військових формувань є сферою наукового інтересу різних дослідників. До прикладу, І. Галецька [2] акцентує увагу на проблемі психологічного здоров'я в контексті національної безпеки; А. Маковський, О. Матеюк [3] проаналізували перспективи залучення військового капелана до збереження психічного здоров'я прикордонників – учасників бойових дій; К. Пантелеєв [5] досліджував формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; Є. Потапчук [5] розглядав керівника як суб'єкта збереження душевного благополуччя підлеглих суб'єктів праці; Ю. Таймасов [8] вивчав формування самозбережувальної поведінки майбутніх офіцерів в процесі професійної підготовки; О. Шеремета [9] обґрунтував змістовні компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінальної-виконавчої служби України.

Метою статті є висвітлення особливостей формування психологічної готовності керівника прикордонного підрозділу щодо збереження життя та здоров'я підлеглих.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Як свідчить практика, збереження та зміцнення здоров'я, фізичний розвиток військовослужбовців є важливою і невід'ємною складовою їх підготовки до виконання військового обов'язку. Звідси стає цілком очевидним те, що піклування командира про здоров'я підлеглих має бути одним з основних його обов'язків у діяльності щодо забезпечення постійної бойової готовності підлеглого підрозділу. Розглядаючи керівника прикордонного підрозділу як суб'єкта збереження життя та здоров'я своїх підлеглих, потрібно зазначити, що результативність такої роботи буде залежати від рівня психологічної готовності керівника до неї.

Зважаючи на результати вивчення наукової літератури [1; 4; 6; 7], під поняттям «психологічна готовність керівника підрозділу до збереження життя та здоров'я підлеглих» слід розуміти активно дійовий стан відповідної посадової особи, її установка зберігати життя та здоров'я підлеглого особового складу в ході реалізації управлінських функцій.

Структура психологічної готовності керівника підрозділу до збереження життя та здоров'я підлеглого складу включає чотири основних компонента: а) мотиваційний (сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням збереження життя та здоров'я підлеглих); б) когнітивний (сукупність знань необхідних для збереження життя та здоров'я підлеглих); в) операційний (сукупність умінь та навичок практичного вирішення завдань, пов'язаних зі збереженням життя та здоров'я підлеглих); г) особистісний (система особистісних характеристик керівника, які впливають на результативність збереження життя та здоров'я підлеглого особового складу).

Слід звернути увагу на те, що особистісні характеристики керівника можуть суттєво впливати на результативність збереження життя та здоров'я підлеглого особового складу. Результати нашого дослідження показали, що керівник може слабо своїм власним емоційним станом і поведінкою, принижувати честь та гідність підлеглих (босінг), не виявляти турботу про них,

приглушувати їхню ініціативу, невміло контролювати та критикувати підлеглих, не підтримувати позитивний морально-психологічний клімат в підрозділі.

Доречно зазначити, що психологічна готовність керівника підрозділу до збереження життя та здоров'я підлеглого складу суттєво впливає на його стиль керівництва, які відображають стійку сукупність особистісних та соціально-психологічних характеристик керівника, за допомогою яких реалізуються ті чи інші методи впливу (адміністративні, психологічні) на військовий колектив [5; 7]. З точки зору дослідників, стиль керівництва визначає особистісний профіль керівника і є системою принципів, норм, методів і прийомів впливу на підлеглих з метою ефективного виконання управлінської діяльності та досягнення намічених цілей. За свідченням О. Сафіна [7], командир, який володіє авторитарним стилем керування, прагне до одноосібного керівництва, як правило, ігнорує ініціативу та творчість підлеглих. Результати управлінської діяльності такого командира досить високі, але не довгострокові, бо підлеглі виступають об'єктами керування та перебувають у постійній напрузі. Перебування військовослужбовців в напрузі є негативно позначається на психічному здоров'ї особового складу. На це вказує те, що ігнорується ініціатива і творчість підлеглих, а також їх перебування у постійній напрузі. Щодо ліберального стилю, то О. Сафін називає його пасивним або нейтральним і зазначає, що при ньому результати керування не відповідають потребам підлеглих та інтересам військової служби. Отже це також є свідченням негативного впливу пасивного стилю на психічне здоров'я військовослужбовців. Що стосується демократичного стилю, то дослідник вважає, що його сутність виявляється в гуманістичній спрямованості та використанні засобів впливу, орієнтованих на інтереси та потреби підлеглих. В результаті цей стиль дозволяє реалізувати гармонійні суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини у військовому колективі.

Варто зазначити, коли ми ведемо мову про керівника прикордонного підрозділу, потрібно обов'язково враховувати суттєвий вплив на стиль його діяльності специфіки прикордонної служби та правил і вимог, які визначаються порядком міжособистісних стосунків у військовому колективі. Внаслідок цього, як свідчить військова практика, більшість керівників прикордонного підрозділу, особливо з невеликим досвідом управлінської діяльності, надають перевагу авторитарним стилям керівництва. Проте, як показують результати дослідження, авторитарні методи керівництва підвищують загальну тривожність підлеглого особового складу, викликають сильні переживання, зокрема: невпевненість у собі, пригніченість, смуток, образу та боязливість. Цілком очевидно, що це не сприяє збереженню здоров'я прикордонників.

Результати наукових досліджень [5-8] дозволили військовим фахівцям вести мову про рівні професійної компетентності керівника підрозділу, які, на наш погляд, сприяють реалізації його в ролі суб'єкта збереження життя та здоров'я підлеглих.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розгляд керівника прикордонного підрозділу в ролі суб'єкта збереження життя та здоров'я підлеглих свідчить про детермінованість цього процесу психологічною готовністю керівника підрозділу до збереження життя та

здоров'я підлеглого складу, яка включає такі компоненти як: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний.

Для малоефективного керування характерна відсутність цілісної системи взаємопов'язаних навичок у роботі з підлеглим особовим складом, а також вияви особистісних деструкцій. Цілком логічно, що це впливає на самопочуття військовослужбовців. За результатами такого впливу в них можуть виникнути стрес, тривога, страх, роздратування, напруга, та інші негативні психічні стани, які здатні викликати душевну дисгармонію, що є порушенням здоров'я, зокрема психічного.

Слід зазначити, що межі нашого дослідження не дозволяють вирішити цілу низку питань, які можуть поглибити вивчення проблеми збереження життя та здоров'я підлеглого складу прикордонного підрозділу. Серед перспективних напрямків подальших розвідок даної проблеми є подальше вивчення: питань, пов'язаних з дослідженням впливу психологічних комплексів на моделі поведінки керівника та виявленням себе у ролі тирана та самодура.

Список використаних джерел:

1. Алещенко В. І., Сафін О. Д., Потапчук Є. М. Організація забезпечення збереження психічного здоров'я військовослужбовців. Київ: ВІКНУ, 2007. 134 с.
2. Галецька І. І. Психологічне здоров'я як проблема національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів, 2012. Вип 2 (1). С. 49–58.
3. Маковський А. О., Матеюк О. А. Перспективи залучення військового капелана до збереження психічного здоров'я прикордонників – учасників бойових дій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: психологічні науки. 2019. Вип. 2(13). С. 170–181.
4. Охорона психічного здоров'я в умовах війни / пер. з англ. Тетяна Семигіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсяннікова [та ін.]. К. : Наш формат, 2017. 1068 с.
5. Пантелєєв К. В. Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. на здобуття наук. ступ. кан. пед. наук. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 20.
6. Потапчук Є. М. Керівник як суб'єкт збереження душевного благополуччя підлеглих суб'єктів праці. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка (військово-спеціальні науки)*. Київ : Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2015. Вип. 1(32). С. 32–36.
7. Сафін О. Д. Психологія управлінської діяльності командира: Навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1997. 149 с.
8. Таймасов Ю. Формування самозбережувальної поведінки майбутніх офіцерів в процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2019. №10. С. 18–24.

9. Шеремета О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінальної-виконавчої служби України як актуальна проблема професійної педагогіки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*. 2018. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_4_14.

УДК 159.9

БІНЬКОВСЬКИЙ О.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППм-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. пед. наук, доц. О. М. Василенко

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЯМ, ЩО ПЕРЕЖИВАЮТЬ ПОДІЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Постійна невизначеність, невпевненість в завтрашньому дні, зміна стереотипів життєдіяльності, страх, тривога стали результатом нинішньої кризової ситуації в Україні. Велика кількість людей не в змозі вирішити складні багатоаспектні завдання, які викликані сучасними реаліями. Актуальною стає психологічна допомога людям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок воєнних подій. Освоєння необхідних знань та самоствердження у професійному розвитку, надання важливої на сьогодні фахової психологічної допомоги передбачає реалізацію майбутнім психологом своїх здібностей поряд із реалізацією особистісного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні умови та можливості становлення та розвитку майбутніх психологів, в тому числі що стосується роботи з постраждалими від воєнних дій та військовослужбовцями досліджували та вивчали вітчизняні вчені психологи: І. Андрійчук, І. Баклицький, Л. Бондаренко, М. Варій, Ж. Вірна, М. Гребенюк, Д. Гридчук, Ю. Запорожцева, І. Зязюн, Л. Кобильник, М. Козяр, О. Кокур, Л. Кондрашова, М. Корольчук, С. Кучеренко, М. Логачов, І. Мартинюк, О. Охременко, Н. Старинська, Т. Титаренко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Попри численні дослідження, частина проблеми, яка обрана темою даної статті є на сьогодні новою для нашої країни та ще недостатньо вивченою і висвітленою у сучасній вітчизняній науковій літературі.

Метою статті є висвітлення особливостей формування готовності студентів-психологів до надання психологічної допомоги людям, що переживають події війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Психологічна підготовка є центральною ланкою серед інших видів підготовки, що виражається в єдності професійно важливих якостей і

спрямованості студента на майбутню діяльність. Дослідження психологічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності показує, що під час професійного навчання основні ціннісні поняття, які характеризують професійне товариство, знання, уміння та компетенції є важливими для майбутньої професійної діяльності та успішності, тому це питання є дуже актуальним.

Сучасна «Енциклопедія освіти» стверджує, що «Підготовка до трудової діяльності – це планомірні, організовані заходи, спрямовані на засвоєння професійних знань, опанування вміннями і навичками, формування професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професії. Здійснюється в системі неперервної професійної освіти, починаючи з трудового виховання і профільного навчання у вищих навчальних закладах, інститутах післядипломної освіти та на курсах перепідготовки кадрів» [2, с. 676].

Р. Сімко наголошує, що професійна підготовка майбутніх фахівців повинна здійснюватися з урахуванням поточних і майбутніх вимог діяльності. Результати професійної підготовки та навчання має стати готовність до професійної діяльності. Підготовка буквально має два значення. Перше – це згода до отримання знань та професійної підготовки, а друге – готовність до професійної діяльності [4, с. 417].

Українські дослідники С. Алмаші та С. Костю зазначають, що «готовність проявляється на всіх етапах професійного становлення, розвивається залежно від професійних досягнень, стає їх умовою і засобом організації резерву активності» [1, с. 6]. Психологічна готовність включає, з одного боку, запас знань, компетенцій і навичок. З іншого боку – особистісні якості: переконання, професійна компетентність, інтереси, мислення, увага, емоційність, професійна пам'ять, професійна спрямованість думок, працездатність, особистий моральний потенціал. Узагальнено це забезпечує успішність виконання професійних функцій [1, с. 6-7].

Практична спрямованість досліджень готовності майбутніх фахівців психологів в сучасних реаліях військових дій в країні спонукає педагогів та психологів приділяти особливу увагу проблемі формування готовності до фахової діяльності. Адже на цьому етапі розвитку суспільства велика кількість людей не в змозі вирішити складні багатоаспектні завдання, які викликані необхідністю пояснити для себе події, що відбуваються, вимушеного переміщення в інші умови та життєві обставини, потрапляють в ситуації, коли стабільна модель життя руйнується, соціальні зв'язки втрачаються, середовище змінюється. Незалежно від цього вони потребують ефективної психологічної підтримки, відновлення важливих соціальних та особистісних якостей і подолання психологічної кризи.

Оскільки психологічна допомога та реабілітація постраждалих передбачає комплекс послуг, необхідним є готувати студентів психологів до надання наступних видів психологічної допомоги та реабілітації постраждалих від війни осіб: психологічна діагностика; психологічне інформування та просвіта; основи психологічного консультування; психологічний супровід та підтримка; психотерапія; групова робота – необхідна підготовка до проведення тренінгів, співбесід тощо [3, с. 8-9].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, основне завдання психологічної діяльності з надання допомоги людям, що переживають події війни – це прискорення психологічної адаптації; профілактики психологічних ускладнень, що провокують результати психічних травм, пов'язаних з важкими травмами, необхідністю покинути житло, роботу, звичне комфортне життя, матеріальна скрута та важкі умови переїзду та життя. Психологам необхідно мати високий професійний рівень, стійку мотивацію та бути винятково гуманними, поважати людину, що в силу надзвичайно важких обставин надалі потребує допомоги, підтримати її професійно: надати мотивацію до подолання труднощів, вселити впевненість у власних силах та можливості повернутися в перспективі до ефективної життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Алмаші С., Костю С. Дослідження психологічної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. Питання психології. Вісник Національного університету оборони України. 2019. 2(52). С. 5-15.
2. Енциклопедія освіти. Підготовка до трудової діяльності. Національна академія педагогічних наук України / гол. Ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
4. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. Випуск 13. С. 415–425.

УДК 159.96-055.2

КАПУСТИНА В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППм-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. Н. А. Сургунд

ДЕПРЕСИВНІ СИМПТОМИ У ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. На початку війни всі відчували страх за власне життя та життя рідних, декого охоплювала паніка. Але війна триває уже дев'ятий місяць, всі зрозуміли, що швидко вона не закінчиться, тому на зміну гострому страху приходять апатія та депресивний стан, який знесилює нас. Такий стан є прогнозований і характеризується зневірою, опусканням рук і втратою сенсу боротьби.

Страх, який першочергово відчувала людина, надавав енергію та сили до дій, натомість апатія заважає та призводить до бездіяльності, а в гострих випадках – до саморуйнівної поведінки.

Особливо важко переживають сьгоднішні події жінки нашої країни. У багатьох із них чоловіки, сини, брати, родичі знаходяться на передовій. Окрім буденних справ, відповідальності за дітей, не розуміння того, яким буде майбутнє, додається відчуття тривоги за рідних, за їх здоров'я та життя.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. . Депресивні стани людини – це складна комбінація емоцій, уявлень, споминів і думок, що характеризується постійним пригніченим станом та втратою цікавості до будь-якої діяльності, що зазвичай приносить задоволення, а також нездатністю виконувати повсякденні справи протягом як мінімум двох тижнів, а також різні комбінації гніву, відрази і презирства(ворожі почуття по відношенню до самого себе й до інших людей), емоції страху, провини і сорому [2].

Як зазначають Г. Ложкін, М. Мушкевич, депресивні стани виникають на фоні депресії та характеризуються наступними ознаками:

- пригнічений настрій (або роздратованість);
- втома або втрата енергійності;
- тривога, страх;
- помітне зниження інтересу до життя або незадоволеність ним;
- значне зниження або збільшення маси тіла, не викликані зміною дієти;
- безсоння або сонливість;
- почуття нікчемності, надлишкової або неадекватної провини;
- зниження здатності мислити, зосередитися, нерішучість,

загальмованість[3].

Завдання дослідження:

- 1) Емпіричним шляхом дослідити депресивні симптоми у жінок в умовах воєнного стану.
- 2) Розробити програму допомоги для жінок з депресивними симптомами в умовах воєнного стану.

До вибірки досліджуваних увійшли 27 жінок. За результатами шкали депресії Бека у 66,7% були відсутні симптоми депресії, у 33,3% виявлено ознаки легкої депресії (субдепресії).

Результати методики диференційної діагностики депресивних станів В. Зунге (адаптація Т.І. Балашової) показали, що у 37% жінок в момент дослідження не спостерігалось зниженого настрою, у 40,8% спостерігалось незначне, але чітко виражене зниження настрою, у 18,5% виявлено значне зниження настрою та у 3,7% жінок – глибоке зниження настрою (субдепресія або депресія).

Провівши додаткове опитування та бесіди вдалося виявити, що найчастіший депресивний симптом, який зустрічався у більшості жінок – це тривожність. Виходячи з цього, було розроблено тренінгове заняття для зниження рівня тривожності.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження показало, що майже половина досліджуваних відчувають депресивні симптоми. Жінки продовжують жити, працювати, виконувати повсякденні справи, але відчуття тривоги спостерігається у більшості опитуваних.

Проведене дослідження може бути використане для розробки та реалізації різних напрямків психологічної допомоги жінкам з депресивними симптомами під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Соматизовані депресії в загальносоматичній мережі: автореф. дис. докт. мед. наук / Н.Г. Пшук. – Х., 1995. – 17 с.
2. Ложкін Г., Носкова О., Толкунова І. Психологія здоров'я людини. За ред. О.Носкова. Севастополь, 2003. 257 с.
3. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини. За ред. І.Я.Коцана. Луцьк, 2011. 430 с.

УДК 159.9

ЛЕНЯ К.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППмз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доц. Л. О. Подкоритова

МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Повномасштабна війна в Україні спричинила і продовжує спричиняти важкі емоційні стани у населення нашої країни. Для визначення форм і методів психологічної допомоги необхідно визначити зміст і рівень тих станів, які переживають громадяни України нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць зарубіжних (Р. Браун, П. Гербарг, О. Гершанов, М. Лаад, Г. Петрова та ін.) і вітчизняних вчених (О. Вознесенська, В. Волошин, Н. Мрака, Г. Рурик, М. Сидоркіна, О. Скар та ін.) показує, що під час війни та інших кризових подій розвиваються стрес, тривога і депресивні стани, для дослідження яких є значна кількість методик.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. При наявності значної кількості методик для дослідження тривоги, депресії, стресу, значна їх частина є досить громіздкою, що не є комфортним ані для досліджуваного, ані для дослідника, коли потрібно провести швидкий скрінінг проблеми. Відтак у кризових (негострих) ситуаціях доцільно використовувати короткі опитувальники.

Формулювання цілей статті. Представити опис коротких і змістовних методик для дослідження емоційних станів дорослого населення під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. У нашій роботі ми ґрунтувалися на досвіді американських професорів Р. Брауна і П. Гербарг, які мають багаторічний досвід роботи з кризовими станами у дорослих і дітей в умовах війни, стихійних лих, звільнення з рабства тощо. Розпочинаючи роботу з допомоги українцям за допомогою своєї системи BBM (Breath Body Mind) (сайт: <https://www.breath-body-mind.com>) вони використовують такі методики: PCL-5, HADS, PHQ-9. Ці методики дають комплексне уявлення про психічний і фізичний стан досліджуваного, при цьому є компактними і зрозумілими. Опишемо їх коротко.

PCL-5 (Posttraumatic Checklist for DSM-5 – Посттравматичний опитувальник) [1; 5] використовується для скринінгу ПТСР. Містить 20 запитань, на які потрібно дати один з варіантів відповіді, згідно свого актуального стану: «зовсім ні» (відповідає 0 балів), «трохи» (1 бал), «помірно» (2 бали), «відчутно» (3 бали), «дуже» (4 бали). Таким чином, можливий мінімальний бал – 0, максимальний – 80.

Питання відображають відповідні кластери симптомів ПТСР за класифікацією DSM-5: опис травматичної події (критерій А); симптоми інтрузії (критерій D); симптоми уникнення (критерій С); негативні думки та емоції (критерій D); симптоми надмірної реактивності (критерій E).

Є 2 підходи до інтерпретації результатів. Клінічно значущими симптоми вважаються, якщо: 1) підрахунок по кластерах симптомів: досліджуваний/а відповідає на 2+ балів по одному запитанню із критеріїв В та С, та на два запитання – критеріїв D та E; 2) підрахунок загальної кількості балів: досліджуваний/а загалом набирає 33 або більше балів [1].

PHQ-9 (Patient Health Questionnaire – Опитувальник стану здоров'я пацієнта) [3; 4] спрямована на виявлення депресивних симптомів. Методика містить 9 запитань, кожне з яких потрібно оцінити, як часто протягом останніх двох тижнів перераховані проблеми турбували досліджуваного/у. Варіанти відповіді: «жодного разу» (відповідає 0 балів), «кілька днів» (1 бал), «понад тиждень» (2 бали), «майже кожен день» (3 бали). Таким чином, максимальна кількість балів 27 балів, мінімальна – 0 балів. Шкала також містить додаткове питання, що не нумерується: «У випадку наявності у Вас наведених вище проблем – наскільки вони ускладнили виконання Вами службових обов'язків, домашніх справ або ж спілкування з іншими людьми?», на яке пропонується відповіді: «зовсім не ускладнили», «дещо ускладнили», «дуже ускладнили», «надзвичайно ускладнили».

HADS (Hospital Anxiety and Depression Scale – Госпітальна шкала тривоги та депресії) [2] спрямована на визначення рівня тривоги і депресії. Містить дві частини «Т» (тривога) і «Д» (депресія) по 7 тверджень у кожній. До кожного твердження пропонується по 4 варіанти відповіді, що оцінюються від 0 до 3 балів. Загальна сума балів визначає рівень тривоги і депресії досліджуваного/ї. Максимальна кількість балів по кожній шкалі – 21, мінімальна – 0. Інтерпретація результатів відбувається у такий спосіб: 0-7 – норма (відсутність достовірно виражених симптомів тривоги і депресії); 8-10 – субклінічно виражена тривога/депресія; 11 і вище – клінічно виражена тривога/депресія.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Для дослідження емоційний станів населення під час війни

доцільно використовувати короткі, прості для розуміння й обробки методики, які дають комплексне уявлення про стан досліджуваних. Виходячи з досвіду американських професорів Р. Брауна і П. Гербарг, найбільш відповідними цим вимогам є PCL-5, HADS і PHQ-9. *Перспективним* у рамках нашого магістерського дослідження є розробка додаткової анкети для дослідження ставлення населення до війни і реакцій на неї та проведення емпіричного дослідження за цими методиками.

Список використаних джерел:

1. Безшейко В. Адаптація Шкали для клінічної діагностики ПТСР та опитувальника «Перелік симптомів ПТСР» для української популяції. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/8> (дата звернення: 03.11.2022).
2. Госпітальна шкала тривоги і депресії (The Hospital Anxiety and Depression Scale, HADS). URL: <https://www.vz.kiev.ua> (дата звернення: 09.11.2022).
3. Шкала депресії PHQ. URL: <https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2712-shkala-depres-PHQ> (дата звернення: 09.11.2022).
4. PHQ-9 (Patient Health Questionnaire-9). URL: <https://www.mdcalc.com/calc/1725/phq9-patient-health-questionnaire9> (дата звернення: 09.11.2022).
5. Posttraumatic Stress Disorder Checklist for DSM-5 (PCL-5) URL: <http://traumadissociation.com/pcl5-ptsd> (дата звернення 09.11.2022).

УДК 159.9

МИРОШКИНА О.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. керівник – канд. психол. н., доц. О.В. Кулешова

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема підвищення стресостійкості особистості, профілактики стресу в сучасному суспільстві та в умовах війни має особливу значущість, обумовлену соціальним замовленням. Як у вітчизняній, так і зарубіжній психологічній науці достатньо досліджень присвячено проблемі стресу та стресостійкості. Однак немає єдності думок щодо визначення, видів, класифікацій та типологій стресів. Те ж саме стосується й поняття стресостійкості. До теперішнього часу всупереч безлічі результатів різноманітних досліджень стресостійкості спостерігається складність і неоднозначність теоретичних та практичних підходів до розгляду психологічного феномену, що аналізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під терміном «стресостійкість» одночасно розуміють емоційну стійкість, психологічну стійкість до стресу, стрес-резистентність, фрустраційну толерантність, здатність

самостійно заспокоювати емоційне збудження у процесі виконання складної діяльності, властивість темпераменту, що дозволяє успішно досягати цілей своєї діяльності за допомогою оптимального використання резервів нервово-психічної емоційної енергії, здатність спрямовувати свої емоційні переживання на позитивне вирішення майбутніх завдань, стійка перевага позитивних психоемоційних станів, інтегративна властивість особистості, що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності людини, які забезпечують оптимальне успішне досягнення мети діяльності у складній емотивній обстановці.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми стресостійкості, визначення даного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. На думку О. Камінської, в сучасній науці існують різні погляди та підходи до аналізу стресостійкості: суб'єктивно-діяльнісний, відповідно з яким розвиток та формування особистості відбувається в процесі діяльності, що зумовлює виникнення здатності до самоконтролю і самоорганізації, яке, в свою чергу, лежить в основі стресостійкості як інтегральної характеристики; системний – стресостійкість розглядається як цілісне утворення, що з одного боку складається з окремих компонентів, а з іншого – саме є компонентом особистості; особистісний – досліджує особливості психічних процесів, станів і властивостей при впливі стресових чинників [1].

Деякі автори визначають стресостійкість як емоційну стабільність та психічну стійкість, надситуативну активність, пошукову активність, опірність, творчу активність, витривалість [2].

Стресостійкість складається з емоційного компоненту та психологічної стійкості. Психологічну стійкість особистості можна розглядати як складну якість особистості, синтез окремих якостей і здібностей. До складових психологічної стійкості деякі дослідники відносять: здатність до особистісного зростання зі своєчасним і адекватним вирішенням внутрішньоособистісних конфліктів (ціннісних, мотиваційних, рольових); відносну (не абсолютну) стабільність емоційного тону і позитивного настрою; розвинуту вольову регуляцію [3, с. 86].

Під «емоційною стійкістю» розуміють інтегративну якість особистості, що сприяє успішному здійсненню діяльності в напружених умовах [3, с. 91]. Інтегративним критерієм емоційної стійкості є результат, що характеризує, наскільки успішно чи неуспішно досягається поставлена людиною мета.

Інші науковці стверджують, що, будучи інтегративною властивістю особистості, стресостійкість має певну структуру. Однак при цьому серед авторів немає єдиної думки щодо того, які компоненти психічної діяльності людини формують та визначають стресостійкість.

У найзагальнішому розумінні перераховуються найрізноманітніші властивості особистості та індивідуальності: здатність прогнозувати розвиток подій і, таким чином, зменшувати стресове навантаження життєвих ситуацій; здатність керувати своїми емоціями, вольові якості (здатність діяти у напрямку досягнення поставлених цілей та завдань, мобілізувати психіку у складних

обставинах), навички саморегуляції; здатність витримувати більш тривалу та сильнішу, ніж у звичних умовах, емоційну, вольову та фізичну напругу; здатність переносити високі навантаження; активність у зміні стресової ситуації; володіння ефективними засобами подолання стресу; гнучкість адаптаційних процесів у відповідь на стресори, що з'являються і зникають в різні часові проміжки, та їх складні поєднання; здатність до самореалізації та задоволеність нею, особистісне зростання зі своєчасним та адекватним вирішенням внутрішньо-особистісних конфліктів.

На підставі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури нами було конкретизовано поняття «стресостійкість особистості». У дослідженні це визначення сприймається як властивість особистості, що детермінована сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, які забезпечують стійкість до психоемоційних навантажень. У працях, присвячених стресостійкості перераховуються найрізноманітніші властивості особистості та індивідуальності, які її зумовлюють. При цьому серед різноманіття передумов стресостійкості, які перераховуються дослідниками, найбільш значущими є показники тривожності, властивостей темпераменту та самоактуалізації особистості. Отже, стресостійкість характерна для емоційно стабільних осіб з низькою тривожністю і адекватною самооцінкою, що ведуть здоровий спосіб життя [4].

На думку Т. Дудки, стресостійкість важливо розглядати як в контексті визначення змісту, оцінки, так і в контексті її формування, тобто розвитку на різних етапах життєвого шляху людини. Це дасть змогу визначити, від чого залежить опанування людиною складних життєвих, яку роль в оптимальному функціонуванні людини відіграє її індивідуальний досвід, суб'єктна активність, стійкі ознаки емоційності в структурі індивідуальності та інші [5].

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив виявити низку ключових аспектів. Практично у всіх дослідженнях зазначається відмінність таких понять як стрес та стресостійкість. Під стресом розуміються неспецифічні риси фізіологічних та психологічних реакцій організму на сильні, екстремальні впливи, що викликають інтенсивні прояви адаптаційної активності особистості. Під стресостійкістю маємо на увазі індивідуально-особистісні властивості, що забезпечує протидію організму та психіки сильним зовнішнім та внутрішнім подразникам.

Список використаних джерел:

1. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 13 (58). 2021. С. 26-33
2. Савенкова І. І., Косенчук В. К. Психологічні особливості професійного стресу у вчителів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-20-10>.
3. Овсяннікова Я.О. Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стресостійкості // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2009. Вип.6. С. 85-94

4. Пляка Л. В., Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В. Формування стресостійкості як складової психологічного здоров'я сучасного викладача // Молодий вчений. 2019. № 3(1).С. 144-148. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-29//>

5. Дудка Т.М. Психологічні особливості стресостійкості особистості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/aiary>

УДК 159.942.5-054.73-055.2

ФІРСТОВА О.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
групи ППМз-21-1, Хмельницький національний університет
Наук. кер. – канд. психол. наук, доцент В. К. Гаврилькевич

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЖІНОК-ПЕРЕСЕЛЕНОК ЗА КОРДОНОМ ЯК АКТУАЛЬНА ЗАДАЧА СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді. На нашу землю прийшла війна, і мільйони українців, тікаючи від ракет, бомб та куль окупаційного війська, змушені покинути свої домівки. Всім цим людям, які залишили рідну землю, родичів, друзів і роботу необхідна психологічна допомога до нових умов життя. Як зазначають Т. Лубанова і О. Древіцька: «Проблеми переселенців є дуже актуальними в Україні. На новому місці вони намагаються почати нове життя. Комусь із переселенців допомагають родичі. У когось вистачило власних коштів на придбання нового житла. Але в основному їм доводиться сподіватися на допомогу небайдужих людей і держави. Однак, внутрішньо переселені особи та біженці – це не лише економіка, не лише пошук роботи, житла, нових соціальних контактів. Внаслідок пережитих бойових дій та їх наслідків значна кількість переселенців мають різноманітні емоційні порушення. І якщо побутові, соціальні та економічні негаразди переселенцям допомагають влаштувати, то психоемоційний стан людей, які вимушено починають нове життя, відступає на задній план. Це значно ускладнює їх пристосування до нового соціального середовища, пошуку роботи, житла і нових соціальних контактів» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості емоційних явищ у жінок є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, Ю. Александров (2019) розглянув теоретичні аспекти особливостей емоційних станів жінок юнацького віку; С. Беякова і І. Злотнікова (2022) дослідили особливості емоційних переживань жінок середнього дорослого віку; Б. Онісковець (2020) розглянула емоційні стани жінок літнього віку при ішемічній хворобі серця як комплексне явище особистості; О. Літвінова емпірично дослідила особливості емоційного стану жінки під час вагітності; О. Петрунько і К. Верлан (2017) дослідили емоційні стани жінок під час вагітності як чинник впливу на здоров'я майбутньої дитини; К. Гавриловська і І. Роїк (2015) зробили порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів із різним соціальним статусом; А. Ференець

(2009) здійснила психологічний аналіз динаміки емоційних станів жінок в стресових ситуаціях; Т. Власова (2020) приділила увагу психокорекції стресових станів у жінок, які є вимушеними переселенками.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. За наявності великої кількості різноманітних досліджень, присвячених емоційним станам жінок, емоційні стани жінок-переселенок за кордоном в сучасних умовах повномасштабної російсько-української війни, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, ще не досліджені.

Зважаючи на те, що протягом останніх восьми місяців вимушеними переселенками за кордоном стали мільйони українських жінок, необхідно мати чіткі уявлення про емоційні стани, які у них найбільш часто зустрічаються, щоб розробити відповідні стратегії та підібрати необхідні методи психологічної допомоги. Т. Лубанова і О. Древіцька з цього приводу зазначають, що розуміння психічних станів переселенців визначає зміст психологічної роботи з ними [1].

Таким чином, на даний час існує невідповідність між запитом психологічної практики на науково-обґрунтовані знання про емоційні стани жінок-переселенок за кордоном в сучасних умовах російсько-української війни для розробки відповідних програм психологічної допомоги та можливістю академічної психології задовольнити цей запит, оскільки в академічній психології поки немає таких досліджень. Саме це й зумовило вибір теми нашого дослідження: «Особливості емоційних станів жінок-переселенок за кордоном».

Об'єктом дослідження ми обрали емоційні стани жінок. Предметом дослідження – особливості емоційних станів жінок-переселенок за кордоном.

Мета дослідження – з'ясування вираженості та поширеності тривожних і депресивних емоційних станів у жінок-переселенок за кордоном.

Завдання дослідження: 1) здійснити теоретичний аналіз особливостей емоційних станів жінок; 2) на підставі теоретичного аналізу визначити домінуючі емоційні стани у жінок-переселенок за кордоном; 3) емпірично дослідити вираженість і поширеність тривожних і депресивних емоційних станів у жінок-переселенок за кордоном в сучасних умовах; 4) розробити рекомендації щодо оптимізації емоційного стану жінок-переселенок за кордоном.

Методи дослідження. Для експериментального дослідження особливостей емоційних станів у жінок-переселенок за кордоном ми підібрали психодіагностичні методики, такі як: Особистісна шкала прояву тривоги Дж. Тейлора; Методика «Дерево з чоловічками»; Шкала тривоги Спілбергера (STAI); Опитувальник Бека; Госпітальна шкала тривоги та депресії (HADS).

Базою проведення дослідження ми обрали волонтерську організацію «Українська ініціатива» в Чеській Республіці.

Висновки. Здійснивши попередній огляд наукової літератури, ми з'ясували, що дослідження емоційних станів жінок-переселенок за кордоном є актуальною задачею сьогодення, оскільки наявність таких достовірних знань є необхідною для розробки відповідних програм психологічної допомоги цій категорії населення. За результатами проведеного огляду сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження та підібрано відповідні психодіагностичні методики.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному теоретичному аналізі феномену емоційних станів жінок-переселенок за кордоном, проведенні емпіричного дослідження та розробці відповідних практичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Лубанова Т. Г., Древіцька О. О. Не з власної волі. Особливості емоційного стану жінок-переселенців зі Сходу. *Психологія*: науковий журнал. URL: http://medpsychology.pp.ua/_ne-z-vlasn-voli (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 159.923

МИХАЙЛОВСЬКИЙ О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

МАПСЗ групи

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Наук. кер. – д-р психол. наук, проф. І. М. Візнюк

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У СИСТЕМІ ПІДЛІТКОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема поведінки людини в конфлікті є однією із найважливіших у системі гуманітарних наук, тому конфлікт як предмет наукового дослідження фігурував у таких науках, як соціологія, соціальна філософія та психологія. Останнім часом проблему конфліктів стали вивчати такі науки як педагогіка, менеджмент, історія, етика тощо.

Навчальна діяльність учня підліткового віку є тим середовищем, яке породжує велику кількість конфліктних ситуацій, що обумовлено самою специфікою відносин фахівця з оточенням. Суспільне життя та процеси, що в ньому відбуваються, так чи інакше знаходять своє безпосереднє відображення у психологічно-педагогічному процесі. Сучасні форми поведінки, в тому числі й конфліктні, займають значну частину нашого життя та вимагають здобуття конкретних знань про закономірності конфліктної взаємодії, вміння керувати конфліктом, робити його конструктивним, уміння володіти своїми емоціями для гармонізації зовнішнього та внутрішнього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчаючи психологічну літературу, можна знайти багато різноманітних класифікації конфлікту. Так, у працях Д. Бернарда, М. Дойча, Л. Коузера, А. Рапопорта та інших вчених в основу типології конфлікту покладено характер об'єктивної ситуації протиріччя і розуміння цієї ситуації сторонами, згідно чого виділяють такі різновиди як: справжній, випадковий, умовний, зміщений, невірно приписаний, латентний (прихований) та помилковий конфлікт [1-4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. Деструктивний вплив конфліктів на підлітків, які навчаються, свідчить про недостатню конфліктологічну грамотність деяких суб'єктів освітнього процесу, що створює необхідність вживання заходів для підвищення їх рівня розвитку конфліктологічної культури.

Формулювання цілей статті. *Мета наукової публікації* є обґрунтування конфлікту як соціально-психологічного феномену в системі взаємовідносин підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Нині існує безліч спроб пояснити та надати визначення поняттю конфлікт, наприклад, в тлумачному словнику В. Шапара слово *конфлікт* позначає стан взаємовідносин, для якого характерні [4]:

- орієнтованість у часі, просторі за певних умов, причин і обставин;
- наявність сторін взаємодії, функціонування яких у процесі конфлікту може бути дезорганізоване, припинене, активізоване чи мобілізоване;
- потенційно пошуковий, орієнтований на вирішення чогось, напр., характеру взаємодії.

В. Ратніков схиляється до думки, що *конфлікт* є якісною взаємодією між людьми (або елементами внутрішньої структури особистості), яка виражається в протиборстві сторін ради досягнення своїх інтересів та цілей [3, с. 43]. У визначенні М. Пірен конфлікти виступають як динаміка, джерело змін у суспільних та особистісних відносинах [1, с. 38]. При аналізі визначень науковців прослідковується, що конфлікт тісно переплітається з багатьма сферами життя людини та має вплив не лише на майбутню діяльність, а іноді на події світового значення [2, с. 144].

Варто відзначити, що існують й інші різновиди конфліктів, такі як [3, 4]:

- *позиційний конфлікт* (спрямований на зміну взаємин учасників конфліктного спілкування);
- *справжній конфлікт* (існує об'єктивно та сприймається адекватно);
- *внутрішньоособистісний конфлікт* (протиборство тенденцій у самій особистості; йому властиві амбівалентність, суперечливість цілей, мотивів усередині особистості).
- *«зміщений конфлікт»* (за яким ховається певний прихований конфлікт, що лежить в основі явного);
- *«випадковий або умовний конфлікт»* (існування цього типу конфлікту залежить від легко змінюваних обставин, він, зазвичай, не усвідомлюється сторонами).

Результати досліджень науковців дозволяють розглянути явище конфлікту у таких трьох його формах, як: *внутрішньоособистісний конфлікт*, що являє собою зіткнення між приблизно рівними за силою, але протилежно спрямованими інтересами, потребами, потягами тощо; *міжособистісний конфлікт*, що визначається як ситуація, коли діючі особи або групи переслідують несумісні цілі та реалізують суперечливі цінності, або одночасно, в конкурентній боротьбі прагнуть до досягнення однієї й тієї ж мети, що може бути досягнута лише однією зі сторін; *міжгруповий конфлікт*, має місце

за умов коли конфлікуючими сторонами виступають соціальні угруповання, що переслідують несумісні цілі й перешкоджають один одному на шляху їхнього здійснення. Фактично й у цьому випадку спостерігається прагнення конкретизації поставленого завдання і розгляду тільки частини проблеми в конкретних умовах взаємодії [4].

Узагальнюючи наведені дані можна сказати, що *конфлікт* – це складне і комплексне явище, для опису якого необхідно виділити коло понять, які найбільш повно характеризують даний феномен. При всьому різноманітті трактувань конфлікту всіх їх об'єднує уявлення про структуру конфлікту, яку М. Міріманова визначає як «сукупність характеристик, що забезпечують цілісність, тотожність самому собі, відмінність від інших явищ соціального життя. Без наявності цих компонентів зв'язків конфлікт не може існувати як динамічно взаємозалежна система і процес».

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, аналіз психологічної літератури дозволяє зробити висновок, що сучасні вітчизняні та західні дослідники розглядають *конфлікт* як норму суспільних відносин, де він є процесом і способом людської взаємодії. Конфлікт виступає як соціально-психологічний феномен, що має складну структуру і кілька стадій свого розвитку, основу якого становить зіткнення інтересів, потреб, думок, поглядів сторін, що представляють різні позиції. Конфліктна діяльність обумовлена особистісними особливостями учасників конфлікту, їх сприйняттям і ставленням до конфлікту, а також використаними стратегіями.

Список використаних джерел:

1. [Dolynnyi, Serhii Personality Psychology in the Context of Conflict Interpretations. Science and Education, 2021. – 2\(CLXXXVII\). – P. 15–19.](https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/index.php/arkhiv/vipuski-2021)
Режим доступу <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/index.php/arkhiv/vipuski-2021>.
2. Візнюк І., Поліщук А. Features of professional training of future masters in the field of education / І. Візнюк, А. Поліщук // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2021. – № 1(22). – С. 27- 33 DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22>
3. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. / А. М. Гірник. К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 222 с.
4. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. / В. С. Орлянський. К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток мовлення в учнів молодшого шкільного віку є одним із головних завдань сучасної початкової школи. Його проблематика зумовлює важливість формування комунікативної компетенції в молодших школярів, яка передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності та культурою мовлення й створює фундамент для освіти протягом усього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні про важливість вивчення мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку свідчать численні дослідження науковців (В. Бадер, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Р. Лалаєва, О. Логінова, Л. Парамонова, О. Савченко, Т. Ладиженська, О. Смоська, Л. Спірова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Проблема мовленнєвого недорозвитку висвітлюється в сучасних наукових дослідженнях (О. Гопіченко, Н. Голуб, Г. Каше, Р. Левіна, І. Мартиненко, Є. Соботович, В. Тищенко, Т. Туманова, Т. Філічева, Г. Чиркіна, М. Шеремет, С. Шаховська тощо).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття Визначення та аналіз сучасного стану проблеми порушень мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку .

Формулювання цілей статті.

- 1) Провести аналіз поняття «мовлення».
- 2) Уточнити її структурні складові

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих результатів. Мовлення – це складна психічна функція, яка опосередковує інші психічні процеси, впливає на їх формування та розвиток, регулює поведінку людини, формує її особистість. Ступінь порушення мовлення відіграє особливу роль в соціальному становленні молодших школярів і визначає здібності дитини до оволодіння знаннями, уміннями й навичками в процесі навчання і виховання в школі. А також здоров'я дитини, її соціально-психологічна адаптація, нормальне зростання й розвиток визначаються переважно середовищем, у якому вона живе. Для дітей молодшого шкільного віку цим середовищем є школа, оскільки 70% активного часу учнів пов'язано саме з нею [2].

У дітей із порушеннями мовлення спостерігаються значні труднощі набуття навичок зв'язного контекстного мовлення, що зумовлено недорозвиненістю різних компонентів мовної системи (фонетико-фонематичних, лексичних, граматичних).

Порушення фонетико-фонематичного сприйняття призводить до того, що дитина не сприймає на слух близькі за звучанням або подібні за артикуляцією звуки. Її лексичний запас не поповнюється тими словами, до складу яких входять звуки, що важко розрізнити, а це зумовлює відставання в розвитку від вікової норми. Через це неможливо сформувати й граматичну будову мовлення. Багато прийменників або закінчень слів дитина не здатна сприйняти.

Причиною порушення лексичного сприйняття є нерозуміння дитиною змісту почутого. Дитина починає трактувати почуте довільно або підшуковуючи у власній мовній свідомості схожі за звучанням конструкції. Їй важко засвоювати нові терміни, встановити змістові зв'язки між звучанням слова і його лексичним значенням, що обмежує поповнення активного словникового запасу. Неоволодіння лексиною обмежує можливості вільно висловлювати власну думку. Сутність навчальної діяльності на уроці зводиться до слухання учителя та виконання завдань, якщо виникає така потреба. При цьому не відбувається осмислення інформації, критичного її опрацювання, виділення незрозумілого, аналізу достатності інформації [1, 106]

Психологи вказують також на те, що неповноцінна мовна діяльність відображається і на формуванні в дітей пізнавальної, діяльнісної, рухової, комунікативної та особистісної сфер.

Таким чином, у процесі навчання в молодшого школяра можуть виникають неоднозначні труднощі. Для них виявляється складним подання вивченого матеріалу, що не відповідає його індивідуальному когнітивному стилю. Крім того, діти відчують труднощі з опрацюванням матеріалу, застосовуючи недосконалі способи для набуття нових умінь і знань.

При ускладненні порушень мовлення до цього можуть додаватися обмеження можливостей у розвитку пізнавальної діяльності. Увага в таких дітей нестійка, легко переключається на цікавіші для них об'єкти, розподіл уваги нерівномірний.

Усвідомлення дитиною свого порушення мовлення та концентрація уваги на ньому тягне за собою відхилення в мотиваційній та емоційній сферах, що проявляється в невпевненості у власних силах, зниженні рівня самооцінки, когнітивних якостей особистості, що породжує відсутність інтересу до діяльності.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку із його затримкою є важливою соціально-педагогічною проблемою, яка повинна вирішуватися комплексно працівниками навчальних закладів, логопедами, батьками, лікарями, психологами. Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні корекційної роботи з дітьми, які мають порушення мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журавльова Л. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. № 19: К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 32., Ч. 1., 2016. С. 101–107.

2. Полька Н. Стан здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів.2008. RL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20081204_1.html.